IIII.n.48

FROSSARDI, NOBILISSIMI SCRIPTORIS GALLICI,

Hiſtoriarum opus omne, iamprimum & breuiter collectũ, & Latino ſermone redditum.

PARISIIS,
Ex officina Iacobi Dupuys.
1562.

AD REVEREN-DISSIMVM IN CHRISTO PATREM AC

Dominum, D. Ioannem Bellaium, Epiſcopum Pariſienſem, & S. Rom. Eccleſ. Cardinalem, in hiſtoriam Froſſardi, [illegible] [illegible] præfatio.

CVM ea ſit humanæ vitæ conditio, Reuerendiſſime Præſul, vt ad peragendum, quem natura dedit, curſum, & ad leuandas, quæ nunc corpus, nunc ipſam adeò mentem affligunt, moleſtias, & perturbationes, plurimarum rerũ indigeat præſidio: ſummis profectò laudibus vehendi ſunt illi, qui rationes ita ſuas comparant, vt non modò commodè viuant

ipſi, verumetiam alienis difficultatibus, maliſque remedium poſſint apponere. Nimirum, in hos vſus atq; neceſſitates, ille, qui ſua potentia moderatur omnia, tam inſignes, támque varias artes, magna quadam liberalitate nobis effudit. Quarum quidẽ omnium videmus eam eſſe vim, vt nulla non ſui parte, modò ſanè tractentur, adhibito iudicio, conducant.

Etenim, vt illas omittam, quæ vel ſyderum motus, vel terræ metiuntur amplitudinem, & id genus alias, hæ, quas prima ſolent ætate proponere doctores, & eloquendi, & bene ſentiendi facultatem præbent, rem, imprimis vtilem, & ad vitæ communionem neceſſariam: in qua certè, vt quiſque plurimùm excellit, ita maximè prodeſſe poſſe creditur. Quod deinde ſequitur diſciplinæ genus (philoſophiam vocant) latiſſimè patens, & iucunda ſui cognitione delectat, & quæ in vitam actionéſque noſtras incurrũt, aduerſitatibus, conſolationem adfert.

Hanc illius vim, omnium temporum viri docti, fortunæ caſibus obiecti, & perceperunt, & facto periculo, iucundè, libentér-

libentérque prædicarunt. Nos verò, præter iſtam antiquis exploratam, diuinitus etiam accepta, non diſſimili quidem, ſed multò illuſtriori notitia, ſumus hoc nomine feliciores: quòd huius præſidio, mentem aduerſus, omnem, quæ ruere poſſit in nos, calamitatẽ, erigere liceat, & meliorum certiſſima ſpe confirmare. Quid autem commemorem illam, quæ valetudinem, aut afflictã, aut turbatam recreat? quæ nõ ſolùm oculis expoſitum, ſed latens etiam in corpore vitium tollit? quæ fugientem animam, & tanquam è carcere, quo retinetur, euadere cupiẽtem, ſiſtit atque remoratur? Adeò, nullã eſt reperire, quæ vitæ hominum, & vſui non inſeruiat. De illa verò quid dicam (vt ad inſtitutum noſtrum paulatim veniam) quæ pupillorum innocentiam aduerſus calliditatem & fraudem: quæ tenuiorum fortunas contra locupletũ potentiã: quæ damno præter meritum auctos, & iniuria vexatos defendit? quæ poſſeſſionibus aut vi deturbatos, aut aſtu quodam excuſſos, alienáque fraude, reſtituit? que controuerſiarum omnium ciuilium difficultatem expedit? quæ ma-

leficia pœnis coërcet atque ſuppliciis? quæ rectè factis honorem ſtatuit & præmia? Videmus profectò, eam eſſe huius amplitudinem, vt omnes vbique regiones contingat: eam vtilitatem, vt beneficium nemo non ſentiat: eum verò ſplendorem, vt & humaniores illæ, de quibus primo loco diximus, propter iſtam magna ex parte diſcantur, & è ſeuerioribus illis pleræque verecundè locum dent, ac veluti dominam agnoſcãt. Etenim cùm ſit ita comparatum inter mortales, vitio quodam naturæ, vt cùm plurimis de rebus oriãtur quotidie ſimultates, tum verò, qui ſunt inter ipſos improbiores, & fortunas aliorum & vitam ſæpenumero malis artibus petant: quis nõ dicat, eam eſſe demum illuſtrem, & inter alias egregiam diſciplinam, quæ vel certis iudiciis, vel ad præſcriptum æquitatis, nec iſtum, quòd alienum ſit, retinere, nec illum, quòd ſuum ſit, amittere ſinit? quæ diſceptationibus explicatis, litem omnẽ aufert: quæ ſcelerum impunitatem non tolerat: quæ magiſtratus auctoritatem incolumẽ ſeruat: quæ ſeditionibus turbari quietem publicam minimè omniũ

permittit? Meo quidem iudicio, qui in minima etiam Repub. & ſocietate hominũ, ea, quæ diximus nõ omnia, ſed vel ſingula, aut eruditione exculti, aut ingenij, naturæque bonitate adiuti, non indiligenter efficiunt, laudem ſuam merentur, & munus non contemnendũ obeũt.

Eorum verò, qui non iudiciis quidẽ, aut adminiſtrationi ciuitatum adhibiti, maximorum principum atque regum negotiis præſunt: quanta ſit, & quã ſplẽdida functio, præ dignitate & magnitudine rei, vix enumerari poteſt. Qui ſeculorum & omnium temporum ordinem memoria repetere velit: comperiat, ab immortali Deo, propterea, quòd hic terrarum orbis in gradu conſiſtere, & molem ſuam aliter tueri non poſſit, reges fuiſſe conſtitutos, qui plebem incultam, imperitam, effrenem, mobilem, & in deteriora facilem, ſua & prudentia & auctoritate, & vitæ modeſtia, & puniendi facultate in officio retinerent: qui populi fortunas, commoda, quietẽ atque ſalutem, vel ſuo periculo tuerentur: qui tanquam in ſublimiori ſpecula poſiti, lõgè latéque proſpicerent, quid omnibus

in vniuerſum, & ſingulis priuatim conferre poſſit.

Hoc illorum eſſe munus, vt alios præteream, vidit & Græcorum ille vates eminētiſſimus, qui reges, populorum veluti paſtores appellat: quo quidem nomine complecti videtur omnia, quæ poſſint & tuendi, & augendi, & ornandi hominis gratia ſuſcipi, vel pericula, vel officia. Porrò, cùm fieri nequeat, vt his rebus omnibus, adeò non leuibus, & oneri tam graui ſufficiat vnius ingenium, atque robur, vtiliſſimè, prudētiſſiméque receptum eſt, vt, qui pariter in Repub. vigilarent, & conſulerent, regibus adhiberentur.

In his autem adeò magnum ſæpe videmus eſſe momentum, vt ex ipſorum rationibus atque conſiliis pendeat vniuerſæ regionis aut ſalus, aut calamitas. Quàm enim varia, multáque referre liceat, quibus ob oculos poſitis, clarum fieret, parua ſæpe regna, conſiliis eorum, & induſtria, qui regibus intimi ſunt, in immenſum aucta: quæ verò magnitudine & potentia florerent, è ſublimi præcipitata fuiſſe? Verū igitur, & præſens Dei bene-

beneficium agnoſcant, qui ſui principis familiam, prudentum, & moderatorum hominum acceſſione vident auctam, atque ornatam.

His enim auctoribus, aut, quam habent tranquillitatem, diu retinebunt: aut natam (quæ rerum eſt viciſsitudo) tempeſtatem profligabunt. Cæterùm, vt hominũ & voluntati, & expectationi quis in eo munere ſatisfaciat: vt ex ingenio ſuo, quod omni deinde multitudini ſit vtile, próferat: vt conſiliorum ſuorum & conſtantes & graues poſſit dare cauſſas: hîc nimirum aut literatura non mediocri peropus eſt, aut vſu, quem ille rerum vocat magiſtrum, & experientia. Quæ certè, quantam in omni re vim obtineat, ſatis eſt apertum. Sed priuſquam illa cõparetur, & temporis expectet lõginquitatẽ, & multas iactationes ipſa Reſpub. varióſque ſubeat caſus, oportet. Nam, vt ægrotus, in quo ſuæ artis experimẽtum, is qui remedium apponit, primum facit, in diſcrimen ferè vocatur: ita certè, qui ſolo nituntur vſu, quo tempore publicis negotiis tractandis admouebãtur, quin eos & falli, & errare, & ſæpenumero labi

contingeret, fieri non potuit. Optabile quidem eſt, habere viros vſu doctos, & diuturna rerum tractatione peritos, modò ne cum publico detrimento coniuncta ſit iſta facultas. Incidere autem in tales, qui certo iudicio de ſingulis queāt ſtatuere: profectò, quàm id ſit optabile, quis non videt, nimirum, vt nulla ſua calamitate prudentiores facti homines, bene, ſapientérque gubernentur. Iſtud verò præſtari literarum beneficio, magna ex parte, neminem eſſe puto, qui negare velit, earum puta, quæ iudicandi & eloquendi ſcientiam docent, tum illius præcipuè, ſuum quę cuique tribuit, diſciplinæ. Quis enim eſt omnium, (vt de re minima loquamur) qui non malit oratione culta & elegāti motus, dum in deliberationem aliquid adfertur, boni ciuis officium facere, quàm rudi, & inepto ſermone, quem nulla commendet venuſtas, in hoc ipſum velut impelli & cogi? Quis verò, qui controuerſiam ciuilem non malit ab homine, eiuſmodi rerum, quales antè recitauimus, perito iudicari, quàm ab eo, qui & præter conſuetudinē, & vſu obſeruatum morem, &, dum ho-

rum nihil extat, æquitatis aliquam ſpeciem (incertiſsimum iudicandi genus) nihil adferat? Hæc igitur literarum præſidia, de quibus facta mentio, plurimum in cauſsis omnibus poſſe, ſtatuēdum eſt. In magnis autem & arduis principum negotiis explicandis, & in hac tam illuſtri, támque neceſſaria functione, quin fructum etiam adferant vberrimum, neminem, qui negare velit, eſſe puto. Sed tamen ad eas res prudenter moderādas, quæ bellum, pacem, inducias, fœdera, connubia, proferendæ ditionis modum, amorem & ſtudium populi, factiones, & omnino ſummam regni molem continent: mea quidem ſententia, quæ maiorem vim adferat, aut plus conducat, quàm hiſtoriarum, nulla eſt cognitio. Dum enim quiduis horum in deliberationem adfertur, & actionem præſentē: etſi naturæ bonitas, & is, quem communem vocant, ſenſus, admodum prodeſt: tamē qui ſimilium rerum tractationem, circunſtantias omnes, conſilia, progreſſus, & euentus, non frigida lectione perceperit, & obſeruarit: is nimirum, quod aliis obſcurum videtur, & difficultatis

plenum, apertè, tanquam in ſpeculo, videt, ita quidem, vt quid in ſingulis vel commodi ſit, vel incommodi, multò antè proſpiciat, & ſignificare poſſit. Hic ille, ſi dexteritate ingenij præterea non ſit deſtitutus: an non inſignem operam, & admirabilem quandam præſtabit? Et vt naturæ donum hoc non habeat, tamen aut ea, quam diximus, cognitione rerũ memorabiliũ, corriget, quod inerit, tarditatis: aut illius, quod lectione compertum habet, ad præſentem cauſſam applicatione, cæterorũ, qui cautè omnia perpendunt, ac timent, dubitationem leuabit. Felices reges, qui rationes omnes, & conſilia ſua cum eiuſmodi viris communicata volũt. Felicem populum, cui beneficẽtia Dei cõtigit habere principem, aut talium virorum ſubſidio firmatum, aut ipſum adeò, non imperitũ, aut, quod his optabilius eſt, inſtructum vtroque. Multos hîc liceat proferre, non vnius ætatis nobiliſsimos heroas, qui tempus omne, quod à publicis negotiis liberum habebant, aut poëtarum, qui ſimilia veris bella ſcripſiſſent, aut hiſtoricorum, qui maximarum rerum geſtarũ monu-

monumenta verè tradidiſſent, lectioni darent. Quorum alij, voluptate eorum, quæ legiſſent, & vtilitate recreati, bellicoſi hominis, & acris: alij verò ſedati, & nihil immoderatè facientis imaginem, & exemplar ſibi proponebant imitandũ: vt quiſque vel cupiditatem attuliſſet, vel inter legendum fuiſſet affectus. Quid? an non ille, cuius animum, vnius orbis dominatus explere non potuit, & Græcum vatem ſuauiſſimè canentem legit: & ex omni clariſſimorum ibi virorum turba ſibi propoſuit eum, qui raptum amicæ nimis impotenter ferens, ruinam, cædem, & calamitatem à ſuis, cùm poſſet, otioſus in caſtris, & triſti concitatus ira, non depulit? Hunc ipſum verò, nonne ſibi putauit imitãdum & ille, qui debellatis vndique populis, in vrbe rerum domina, cùm libertatem crederetur velle totam labefactare, necatus tandem fuit, & extinctus, quàm neſcio iuſtis de cauſſis: & ille, qui ſuperioribus aliquot annis noſtri temporis, poſt ardua bella, potentiſſimos in reges & populos ordine ſuſcepta, felici rerum ſucceſſu nimiũ elatus, & dominandi cupiditate, fines

egreſſus, in armis occubuit? Quid alios referam, hoc ſeculo, maximos viros, qui ſimili occupationum genere, non inuiti detinẽtur? Et inter hos quidem omnes, qui non maxima vel egerit, vel, ſi longior contigiſſet ætas, perficere potuerit, vix vllum reperire liceat. Neque verò, ſi in paucis quibuſdam vitæ exitus parum fuit commodus, atque lætus, ab optimo ſtudio reuocãdus eſt animus: imò verò, quoniam & hoc ipſum, puta, quem à ſuſceptis laboribus, atque periculis, vitæ finem conſecuti fuerint, prudentiæ formandæ non mediocriter conducit, ſic vt intelligi poſſit, in omni re moderationẽ adhibendam: idcirco ſumma diligentia cognoſcendæ mihi quidem videntur omnis generis hiſtoriæ. Nam eſſe quenquam, adeò deſtitutum ratione, qui peſſima quæque diligẽdi cogitationem, quę poſtea imitetur, ad legendum adferat, vix credibile eſt. Deinde, non hoc vnum ſpectatur, nec is è lectione fructus tantùm petitur, vt in apparatu bellico, & ratione militari, princeps, ad huius, vel illius imitationem ſe comparet. Optandum enim eſſet, vt quàm minimum in conſul-

conſultationem iſta venirent. Sed maiora quædam inde percipiuntur, nimirum, vt alienis inſtructus exemplis, pacem cũ finitimis colat: vt ſciat, impotenter, auarè, iniuſtè nihil agendum: vt intelligat, immortalem Deum eiuſmodi vitiis atq; ſceleribus iratũ, ſubuertere ſæpe regna, & eripere poſſeſſoribus: vt diſcat, aduerſa non immoderatè ferre, & blãdientem Fortunam nõ habere nimis familiarem: tum, vt impendentem, vel perturbationem, vel calamitatem, & conſilio, & moderatis rationibus poſſit euitare. Cùm igitur iſtarum rerum omnium veluti picturas, ij, de quibus loquimur, auctores, maximo numero contineant, atque ſuppeditẽt: habet generoſus animus, in quo recreetur, & vnde ſimul in omnem vſum apta ſibi ſumat exempla. Sed in delectu plerique putant iudicium non leue requiri. Et bene quidem illi. Si enim, qui quæſtuarias, & à liberali inſtitutione remotas tractant artes, optima, quæ ſequãtur, ſibi deligunt: quid hîc faciendum eſt, vbi, ſi quid, aut illius quod imitationi propoſitum eſt, vitio, aut illius, qui imitatur, culpa ſit erratum, plurimorum id

ſiat incommodo? Cæterùm, videmus hãc eſſe ferè ſententiam omnium, vt exiſtiment, Romanorum res geſtas diligenter & in primis euolui debere: propterea, quòd hic populus, cùm à paruis & obſcuris initiis paulatim creſceret, vicinarum in ſe gētium odio concitato, nauiter ſe, ſuáque defenderit: ac debellatis, qui circùm erant, hoſtibus, cùm ad ipſorum potentiam nō mediocris facta iam eſſet acceſſio, lōginquiores etiam reges, & nationes Barbaras in aduerſum bellum accenderit, & arma. Difficillimis igitur, cruentiſſimíſque bellis in ea Rep. geſtis, nec breui temporum ſpatio finitis, idque ſumma, & immortali ipſorum ad omnem poſteritatem gloria, firmatis etiam viribus, ad eum modum, & auctis opibus, vt in regnandi cupiditate, pauci quidam inflammati, malum illud inteſtinum inuexiſſent, extra metum & inuidiam omnem eſſe potuerint: quis dubitet, prudentiam ibi ſummam, cuius adminiculo tam præclara fecerint, ſingulis adhibitam fuiſſe temporibus? Primùm igitur hi videntur ſibi poſſe vendicare locum, vt hoc ſit illis proprium, inter omnes,

mnes, quæ tam varia, támque præclara geſſerit, nullam eſſe gentem. Ab his autem, vt quiſque populus, & origine vetuſta, & latê productis finibus nomen & famam conſecutus eſt: ita rerum à ſe geſtarum pulcherrimam videtur reliquiſſe memoriam. Vt Græcis omiſſis, ad noſtrũ orbem veniã, cui dubium ſit, in eo præclarè multa ſemper geſta fuiſſe? quę quidem, ſi ſcriptor, vt apud Romanos, & illuſtris, & non indiligens obtigiſſet: non minori, tum vtilitate, tum admiratione legerentur, quàm illorum pleraque omnia. Nec tamen noſtræ ſortis pœnitere nos debet. Semper enim fuerunt quidã induſtrij homines, qui vel ſuæ, vel etiam alienæ gentis mores, & facta memoratu digna perſcripſerunt. Et hi ſanè, quantũ ego poſſum iudicando conſequi, non minus, quàm veteres, euoluẽdi ſunt: imò verò, quoniam & propiùs ad noſtram ætatem accedunt, & nõ nimis longo præcurrunt interuallo, & (quæ ſolet eſſe in humanis viciſſitudo) noſtris moribus, inſtitutis, & diſciplinæ vicina magis, aptáque referunt exempla: præter id, quod vehementiùs delectant atque mo-

uent, certiùs quoque poſſunt erudire; ſuntque vel in primis hoc nomine legẽdi. Quid enim, vt ne longiùs retrocedã, ea, quæ noſtra vidit ætas, & nouit memoria, num vllis rerum monumentis inferiora videntur? Si perditiſsimi hominis impiam cogitationem, & funeſtam aduerſus patriam, multorum inter ſe coniurationem, ille putauit elegãti breuitate notandam: quis non credat, eorũ, quæ nos adeò vidimus, deſcriptionem ad poſteritatem tranſmiſſam, in animis hominum vehementem excitare poſſe, non admirationem modò, ſed & ſtuporem? Dubitare liceat, vllúmne ſeculum extet, in quo tam varia, támque mirabilia confertim euenerint, breuiſsimo tẽporum ſpatio? Quantas enim, vt paucis dicam, & regnorum, & religionis, & ordinum vidimus commutationes? Qui ſingula teneat exactè, circunſtantiis, & conſiliis omnibus diligenter explicatis, vt in Romana factum eſt hiſtoria, Patauino illo ſcriptore, quod nulli veterùm cedat, magnitudine rerum, opus dare poſsit, atque monumentum inſigne. Sit igitur hoc indubitatum, & iſtud, in quo

ſumus,

ſumus,& aliquot ſuperiora ſecula, continere & ſuppeditare poſſe,non oſcuriora priſcis,& antiquis exẽplis. Inter eos verò,qui ſummorum regum,& populorum geſta commemorant, eminere plurimum videtur Froſſardus. Incidit enim in tempus, turbulentiſsimum quidem illud, ſed paulò, quàm ſit hoc noſtrum, ſerenius,atque tranquillius. Deinde,quò veriùs omnia traderentur,principum & regũ familias diu, multúmque ſecutus, & eorum, qui vel rebus ipſi præfuiſſent, vel coràm eas vidiſſent, oratione certior factus,quæ ſic accepit, in libros bona fide retulit. Videre licet hîc, & cognoſcere,inter Galliæ,Angliæ, Hiſpaniæ, Luſitaniæque reges, alióſque populos peracta bella. Videre licet illuſtres, & viuas plurimarum rerum, quæ transferantur in vſum,imagines. Porrò, cũ inter alias occupationes in hunc incidiſſem: delectatus & magnificentia lectionis, & vtilitate,quò certiùs eorum, quæ legeram, meminiſſem, breuiter omnia vertendo, notaui,quòd liberum habebam à ſtudio legum, tempore in hoc omni penè conſumpto:quod ſanè ſtudium, aut nullum

prætereà, cùm hiſtoriarum notitia, permagnam habere mihi videtur affinitatem. Ingens quidem eſt opus illud Gallicum, ſed quæ vel memorabilis, vel cognitu digna ſit, hiſtoriam à me nullam in hoc libello prætermiſſam, non dubitem affirmare. Copiosè nimirũ ille ſingula deducit, in deſcribendis, aut apparatibus bellicis, aut velitationibus, aut monomachiis, aut locorum oppugnationibus, aut collocutionibus principũ, plurimus, ac penè redundans. Iſta verò, quoniam ſummum illud momentum in ſe non continent, inſerenda minimè putans, ampliora quædam, ea nimirum, in quibus dependet is, qui peti debet ex eiuſmodi lectione, fructus, omnino ſecutus ſum, id, quod prudentem, & æquũ lectorem, facilè deprehenſurum opinor, atque iudicaturum. Hunc igitur laborẽ meum, & quicquid hoc eſt operis, tuæ Celſitudini, doctiſsimę Prȩſul, commendatum velim, & ſimul obteſtor, vt gratũ habeas. Intelligo quidem ſatis, illuſtriora multò deberi nominis tui ſplendori: ſed quoniam & hoc genus ſcripta, Celſ. tuæ non malè conuenire videntur, alie-

num

num nihil aut abſurdum feciſſe me ſpero. Cùm enim in hoc ampliſsimo regno, difficillimorum negotiorum explicationem, potentiſsimus Rex, tibi cum paucis adeò committat, téque conſultationibus omnibus intimis, quæ Reipublicę vniuerſæ molem ſuſtineāt, intereſſe velit, & in ea quidem functione tu ſic emineas, vt ſatis appareat, quàm magnum adferat momentū ad res gerendas, eruditio, naturæ bonitate coniūcta: nō videtur ſanè reprehendendū illius cōſilium, qui de maximis rebus loquētem ſcriptorem, ei nuncupatū velit, cuius ea ſit virtus, & ingenij felicitas, vt nō modò ſingulorū vim prudenter intueri poſſit, verūetiam ipſe, quod in literas optima fide referatur aliquando, perficiat. Quapropter, vt, & quod offertur munuſculum, Celſ. tua nō aſpernetur, & quod in eo vitioſum eſt, ęquè ferat vehementer oro. Quod ipſum impetrare ſi mihi contingat, nō vulgariter me poſſe recreari ſentio. Celſ. tuam, ad ampliora diu ſeruet incolumem is, qui voluntates hominū, & cogitationes, quò vult, impellit. Datū Lutetię Pariſiorū, 12. Iulij. Anno 1537.

EX PRIMO FROSSARDI VOLVMINE, HISTORIAE omnes memorabiles, & lectu non indignæ.

P*HILIPPVS*, *cognomento Pulcher*, *Galliæ Rex, tres habuit filios, Ludouicum, Philippum, Carolum*, & *filiam vnam. Et illi quidem, per ſucceſſionem, cùm nullam haberent ſobolem, adminiſtrationem regni tranſmiſerunt ordine ad Carolum fratrem. Qui filium quidem ſuſtulit, ſed orbatus eo fuit multùm adhuc adoleſcente.*

Filiam Philippi Regis, & *ſororem Caroli, vxorẽ duxit Eduardus eius nominis ſecundus, Angliæ Rex, è qua procreauit Eduardum filium, cuius in hoc opere, plurimis locis, honorificentiſsima fit mentio, propter honeſtiſsimam indolem, pectus animoſum*, & *virtutes principe dignas.*

Extat Homeri ſententia, pleroſque omnes filios, parentibus eſſe deteriores: vix vllos meliores. Verùm in hoc Rege ſecus euenit. Fuit enim illius pater ingenio minus honeſto, propenſus ad omnem luxum, & nimium auſcultans delatoribus, è quorum grege præcipui erant nobiles quidam duo ex familia eorũ, qui in Anglia vocantur, Spenſij. Hi mentem omnem Regi excantauerant, adeò quidem, vt illorum conſilio Rex inductus, ad ſupplicium raperet circiter viginti duos nobiliſſimos Angliæ Barones: nec iſto contentus, coniugem quoque ſuam vnà cum filio, omni Anglia eiiceret. Sed Regina tandem amicorum fide & opera, in Angliam reducta cum filio, & delatores illos patrem ac filium, atrociſſimis puniuit ſuppliciis, & Regẽ maritum ſuũ, inutilem regno, variis grauibúſque de cauſſis, ex populi et ſenatus authoritate, cuſtodia continuit. Quo facto, Eduardus nobiliſſimus heros, filius optimus peſſimi parentis, qui cum matre, vt diximus, exulauerat, Londini coronatus eſt Angliæ Rex, illius nominis tertius, ætatis ſuæ anno 16. Vxorem duxit Philippam, Gulielmi Hannoniæ Comitis & Hollandiæ, filiam. Hanc enim inter cæteras ſorores amare cœpit, quo tempore vnà cum matre profugus ex Anglia, in Hannoniam deuenerat.

Anno domini 1326.

Cæterùm,

Cæterùm, à morte Caroli Regis, Galliæ proceres ad ſucceßionem regni capeſſendam, minimè admittebāt illius ſororem Anglo nuptam: quòd ad fœminas tanti regni molem, minimè deuolui, iam olim iis locis receptißimū ſit. Deinde etiam Eduardum tertium ipſius filium, & Philippi Regis nepotem repudiabant, tanquam à fœmina deſcendentē: adeóque vno conſenſu ſceptrū, & rerum ſummam detulerunt Philippo Valeſio, defuncti Regis Philippi cognato.

Per hanc occaſionē acerbißima ſecuta ſunt bella, Eduardo tertio, regnū Galliæ veriùs deberi ſibi exiſtimante, quàm Valeſio.

Huc acceßit quòd vir quidam ſummè nobilis, Robertus Arteſienſis, qui apud Valeſiū Regem in ſummo ſemper precio habitus fuerat: tandem in odium adductus, aula fuit exturbatus, & vndique ſtudio Regis expulſus, quocunque ſe recepiſſet. Hic igitur poſt multos denique errores in Angliam acceßit, ibíque ſedem quietam inuenit: & conſiliarius Regis factus, non ceſſabat Eduardum hortari, vt bellū Galliæ Regi moueret.

Eduardus Rex bellum illaturus Gallo, ſolicitabat quoque Flandros, id temporis parum obſequentes principi ſuo. Gallus intellexit, &

ope Comitis Flandri, tum apud ſe commorantis, iuſsit muniri quædam loca Flandriæ, quà neceſſe erat Anglis iter facere, venturis in Galliam. Anglus contrà ſuas copias miſit, & collatis ſignis cæſi, fugatíque ſunt Flandri.

Anglus etiam vt negotia ſua meliùs conficeret, & Germanicorum principum animos ſibi adiungeret, Antuerpiam venit: vbi cum Ducibus Geldriæ, Iuliaco, Archiepiſcopo Colonienſi & multis aliis amicitiam firmauit. Et ne quid ea re Cæſar offendi poſſet, placuit, Angli cæterorúmque nomine, mitti Iuliacenſem. Cæſar adeò non improbauit cauſſam, vt etiam Angliæ Regem conſtitueret Imperij Romani vicarium.

Quòd autem Cæſar Ludouicus à Bauaria tanto honore Anglum augebat, præcipua fuit cauſſa, vt hac occaſione, inter cæteros tumultus bellicos recuperari poſſet Cameracũ, quæ quidem ciuitas, cùm ſit Imperio coniuncta, tamen à Gallis fuit occupata bello.

Interim Galliæ Rex cum Dauide Scotiæ Rege fœdus iniit, qui cum vxore Lutetiam eo nomine venit. Et à Gallo ſunt miſſæ copiæ in Scotiam ad impugnandos Anglos, vt ita magis frangerentur ipſorum vires, & diminueretur Regis Angli potentia.

Anglus igitur cum auxiliaribus copiis Cameracum obſedit, vt Imperio rurſus eam vendicaret. Sed fruſtra laborem ſumpſit, vrbe & armis & commeatu munita. Quocirca copiæ in Galliam traductæ ſunt.

Cùm produceret exercitũ Anglus in Galliam, Hannoniæ Comes, qui nuper mortuo patri ſucceßit, & expeditioni Cameracenſi interfuit, velut ex officio, & quòd Imperij negotiũ ageretur, noluit deinceps inſeruire Anglo, ne Galliæ Regem offenderet; cùm exiſtimaret, iam non Imperij, ſed priuatum Angli negotium in hoc bello agitari.

Adductis itaque in Galliam hoſtilibus copiis, & inſtructa vtrinque acie, Gallus, etſi multò potentior Anglo, vt qui ſupra centena hominum millia haberet: ex conſilio procerũ, præcipuè verò deterritus literis Roberti Siciliæ Regis, cognati ſui, inſignis aſtronomi, prælium declinauit. Et Anglus quidem vnà cum ſuis in Brabantiam, Gallus autem ad ſuos rediit, immoderatè ferens, quòd prœlium non feciſſet. Anglus deinde certior factus de fide confœderatorum in Angliam reuertit. Apud Gandauos, temporibus illis, homo quidam plebeius, Iacobus Arteuillanus tantam ſibi comparauit apud vulgus æſtimationem, vt tandem illius au-

daciſſimis incœptis nemo ſe opponeret, ne ipſe quidem Flandriæ princeps. Ad conciliandos igitur Flandrorum animos, Anglus hunc ſibi adiunxit, vt in futuro bello ſubſidium haberet. Huius autem Iacobi deinceps non vno loco fiet mentio.

Anglus, priuſquam in regnum ſuum rediret, vt paulò antè dictum eſt, tranſegerat cum Flandris, de ſubſidio præſtando, quò & ipſe maioribus in Gallum viribus pugnaret, & Flādri, ciuitates amiſſas ita recuperarent (Gallus enim tenebat Inſulas, Tornacum, & alia quædam.) Sed ſummam hìc difficultatem oſtendebant Flandri, priuſquam fœdus inirent cū Anglo. Nam antè ſic conuenerat inter ipſos & Galliæ Regem, ne vnquam aduerſa arma ferrent. Quod ipſum ſi non ſeruarent, dependerēt vicies centena millia. & hæ quidem conditiones à Pontif. contiſtutæ fuerant. Hortabantur itaque Anglum, vt ipſe inſignia Galliæ ſibi vſurparet, ſimul & titulum. quo facto, liberos ſe poſſe fieri à iuramento præſtito. Rex à multa conſultatione ſic egit, atque ita confirmatum eſt inter eos fœdus.

Super ea re certior factus Galliæ Rex, egit per quædam cum Flandris velut nomine Pontif. vt deſerto Anglo ſuas partes deinceps ſequeren-

querentur, propoſitis magnificis præmiis. Quæ quidem omnia cùm recuſarēt, illico ſubſecutum eſt fulmen Pontificium. Terruit quidem Flandros, ſed ab Anglo per nuncios & literas cōfirmati, moderatiùs tulerunt. Feruebat deinde bellum inter Flandros & Gallos: & Galliæ quidem Rex, filium ſuum natu grandiorē præfecit, qui cum ingenti hominum manu vel in Hannoniam vſque penetrauit.

Gulielmo Hannoniæ Comite, ad confirmādas res ſuas, in Angliam, & pòſt ad Ludouicum Cæſ. profecto, Hannonia mirè affligebatur à Gallis, ſubinde incurſiones faciētibus. Sed reuerſus è Germania Comes, qui fœdere inito cum Anglo, cum Cæſ. & pleriſque inferioris Germaniæ principibus, ingentes copias collegit, adiutus & ab illo, qui captiuos tantùm nō habebat Flandorum animos, Iacobo Arteuillano, hoſtem repulit.

Inſtructis ita vtrinque copiis, Hannoniæ Comes vehementer optare prælium. Sed aliter viſum eſt Brabantiæ Duci, grauibus argumētis dehortanti, ne manus cum hoſtè, priuſquam Anglus rediiſſet, quem habebant iſtius belli tanquam auſpicem, confereret.

Vt Gallus accepit, Anglum ad ſuos rediiſſe, quibuſdam negotium dedit, vt collectis

nauibus, ingreſſi mare, expectarent illius reditum, & applicare volentē, magnis viribus adorirentur. Sed Anglus obuiàm factum hoſtem ſtrenuè repellens, fortunæque præſidio adiutus, in Flandriam appulit.

Robertus Siciliæ Rex, *cuius antè facta mentio, quòd ex aſtrorum ſcientia futurum videret, vt Gallia ab Anglis durè admodum tractaretur, pro ſuo in hoc regnum amore, Auenionem appulit, obteſtans ibi Pontificem, &* Cardinalium *cœtum, vt pacem inter duos potentiſſimos monarchas firmarent.* Illi *quidem operam & ſtudium ſuum polliceri, modò Regum animi huc inclinarent.*

Sub idem tempus arctiſſimum fœdus inierunt ſimul Brabanti, Flandri, & Hannonienſes: ita quidem, vt ſi contingeret vnam aliquā regionem vaſtari bello, vel aliquo modo affligi, tum cæteri in ſubſidium venirent. Et, vt orta inter ſe diſſidia ipſi componerent: ſin minus, vt tum Angliæ Regis arbitrio, res mitigaretur. in cuius dexteram iurarunt omnes, pactum iſtud, ratum ſe habituros.

Coniunctis itaque ſibi copiis auxiliaribus, Anglus obſidione cinxit Tornacum ingenti exercitu. Oppugnatum eſt aliquoties, ſed fruſtra, oppidanis fortiter ſeſe defendētibus, vt qui

&

& milite, & rebus omnibus neceſſariis aduerſus hoſtem eſſent muniti, ex mandato Galli, qui bonam conſiliorum partem, quæ fuerant inter hoſtes agitata, compertam habebat.

Durante obſidione Tornacenſi, Gallus aliquot copiis in Scotiam miſsis, obteſtabatur duces in præſidio ad defenſionem patriæ à Dauide Rege ibi relictos, vt Anglos bello turbaret, quò hoſtis cogeretur, omiſſa obſidione, ad ſuos redire. Se miſſurum illis præterea magnã vim hominum, quorum ſubſidio aduerſus hoſtem vterentur. Scoti rem ſtrenuè egerunt, occupatis aliquot arcibus valde munitis, & vehementer afflicto hoſte.

Interim Galliæ Rex magnum exercitum collegit vt Tornacenſes obſidione liberaret. & ſuppetias Gallo ferebant Carolus Bohemiæ Rex, Dux Burgundiæ, Britoniæ, Borboniæ, Lotharingiæ, Comes à Bar, Geneuenſis, Sabaudiæ, Alenconius, Flander: & præter iſtos, Reges Nauarræ & Scotiæ, hic vt confœderatus, ille feudi ratione Galliæ ſubiectus.

Quòd Flandriæ Comes narratur Galliæ Regi tuliſſe opem, ne cui mirum videatur, reputanti Flandros Anglo fuiſſe adiunctos. Res ita habet. Iſte, cuius antè meminimus, Iacobus Arteuillanus, tam erat popularis, vt ipſi Co-

miti periculoſum eſſet in Flandria verſari. hac igitur ratione coactus eſt in Galliæ Regis *patrocinium ſeſe dare.*

Obſidio Tornacenſis durabat plus minus tres menſes, quo tempore plurimum laborabat Iohanna Valeſia Galli ſoror, eadémque Comitis Hannoniæ mater, vt ad pacis conditiones veniretur. hoc tandem effecit, vt præſcriberetur dies, quo conuenirent & Galli, & Anglici proceres: qui deinde pacti ſunt de induciis, ad anni ſpatium, ita vt quiſque ea, quæ bello occupaſſet interim teneret. Sic igitur dimiſſus fuit exercitus. Hoc præterea ſtatutum fuit, vt certo anni tempore venirent Atrebatum vtriuſque Regis, & Pontif. Clementis legati. conuentum eſt: Angli plurima poſtulare: Galliæ Rex nihil offerre, præter Comitatum *Ponthieu, qui Regis Eduardi matri, cùm in Anglia nuberet, datus fuit in dotem. Præterea nihil actum, niſi quòd induciis alter eſt adiectus annus, & Anglus in regnum ſuum rediit.*

De bello

De bello Britonico.

Conſtitutis ita rebus, cùm dux Britoniæ, reditum in ſuam ditionem pararet: correptus in via graui quodam morbo, vitam finiit, non relicta prole maſcula, à ſe legitimè procreata. Erant illi duo fratres, quorum alter Comes à Monteforti communem ſolum habebat cum eo patrem. Alter erat frater germanus, ſed vitā antè finiit, relicta vnica filia, quam quidē Britoniæ dux, cùm eſſet in viuis, nuptui dedit Carolo à Blois, Philippi Galliarum regis, è ſorore, nepoti.

Etenim Brito, metuens futurum, vt à morte ſua, Comes Montfortius, frater, Britoniam occuparet, excluſa interim, ac velut exhæredata fratris ſui germani filia legitima, per matrimonium puellæ conſulendum putauit. Itaque voluit eam nubere nepoti Regis, ea ſpe, conſilióque, vt ſi quid alter moliretur, facilè poſſet illi obſiſti. Et ita quidem euenit.

Montfortius enim, ſtatim vt de fratris morte cognouit, bonam Britoniæ partē, & armis,

& in deditionem receptis populis, occupauit. Deinde, pro confirmandis, atque tuendis rebus ſuis, in Angliam profectus, re omni expoſita, Ducatus inaugurationem ab Anglo ſuſcepit.

Et Rex quidem Anglus, quòd per Britoniam videret acceſſum longè facillimũ in Galliam ſibi patere: ſtudium & opem nouo duci pollicitus eſt aduerſus hoſtem, ſiue Gallum illum, ſiue quemuis alium. Cœpit enim illi iampridem diſplicere, quòd in ſocietatem belli Germanos admiſiſſet, in quos tãtam vim auri profudiſſet, nulla re magna perfecta. Hæc adeò eſt huius belli cauſſa, & vera origo.

Carolus à Blois, certior factus de cœptis & auſibus Montfortij, grauiter apud Galliæ Regem queſtus eſt. Facta conſultatione, Rex iuſsit citari Comitem in ſenatum Pariſienſem. Venit ille, Habitis vltrò, citróque verbis, iniunctum illi fuit à Rege, vt ne intra certum tempus vrbe diſcederet. Abiit tamen clanculum. Itaque iudicatum eſt pro Carolo. Vehementer autẽ grauabat illius cauſſam, quòd ab Anglo Ducatus inueſtituram cepiſſet: adeóque Gallus, Carolũ declaratum hæredem, ſua voce hortatus eſt, vt armis ditionem ſibi iure debitam recuperaret, promittens illi operam ſuam, & ſimul alios

proceres

proceres inuitans, vt Carolo æquiſsimam ſu-ſtinenti cauſſam, non deeſſent.

Itum eſt ad bellum copiis auxiliaribus pro-cerum Galliæ. Præter cætera, tandem fuit etiã expugnata vrbs Nantenſis, iis locis maxima. Captus ibi Montfortius, Lutetiam deinde miſ-ſus ad Regem: & ex huius mandato in cuſto-diam abductus, tandem vitam finiit. Interim il-lius vxor, planè virilem animum repræſentans, confirmabat ſuorum animos, & reliqua loca nondum ab hoſte capta, præſidiis muniuit, & annona.

Conſtituta pace inter Anglum & Gallũ, poſt ſolutam obſidionem Tornacenſem, An-glus ad ſuos reuerſus, comperit quanta calami-tate Scoti interea regnum vexaſſent. Collegit exercitum. Scoti, abſente Rege ſuo, neceſſitate ſumma coacti, inducias impetrarunt ab An-glo, vt ſi intra menſes quatuor non ſubuenire-tur à Rege dederent ſe. Significatum eſt illud Scoto. Rediit, & copiis auxiliaribus adiutus, expugnauit quaſdam Anglorum munitiones, & inter cæteras, vrbem Durenum, vbi prorſus nulli ordini, ſexui, nec ætati parcitum eſt, quin-etiam exuſta templa. Scotus deinde, cùm per-ſequendo bello tempus tereret, certior quoque factus Anglum ingenti manu aduentare, ex

conſilio ſuorum retroceßit, pactione interim facta ſuper induciis, quas tamen Scotus noluit ſuſcipere, niſi prius rem ad Gallum, qui cum fœdus inierat, retuliſſet.

Galliæ nobiles, non alia ratione diſceſſerāt è Britonia, quàm quòd hybernum tempus vrgeret. Sub æſtatem rurſus ſuas copias adduxe-
1342. *runt, occupaturi reliquam illius Ducatus partem. Qua de re certior facta Domina à Monteforti, mißis ad Anglum legatis, auxilium implorabat, tali pacto, vt filius, quem è marito ſuo vita defuncto ſuſtulit, vxorem duceret aliquam filiarum Angli. Placuit regi conditio, & miſſa fuerunt aliquot millia. Sed per duos ferè menſes iactati procellis & fluctibus non potuerunt in optatum portum inuehi, atque interea Galli quædam loca recuperarunt. Sed dictum mirum, quàm ſtrenuè ſeſe dederit ipſa Domina. Nec enim ſolùm munire arces, & animum addere ſuis, verumetiam armari, & comitata equitum turba, prouolare in campum, & hoſtem laceſſere. Quinetiam in arce quadam, obſidione preſſa, cùm plerique omnes deditionem ſuaderent, ipſa adeò ſola inter viros reſiſtēdum putauit, & rem extraxit, donec aduenirent Angli, qui longo tempore mari errauerant, vt narratum eſt.*

Quidam

Quidam Gallorum dux Ludouicus Hiſpanienſis in deditionem accepit Britoniæ ciuitatem Dynantum. Et ciues quidem ſuum præſidem, quòd ad deditionem conſentire nollet, interemerunt in foro. Huic vicina quædam alia ciuitas Geranda ab eodem belli duce vi capta eſt, & ne paruulis quidem atque infantibus parcitum: exuſta quoque fana deorum. ſed Duci vehementer diſplicuit illa impia crudelitas, & ſtrangulari iußit auctores ſcelerum. In deditionem etiam accepit ciuitatem Venetorum, repugnante præſide: & multa præterea alia loca. Summa, variè pugnatum eſt ab vtraque parte & mari & terra. premebatur oppidum & arx illis locis, dicta Hamibout, ſummis viribus: & defendebatur maioribus. Nam ibi tum agebat Domina Britoniæ, cuius antè meminimus. Galli cùm tempus tererēt & impenderet hyems, auctores fuerunt Carolo à Blois, vt copias dimitteret, & ſimul de induciis paciſceretur, relictis in præſidiò militibus. Id adeò factū eſt, & Domina nauigauit ad Anglum. Qui exrcitum miſit in Britoniam contra Gallos.

Sub idem tempus Angliæ proceres Regi ſuo fuerunt auctores, vt inducias cum Scoto paciſceretur ſtabiles ad triennium, ſi fieri poſſet.

Grauiſsimum enim fore, vt vndique ſuſtineret illam bellorum molem, hinc in Scotia, hinc in Gallia. Miſſus ad Scotum legatus nihil impetrauit, quòd Scotus Gallum prius conſulendũ putaret. Conſcripſit Anglus exercitum, vt Scotum euerteret: ſed interea bonorum virorum interceſsione ſunt impetratæ & ſtabilitæ induciæ. Anglicus exercitus, de quo cœptum eſt narrari, in finibus Britoniæ obuiã habuit Gallorum claſſem bene inſtructam. Commiſſum eſt prælium nauale. pugnatum in noctem vſque. Sub intempeſtam noctem orta tempeſtas longè periculoſiſsima, diſiecit eos, ſic vt plus cẽtum milliaribus inuicem eſſet dirempti. In hoc etiam prælio virilem operam nauauit Domina à Monteforti. Angli tandem occuparunt portum non procul ab vrbe Venetorum, quam tum Galli tenebant: & oppugnarunt eam ſtrenuè. Tandem exercitu in tres partes diuiſo, duobus locis eam noctu acriter oppugnabant: & reliquum exercitum, dum eſſent omnes ad defenſionem intenti, loco minimè aduerſus hoſtem munito, admouentes, vrbem ingreſsi ſunt, cæſis & fugatis omnibus.

Erant duo quidam Galli nobiles relicti ad tuendam vrbem Venetorum. Illos vehementer angebat vrbem ita captam eſſe. Collegerũt

itaque

itaque militem, & facta oppugnatione denuò illam ab hoſtibus extorſerunt. Et in his turbis vulneratus eſt Robertus Arteſius Anglicæ claßis præfectus & belli dux. Auectus Londinum curandi ſua cauſſa, ſtatim obiit. Qua re permotus Anglus, vt mortem tanti viri ac ſibi tam chari vlciſceretur, ipſe magna vi nauiũ in Britoniam *appulit.*

Tantus erat Anglorum numerus, vt eodẽ tempore obſiderent potentißimas ibi vrbes Renenſem, Venetos, Nantenſem, vbi tum erat Carolus à Blois cum vxore: & oppidum Dynan*tum, quod etiam per vim expugnarunt.*

Carolus à Blois ad Regem Galliæ *ſcripſit de ſtatu rerum omnium, de Angli aduentu & oppugnatione oppidorum, petens vt ſibi in his malis poſito ſubueniret. Gallus miſit Ducem Normandiæ filium ſuum. Is ſecum adduxit plus minus.* 40. *millia, & rectà contendit ad* 1343. *vrbem Venetorum, tum arctißimè obſeſſam ab Anglis. Et niſi hybernum tempus plurimũ attuliſſet difficultatis, prælio fuiſſet dimicatum. Præterea duo quidam Cardinales à Clemente Pontifice mißi, pacti ſunt inter eos de induciis ad annos tres. iuramento interim à principibus præſtito, ſe ratum iſtud habituros. Et Anglus quidem in regnum ſuum rediit.*

Durante adhuc bello Anglus obſederat vrbem Venetorum recuperatam à Gallis: & defendebant eam nauiter duo quidam Galli nobiles, dominus à Cliſſon & Henricus dictus à Lyon. Hos contigit in leui quodam prælio ab Anglis capi, & quoniam viciſsim captus erat quidam ex primoribus Anglicis, conſtitutis induciis, cœptum eſt agitari de permutandis captiuis. & Anglus quidem vt ſuum recuperaret, Gallis reſtituit dominum à Cliſſon, detento in cuſtodia Henrico. Hinc, vt veriſimile eſt, æmuli conceperunt ſuſpicionem de Cliſſonio, tãquam Angli partibus addicto. ideóque potius ipſum dimiſſum, quàm alterum. Summa, ſic creuit ſuſpicio, vt capitis de eo ſupplicium ſumeretur Pariſiis. Et ob ſimilem cauſſam plerique alij nobiles viri affecti ſunt capitali pœna. Miſerandum profectò ſpectaculum, præſertim cùm Cliſſonius in recuperanda vrbe Venetorũ ab Anglis, functus fuiſſet optimi ducis & ſtrenui militis officio.

Hoc adeò factum Galli malè habuit Anglum, reputantem in contumeliam ſui viros iſtos occiſos. Liberari iuſsit Henricum: & manumiſſo iniunxit, vt ad ſuos rediens, nunciaret Gallo ſe ita interpretari factum hoc, & exiſtimare idcirco inducias nuper conſtitutas, à Gallo

lo violatas : ideóque expectaret à ſe omnia hoſtilia. Nuncius ad Gallum delatus eſt, & Anglus exercitum miſit in Aquitaniam, & alios præterea quoſdam ad ſubſidium Dominæ à Monteforti.

Baionæ & Burdegalæ ſummo applauſu accepti fuerunt Angli. Oppugnatione deinde facta ad vrbem Bergeratum adiacentem Garumnæ fluuio, ciues in deditionem acceperunt, iuramentum fidelitatis Anglico duci præſtantes, nomine Regis. Ceperunt & plurima alia loca, partim deditione, partim vi & armis. Inter cætera occuparūt arcem egregiè munitam, Auberocham: & ibi relicto præſidio Anglicus dux cum bona exercitus parte rediit Burdegalam. Interea Galli ad xij. millia numero vehementer obſidebant arcem iſtam, Anglis interim ibi ſtantibus in præſidio, multum afflictis. Verùm Anglicus dux Burdegalæ certior factus, collectis plus minus nongentis hominibus, ſub veſperam Gallos iamiam cœnaturos repentè adortus, & præſiliens è ſylua quadam viciniori fudit, fugauit, & cepit plæroſque omnes, capto & grauiter vulnerato ipſorum duce, quem iis locis, vt regulum aliquem habebāt.

Obſidentibus arcem quandam Anglis, ciues præſidem ſuum recuſantem facere deditio-

nem loci, in vincula coniecerunt, non liberaturi eum, niſi conſentiret. Conſenſit: & poſtea cùm Tolo*ſam veniſſet, accuſatus traditionis ſuſpenſus eſt. In deditionem quoque acceperunt oppidum Riolam ſed præfectus arcem dedere necdum voluit. Angli cuniculos agere. Subruta bona parte, præfectus periculi præſentiam conſiderans loco ceßit, & Anglis arcem reliquit. Præterea Angoliſmam, euoluto menſe, quem optarãt ſibi dari ciues, ea ſpe, futurum, vt interim à Gallo ſolueretur obſidio.*

Suprà narratum eſt de Iacobo Arteuillano, qui tantus erat apud Flandros, vt etiam ipſi Comiti, non eſſet tutus acceſſus in ditionem ſuam. Sed tulit tandem præmium homine ſeditioſo dignum. Iniecerat Anglo ſpem maxi-
1346. *mam, id ſe facturum, vt communi Flandriæ conſenſu, omnis illa regio in ipſius Angli poteſtatem veniret.* P*ro qua re conficienda, Anglus inſtructißima claſſe in portum Flandriæ appulit. Res populo fuit propoſita: plærique omnes erant non malè in Anglum affecti. Gãdauenſes verò peßimè habuit incœptum hoc. Redeuntem in vrbem, Iacobum minus benignè acceperunt, ædes obſederunt ac perfregerunt, ipſũmque dominum per poſticum conantem euadere, occiderunt. Et inter cætera fuit iſta*

quoque potiſſima accuſationis pars, quòd pecuniam omnem publicam, ad Anglum ſecretò miſiſſet. Habebat autem Flandriæ Comes filiũ vnicum. Sub idem tempus Gulielmus Hanno- niæ Comes, cum auxiliaribus copiis in Phriſiã, cuius ſe verum eſſe dominum aſſeuerabat, nauigans, occubuit ipſe in prælio cum multis aliis nobilibus. Ab illius morte Margarita Hanno- niæ princeps, Ludouici à Bauaria Cæſaris vxor poſſeßionem accepit huius comitatus. Gallus maximè cupiebat, Ioannem Hannoniæ, virum nobilißimum & ſtrenuum bellatorẽ, qui egregiam ſemper operam præſtitit Anglo; ſibi adiungere. Variis modis negotium fuit tentatum. Et cùm aliter fieri non poßet, inuenta eſt hæc vna ratio, vt perſuaderetur Regem Angliæ nolle ſuas illi penſiones & annua ſalaria perſoluere. Credidit: & protinus ab Anglo fuit alienatus, Gallo ſuam operam addicens. Gallus poſtq̃ intellexit Anglos depopulari Aquitaniã & occupatas iam ab illis plurimas tam vrbes quã munitiones, collegit militem, & excreuit numerus ad centena millia. Ducem belli conſtituit filium Ioannem Normanniæ principem. Opem tulit Gallo Odetus Burgundiæ dux, & illius filius Philippus Arteſiæ & Boloniæ Comes, vterque inſtructißimus. Recuperarunt vrbem

Angoliſmenſem. Obſidebant arcem, qua non alia munitior, Aguillonum, per deditionẽ antè receptam in Anglorum poteſtatẽ. Variis modis oppugnatum eſt ibi. Sed nemo credat quantis, & animis & viribus defenderint ſe Angli, ſtantes ibi in præſidio. Cõſultus Galliæ Rex, quid faciundum exiſtimaret, nunciauit filio, vrgeret obſidionem, donec inedia coacti ſeſe dederent.

Anglus certior factus, in quanto eſſent diſcrimine ſui, exercitum illico coëgit numero ad millia quatuordecim. Comitatus inter cæteros filio ſuo Eduardo principe Vuallenſi, & Gallo quodam nobili Godefrido ab Haricurto, qui regno pulſus à Gallo ad Anglum ſe contulit ad tuendum ſe ad vlciſcendum iniuriam. Gallus enim omnia illius occupauerat. Hic adeò auctor fuit Anglo, vt in Normanniam curſum dirigeret, cùm alioqui Rex nauigationẽ in Aquitaniam inſtituiſſet. Exercitum in tres diuiſit partes: quarum duæ iuxta maritima loca depredabantur agros, expugnatis aliquot oppidis & abductis captiuis, ne quid poſteà molirentur, collectis viribus. Tertia, mediam regionem tenebant, in qua Rex. deuaſtantes omnia, ſub noctem reuertebantur omnes ad caſtra Regis.

Gallus interim conſcribi iuſsit exercitum,

quo non

quo non fuit alius in Gallia multis annis viſus potentior. Scriptum eſt pro auxiliis, ad Regem quoque Bohemiæ valde tum ſtudioſum Galli. Occuparunt Angli oppidum Normanniæ opulentiſſimum S. Lupi. pòſt ad oppugnationem properarunt longè opulentioris, Caen vocant, à fluuio præterlabēte. Ciues, acie inſtructa volebant confligere cum hoſte: quem vbi vidiſſent, homines inſueti bello, fugerunt ad vrbem. Gallici duces in munimenta ſe receperant: ſed vaſtam ſtragem in vrbe videntes (nam occuparāt Angli) dediderunt ſe. Inter captiuos erat Coneſtablius: quem ipſum Rex Anglus poſtea vnà cum ſociis, ab eo qui ceperat, redemit viginti millibus aureorum. Progreſſi ſunt etiam Angli vltra Sequanam verſus Rotomagum. Velites excurſionem fecerunt ad vicina loca Pariſiis. & cùm obuiam haberent ciues Ambianos Lutetiam ex mandato Regis properantes bene inſtructos, quòd dudum nihil militare ſubiiſſent, facto in eos impetu, diripuerunt illorum impedimenta.

Interim Gallus Lutetia cum ſuis copiis diſceſſit ad S. Dionyſium (quamuis deprecantibus Pariſianis) quò reliqui principes conuenerant. Anglum miro quodā ardore perſequēs, venit Ambianum. Exercitum ſuum conatus

eſt hoſtis per Sommiam traducere, ſed neque vadum nouerant vllum, neque pontes à Gallis, valido præſidio obſeſſos occupare poterant. Ab adoleſcente tandem fortè comprehenſo (cùm eſſet propoſitum captiuis Gallis præmium & promiſſa liberatio) vadum fuit demoſtratum. Id cùm ſuſpicarentur etiam Galli, futurum, vt ea parte traiicerent, magnis viribus ibi ſe obiecerunt, & in fluuio acriter pugnatum. Sed tamen peruadebant Angli in fugam conuerſis hoſtibus. Gallus interim acceſſit in vrbem Abbeuillam: & Anglus quidem illum in planicie expectabat, collaturus ſigna.

Sub prælij tempus Deum orabat, vt felicē victoriam donaret, exercitum omnem in tres partes diuiſit. erat in prima filius illius, vltimā ipſe tenebat. Summis viribus vtrinque certatū, ſed tandem Angli victores extiterunt: quod mirum videri poſſet, præſertim aduerſus tantam hoſtium multitudinem. Succubuit in hoc prælio Henricus à Lutzemburgo pater Caroli Bohemiæ Regis. nam etſi captus erat oculis, in hoſtem tamen voluit pugnare. Inter pugnandū rex Anglus, qui necdum ingeſſerat ſe turbæ dimicantium, expectans occaſionem, certior factus, filium ſuum, verſantem in prima acie grauiter vrgeri ab hoſte, nunciis reſpondēs ne ſubſidium,

ſidium,inquit,hodie poſtuletis à me,quandiu filius meus adhuc ſuperſtes eſt. Volo enim vt hodie ſuæ virtutis ſpecimen edat, vtque victoriæ laus penes eum ſit omnis, & eos, qui in cuſtodiam ei ſunt adhibiti. Gallus ſub noctem pauciſsimis comitatus è prælio diſceſsit. Iuſſu Regis Angli cenſa ſunt capita Gallorum qui ſuccubuerant in prælio. Inuenti *vndecim* Principes, *octoginta Barones,mille Ducenti equites, & plus minus triginta millia. Ex mandato Regis nobiliores omnes ſepulti in vicinis oppidis, & datæ tridui induciæ ad ſepelienda cadauera.*

Parta contra Gallos victoria, Anglus rectà contendit Caletum, & obſidione oppido circundato requieſcebat, expectans vt inedia tandem ad deditionem compellerentur. Interim Gallus duci Normandiæ filio, oppugnanti arcem Aguillonum nunciauit,vt relicta obſidione, copias ſuas in Galliam adduceret, quò Anglis *omnia paßim occupantibus, reſiſti poſſet. Priuſquam hæc ad exercitum eſſent delata, prælium fuit inter Gallos &* Anglos. *huic interfuit Philippus Burgundionum Ducis filius, qui collapſus cum equo, non ita multò poſt vita functus eſt. Cùm obſideretur Aguillonum, cui præerat Baro quidã Anglicus, apud* Bur*degalam erat Comes Derbij, quem Anglus in*

Aquitaniam præmiſerat. hic adeò cum intellexiſſet arcem obſidione liberatam, & abiiſſe Normandiæ Ducem, collectis plus minus ſex millibus, bonam Galliæ partem iis locis peruagatus, tandem Pictauium vi cepit: ac deinde Burdegalam reuerſus exercitum dimiſit, ſed nullum, ob vaſtitatem vrbis, Pictauij reliquit præſidium.

In obſidione apud Caletum occupato Anglo, Scotiæ Rex Dauid, & ſua ſponte, & Galli precibus incitatus, quòd militē omnem Anglicum in expeditione crederet eſſe cum Rege, vel maximam ſaltem partem, collectis plus minus quadraginta millibus, in Angliam properauit. Interim Angliæ Regina viriliter ſeſe dedit, conſilium captans cum Angliæ proceribus & Epiſcopis. Conſcriptus eſt ſubitò exercitus, pugnatum acriter: & interfuerunt prælio aliquot Archiepiſcopi & Epiſcopi Angli. Obtinuerunt autem victoriam, tametſi numero multò inferiores Scotis. In pugna captus eſt Rex Scotus cum plurimis aliis. Occiſorum numerus ſurgebat ad quindecim millia, reliquis in fugam verſis. Facto prælio, Angliæ Regina, traiecto mari, Regem maritum inuiſit.

In pugna, cuius antè facta mentio, periit etiam inter cæteros, Flandriæ Comes, qui pro-

pter

pter factionem Iacobi Arteuillani coactus erat Gallo ſeſe in clientelam dicare. Reliquit filium Ludouicum id temporis quindecim annorum. Anglus induſtria, & ope Iacobi Arteuillani ſperabat ſe poſſe efficere apud Flandros, vt rerum ibi potiretur, vtque filius ſuus princeps Vuallenſis omnem Flandriam illorum conſenſu teneret: ſed interfectus eſt author tam impij conſilij, vt narratum. Nolebant enim exhæredaret ſui principis filium. Itaque Anglus cœpit tractare de matrimonio inter iuniorem Flandriæ Comitem, qui tum erat in aula Galli, (nam eò cum patre profugerat, rebus malè cõſtitutis in Flandria,) & filiam ſuam Iſabellam. Hîc ſeſe oppoſuit Brabantiæ Dux. nam & is filiam tunc habebat. Excogitatus eſt modus à Flandris vt Comitem ſuum abducerent à Gallo. venit in Flandriam iniecta ſpe recuperandæ poſſeßionis paternæ. Interim Anglus rem ſuã diligenter agere apud proceres. Per illos de matrimonio propoſitum eſt Ludouico. recuſauit modis omnibus, quòd illius filiam ducere nollet, qui parentem ſuum interemiſſet. Cùm ita perſtaret in ſententia, nec aliud reſponderet, Flandriæ conſiliarij in cuſtodiam abduxerunt, non futurum liberum, niſi conſilio ſeniorum pareret. Ita perſuaſus eſt, conſtitutus dies, conuentũ

D

ab Anglo, illius vxore, & Flandriæ primoribus: tractatum negotium: conſenſit ille, & ſimul fidem dedit: rediit in Flandriam. nec tam arctè cuſtodiebatur quàm antè. Sub tempus nuptiarum, comitatus quibuſdam, ad venationem abiit, ibi ſimulans ſe perſequi ſuum falconem, quem in ardeam emiſerat, paulatim magis ac magis progreſſus euaſit ex illorum conſpectu, & ſic ad Gallum rediit. Quo tempore Anglus oppidum Caletum obſidebat, exactum erat tempus induciarum, quæ per Cardinales quoſdam erant conſtitutæ inter Carolum à Blois, & Dominam à Monteforti, vt antè dictum eſt. Itaque rurſus ad arma deuentum. Anglus mediocrem equitum numerum eius exercitus qui Caletum obſidebat, ſubſidio miſit Dominæ. Occupantes Anglos arcem quandam & vrbem, Carolus à Blois arctiſſimè obſedit: ſed Angli quidam alij à Domina repentè miſſi, prima luce, præter expectationem irruentes in caſtra Gallorum, qui propter pridiani cuiuſdam conflictus benigniorem fortunam negligentiùs excubias agebant, bonam illorum partem fuderũt, & ipſum adeò dominum Carolum à Blois imparatum ceperunt. Anglus interim acriter obſidione premebat Caletum. Gallus vt ſolueret obſidionem, copias ingentes

collegit. Qua de re certior factus Anglus, & loca maritima & campeſtria, quibus acceſſus erat Gallis, ita præmuniuit, vt nuſquam pateret illis iter. Gallus optabat ab Anglo ſibi fieri poteſtatem pugnandi. videbat enim præcluſum ſibi omnem aditum. Anglus quòd per anni ferè ſpatium oppidum obſediſſet, magna vi auri profuſa, compendium hoc retinendum ſibi putauit. Et ſub idem tempus à Clemente miſſi duo Cardinales pro conciliandis principibus, per triduũ habita collocutione cum vtriuſque Regis delegatis proceribus, nihil egerunt. Itaque Gallus omnem exercitum ſtatim dimiſit. Caletenſes omni ſe deſtitutos & ſpe & præſidio cũ viderent, de deditione agebant. Anglus illam recuſare, niſi de fortunis & illorum ſalute, pro ſuo arbitrio ſtatuendi, libera ſibi permiſſa poteſtate. Diſſuadentibus hanc illius pertinacem irã conſiliariis, quòd peſſimo fieret exemplo, tandẽ eò res deducta, vt ex omni ciuium numero, ſex potentiores, nudi caput & pedes, laqueum collo, & claues oppidi manibus ferentes, libidini ſuæ, & arbitratui dederentur.

Hoc nuncio in ciuitatem illato, ſummus repentè luctus ibi natus. In hac animorum conſternatione, cùm quidem minimè plebeius, pro ſalute patriæ inedia penè confectæ, mortem ſe

non reformidaturum palàm diceret, quinque deinde alios in ſimilem rapuit affectum.

Hos ad eum modum productos, quò voluit is, qui tum vitæ neciſque poteſtatem in eos habebat, & eiuſdem mandato iam capitis pœnæ deſtinatos, cùm fruſtra nobiles viri omnes interceßiſſent, vix tandẽ ipſa Regina, conſumptis in eam rẽ multis rationibus, morti eripuit. Mißis deinde qui arcem & oppidum occuparent, iuſſu Regis coloni veteres migrare coacti, & ex Anglia familiæ eò traductæ. Poſtea ſuper induciis, opera cuiuſdam Cardinalis, ad biennium tranſactum eſt.

Caletum Anglus commiſit Itali cuiuſdam tutelæ & fidei. Porrò nobilis quidam Gallus, ad ſanctum Odomarum in præſidio relictus, quòd ſciret nationem hanc, præ cæteris valde cupidam auri, tacitè cum hoc egit, vt arcem ſibi uenderet. precium erant viginti aureorũ millia.

Certior factus Anglus qua neſcio ratione, & dißimulans omnia, vocato ad ſe Italo, percontari de facto. Ille, cùm aliud non liceret fateri & veniam orare. qua impetrata, diſcedenti Rex iniunxit, vt quod inſtituiſſet, non prætermitteret. Ad conſtitutum diem, pridie Rex bene inſtructus, quàm potuit occultißimè Caletum venit. Gallus, qui aurum dependit, rerum

omnium

omnium ignarus, præmiſit equites, ad occupandam arcem. Intromiſſi, repentè, cùm nihil eiuſmodi ſuſpicarentur, à Gallis comprehenſi. inde ſub lucem Anglus extra vrbem prouolans, & reliquos ibi Gallos, exitum rei manentes adortus, fugauit & cepit, cúmque his eum, qui proditionis cauſſam dedit.

Valeſius Rex, id temporis alteram duxit vxorem, Philippi Nauarræ principis filiam. Quin & ipſius natu grandior filius, Ioannes, matrimonio ſibi adiunxit per idem ferè tempus, Iohãnam Boloniæ dominam: vxorem quõdam Burgundionum Ducis filij, illius, qui ad oppugnationem Aguilloni, vitam finiit, anno 1346.

Philippo Regi vita functo ſucceſſit Ioannes, 1350.
qui non multò poſt coronationem, Lutetiæ capitis pœnam ſumpſit de Conneſtablio, nuper ex Anglorum cuſtodia liberato. Rex illum proditionis reum agebat,

DE IOANNE, PHILIPPI VALEſij filio, Galliarum Rege.

CReato Rege Ioanne, Clemens, Auenione deſiit eſſe apud ſuperos. Ab hoc electus eſt Cardinalis Oſtiæ, natione Gallus, antè quidē vocatus Stephanus Albertus, ab electione autem, Innocentius Sextus. Bohemiæ principem, & Ducem à Lenclaſtre, ob conuicia mutua exacerbatos, iámque paratos μονομαχεῖν, *Gallus, negotio compoſito diremit. Iuſſu Regis necato Conneſtablio, vt diximus, Carolus ab Hiſpania, cui Rex Angoliſmenſem ditionem dederat, in vxorem ducta filia Caroli à Blois, ad hanc dignitatem euectus, à Carolo Nauarriæ Rege, cū ad quietem ſe compoſuiſſet, necatus eſt. Eo facto multum, vt credibile eſt, fuit Galliæ Regis animus perturbatus, at certæ conditiones illum reconciliarunt. Huic ſic interempto ſucceßit Iacobus Borbonius. Et induciæ, inter Gallum & Anglum, ad menſem Aprilem conſtitutæ, in ſolſtitium æſtiuum extractæ ſunt. Vtriuſque*

enim

enim Regis legati, Auenione, apud Pōtificem, cùm pacis inter eos rationes coïre non poſſent, inducias euſque protraxerunt.

Princeps Vuallenſis exercitum in Aquitaniam adduxit. Anglus, bellum facturus in Gallia, Caletum venit. huc miſſo nuncio, Gallus detulit μονομαχίαν, Anglus recuſare. Gallus eccleſiæ proceres, nobilitatem omnem, & ciuitatum primores, Lutetiam per literas euocauit, gerendi belli neceſſitatem exponéns. Actum eſt ibi de conferendo tributo, nec in ea re quiſquam immunitatem obtinere potuit.

In arce Rotomagenſi, Rex Nauarræ, Ioannes Comes ab Haricurto, multíque alij, inter prandendum à Galliæ Rege, qui ſubitò illuc nemine quicquam ſuſpicante, venit, capti ſunt. Rex Lutetiam abductus in cuſtodiam, Haricurtus in cœtu nobilium, maledicta neſcio quæ profuderat in Regem abſentem: grauiter contendens, imperatum nuper tributum minimè pendendum eſſe, & ſimul inhortans reliquos, vt eam ſententiam obſtinatè ſequerentur. Hinc accuſationis initiū, hinc ſuppliciū. Nam capite truncatus ex mādato Regio, poſtea ſuſpēſus eſt.

Angli filius, qui nuper in Aquitaniam, vt diximus, aduenit, Burdegala diſcedens, vicinā regionem omnem, puta, Pictauienſem, Turo-

nenſem, Berriámque depopulatus eſt: & collectis ibi rebus neceſſariis, quod reliquum erat, perdidit, effuſis vinis, exuſtis frugibus, vt ne in hoſtium vſus transferri poſſent. Interim Gallus apud Carnutenſes magnam vim militum habens collectam, ſumma feſtinatione, & hoſtili prorſus animo perſequebatur Anglum. Et cùm non procul abeſſet Pictauio, reſciuit hoſtẽ propè poſuiſſe caſtra. Illico habita conſultatione, exercitum omnem in tres ordines partitus, in primo, Ducem Aurelianenſem: in altero, filium Carolum natu maximum, collocauit: tertium ipſe tenebat. Hoſtium numerus admodũ erat exiguus. Vt per exploratores intellexit Gallus, qua ratione eſſent ad prælium inſtructi, & ſimul, verſari eos in loco, natura, & ipſorum induſtria munito, præcepit, vt pedites pugnarent omnes, trecentis, aut eo amplius ex equis pugnaturis, qui ſagittarios impetu facto diſsiparent. Aderant quatuor ipſius filij, Carolus, Ludouicus, Ioannes, Philippus. Hi cùm res malè ageretur, & ad Anglos inclinaret victoria, in munitiones longinquiores abducti ſunt. Innocentius, qui Clementi ſucceſsit, duos in exercitum miſit Cardinales, de pace acturos, ſub ipſum tempus, quo ſtabant hinc & hinc ſuo ordine firmatæ acies. Variis modis res agitata

tata fuit. Gallus videbatur aliquantò duriores proponere conditiones. Ab altero Cardinale multum fuit deſudatum, ſed accepto nuncio à Rege, vt niſi de vita periclitari vellet, omnem pacis mentionem abiiceret, diſceßit. Ventum eſt ad manus, pugnatum acerrimè, nunc huc, nunc illuc aliquandiu inclinante fortuna. Sed ſtrenuam hic operam nauarunt ſagittarij Anglici, tum, ſi quando aliâs, inuictis planè animis, & robore: ita quidem, vt ipſorum virtute ſolùm fractis hoſtium viribus, à minimo exercitu parta ſit eo die victoria inſignis, qua, neſcio, an vetuſtas vllam proferre poßit clariorē. Vt de numero cæſorum nihil dicam, inter quos multi potentes viri, captus adeò Rex ipſe fuit vnà cum Philippo, natu minimo filio, quem prælium commiſſurus apud ſe eſſe voluit. Et quoniam ea tum fuit Regis fortuna, quiuis facilè intelligat, quo in loco fuerint cætera turba. Princeps captiuū Regem, ſecū abduxit Burdegalā. Dum hæc apud Pictones gererentur, Nauarij (quem in carcerem ſupra diximus abductum) frater, auxiliaribus copiis multū auctus, Normāniam rapinis & incurſionibus vexare.

Galliæ ordines, de tuendo regno conſultaturi, Lutetiam conuenerunt, quandoquidem & Rex in hoſtium erat poteſtate, & filij per æta-

tem non ſatis proſpicere poterant. Ex omni numero triginta ſex conſtituti ſunt, quibus rerum adminiſtratio, donec ſolutus eſſet cuſtodia Rex, committebatur. Sub proximum ver Angli filius traiecto mari, Gallum & cum eo filium in Angliam abduxit, pactione interim ſuper induciis facta per Cardinales, qui ipſi deinde, inter Anglum & Scotum, vt pax coiret, plurimùm laborabant, adiuuante illos in hoc tam pio negotio, Epiſcopo ſancti Andreæ *apud Scotos. Sunt autem hæ conditiones initæ ſuſceptæque pacis, primùm, vt ne Scotus vnquam aduerſus Anglum inceptaret bellum, imò vt ſuos in Angliam volentes facere excurſiones, pro ſua virili cohiberet. Deinde vt in regnum reuerſus, id ageret apud populum, vt Scotia eſſet Angliæ ſubiecta deinceps, ratione feudi, quod vocant, & inaugurationis. Quod etiamſi populus recùſaret, Scotus ipſe nihilominus perpetuam & firmam cum Anglo concordiam ſeruaret: poſtremò, dependeret Anglo intra decennium quingenta aureorũ millia. Cuius quidem rei gratia daret obſides aliquot regni principes viros, in Angli poteſtate futuros, donec depenſo auro fidem ſuam liberaſſet. His ita peractis & literis fide dignis in eam rem conſcriptis, Rex Scotus, qui nouem annos, & eò*

plus

plus captiuus in Anglia fuit, ad ſuos reuertit.

Plerique omnes Galliæ nobiles, & ciuitatum primores optabant. Nauarrium (qui Lutetia, in Picardiam abductus erat) cuſtodia liberatum. Per ipſos adeò ordines ad Carolum Regis filium, relatum eſt. Ille, quòd cauſſæ eſſet ignarus, propter quam Rex eum voluit captiuum, nihil audebat ſtatuere. Tandem quorūdam auxilio, qui miris technis in arcem, vbi detinebatur, erant recepti, exemptus, Lutetiam venit: vbi coram omni populo, ſuum in Galliā amorem & voluntatem expoſuit, ita vt magna pars, in eum, quàm Normanniæ Ducem eſſent propenſiores. Imprimis autem illi fauebat, cuius apud Pariſianos nō leuis eſt auctoritas, vrbis præfectus.

Gallo apud hoſtem capto, miri fuerunt motus, & magna ſcelerum impunitas, vt fieri ſolet, dum qui facinora cohibeat, & ſontes plectat, vix vllus extare creditur. Collecti graſſatores, vexare omnia rapinis, obſidere vias, deprædari quoſuis. Quin & inter ipſos proceres non ſatis conuenire, cœpítque nobilitati diſplicere trigintaſex virorum Imperium, qui regno præerant. Sed omnium maximè horrenda fuit illa ſeditio & colluuies ruſticorum, qui vndequaque collecti in Campania & circùm, pau-

latim magis augeri, ſic vt ad centum millia ſurgeret ipſorum turba. Putabant hi nobilitatẽ omnem regni interficiendam. Proinde, facto impetu, dir.pere nobilium ædes, religare dominos ad poſtes, & in illorum aſpectu violare coniuges atque filias, totam deinde familiam mactare crudeliter, & domos exurere. Cúmque eſſet tanta illorum immanitas, vt fœminæ potentiores, ni vellent impuriſsimorum hominum libidini eſſe expoſitæ, cogerentur ſeſe abdere: contracto exercitu, pugnatum in eos. Ad Meldam oppidum oppreſſi omnes, aut in Matronam præcipitati.

Regis filius, inter Nauarriũ & vrbis præfectum tacitam eſſe conſpirationem videns, Lutetia ceſſit, collectis copiis. & ſpectabat res ad tumultuoſum exitum, obſidebat enim vrbẽ. Sed Epiſcoporum quorundam interceſsione, reconciliati ſunt principes.

Cæterùm præfectus vt miſceret omnia, nocte quadam ſtatutum habuit eos, qui ſequerentur aduerſas partes, opprimere: iámque tranſegerat cum quibuſdam, foris expectãtibus prædam, qui certo noctis tempore vrbem inuaderent. Sed patefacta traditione deprehẽſus ipſe noctu, cum clauibus vrbis, oppreſſus eſt, & cum eo ſceleris conſcij. Præfectus hic, rebus ita turbatis,

batis, Lutetiam primus omnium cinxit muris, foſsis, atque portis. Nauarrius de huius nece & oppreſsione certior factus, quòd plurimùm amaſſet, ob beneficiorum acceptorum magnitudinem, indignitate rei, tum quòd & ipſe facinoris auctor haberetur vulgo, & ſua ſponte, & inſtigante fratre Philippo (qui Normanniã prius infeſtarat bello, & nihil optabat vehementiùs, quàm ægrè facere Galliæ) bellum denũciauit, & acriter gerebat, multis ad Sequanam & Matronam factis incurſionibus, apud Ambianum etiam & Atrebatum expugnatis aliquot oppidis, & munitionibus. A præfecto, cuius facta mẽtio, magnam auri vim acceperat, itaque commodum erat illi militem alere. Quinetiam plurimi fauere illius inſtituto & rebus omnibus. Hinc adeò factum, vt non paucas arces & oppida, citra magnam difficultatem, ſæpe occuparit, adeò quidẽ, vt Ambiani aliquot ciues potentiores, certa noctis hora militi illius oppidum patefecerint, vbi tum præter arcem nihil reſtabat expugnandũ. Sed bona quadam fortuna ſuperirruentes equites Galli, cœptum interturbarunt, fugato hoſte, & proditionis auctoribus ad ſupplicium raptis. His malis, vt fieri ſolet, adiunxit ſe rerum penè omnium maxima caritas, adeò vt tenuiores

ægrè vitam tueri poſſent. Et durauit hæc peſtis, annos quatuor. dum enim fortunæ omniũ ordinum militis rapacitati expoſitæ ſunt; dum agricolis tutum non eſt vacare labori, dũ mercatores, niſi maximo facultatum ſuarum, & vitæ periculo, cõmeare non poſſunt, quid aliud inde, quàm commune malum, quódque ad ſingulos redundet, oriri poteſt?

Nauarrij, certo tempore, tantum non intercepti, cùm exiſtimarent neceſſariò ſibi cum hoſte confligendum, occupato colle editiori, quandoquidem turba vincebantur, calcaria omnia in vnum aceruum deferentes, erigebant ſurſum rotulas, vt in adeundo hoſtem impedirent. Sed ſuperueniens heſperus Gallos cohibuit à pugna. Noctu, magno ſilentio ſe receperunt in vicinum vicum, & extructis ignibus quaſi pernoctaturi, præter Gallorum ſpem illico diſceſſerunt, fruſtra eos per ſequente hoſte. Inter cætera tenebant Meludunum ad Sequanam. Ad obſidionem huius miſit Normanniæ Dux quatuor millia equitum. Sed interceſſerũt Cardinales quorum antè facta eſt mentio, qui pacem inter eos firmarunt. Philippus autem Nauarrij frater, noluit vnquam in conditiones pacis aſſentire, obiiciens germano, quòd præſtigiis & incantationibus deluderetur. Itaque

contu-

contulit ſe ad munitiones maritimas, Anglo ſubiectas.

Firmata pace inter Gallos & Nauarros: iam exactum erat tempus induciarum, quæ Ioanne Rege in Anglia capto, per Cardinales ad triennium erant conſtitutæ, inter Anglum & Gallum. Itaque omnes qui ſub Nauarra militauerãt, ad Anglicos Duces ſe contulerũt; ſic malum vnum plurima alia ordine ſecum traxit. Sed Angli tunc duriter à Gallis excepti fuerunt, quanquam non ſine magno detrimento miſerorum; qui vel ruri, vel in oppidis non ita munitis habitabant. In hos enim quicquid lubitum eſſet deſignabant Angli, externo milite comitati. Finito induciarũ tempore vt diximus, Anglus, filius illius natu grãdior, Gallus, & Iacobus Borbonius priuatim inter ſe Londini egerunt de pace, cuius formulas ad Ducẽ Normanniæ miſerunt. Ille retulit ad tres ordines. Habita conſultatione vehementer diſplicuerunt, & nunciis reſponſum eſt, malle ſe multò adhuc duriora ſuſtinere, quàm illas admittere. Reſponſum hoc malè habuit & Gallum captiuum & Anglum, adeò, vt hic ſtatim iuſſerit conſcribi exercitum, qualem nemo vnquam, ex Anglia prodeuntem vidit. appulit Caletum vnà cum quatuor filiis. Et priuſquam

ex Anglia decederet, exponebat coram omni exercitu ſuas rationes atque conſilia, nimirum, ſe expeditionem deinceps facere in Galliam, ea ſpe & animo: vt illos adigeret ad ſuſcipiendas conditiones, quæ quidem ſibi & honori, & vſui, & dignitati eſſe poßint. Nec prius finem facturum ſe neque reuerſurum quàm ex voto rem geßiſſet.

Proinde ſi quis eſſet omnium, cui hæc ratio non placeret, vt is domi ſe contineret: ſed conditionem libenter omnes acceperunt.

1359. *Caleto Anglus venit Remos, & cùm videret vrbem pro ſua magnitudine bene munitam, nunquam oppugnare voluit, ne temere facere iacturam ſui exercitus, quem ad maiora ſeruabat. Poſtquam obſediſſet ad menſes duos & eò plus, contendit in Burgundiam. Ibi Dux mißis legatis, orauit ne ſineret deprædari militem, ſuam ditionem. Exoratus eſt Anglus, vt erat ſumma humanitate, ſed ea lege, vt Burgūdus dependeret centum aureorum millia. Interim Gallia miſerè vaſtabatur partim ab Anglo, partim à reliquo illius exercitu, apud Picardos relicto, partim à Rege Nauarræ, qui denuò concitatus erat in Ducem Normanniæ.*

Auenione, quidam Franciſcanus, futurum prædixerat, vt & eccleſiaſticus ordo multa pateretur,

teretur,propter ambitionem,auaritiam , atque
ſuperbiam, & Gallia duriſſimè affligeretur,
exterorum incurſionibus,adeò quidem, vt nul-
la illius pars ab hoc malo tuta eſſet futura.

Pontifex hunc in vincula coniecit,quòd mi-
nus grata denunciaret. Anglus Normanno
prælium ſeſe commiſſurum ſignificarat. Sed
iſte fortunã experiri metuens, Lutetiæ ſubſtitit.

Normannus conſiderans præſentem rerum
ſtatum non diu poſſe conſiſtere ſine maximo &
exitiali damno Galliæ, legatos ad Anglum
miſit,ex conſilio procerum, qui de pace agerẽt.
Actum eſt variè,& vix videbatur poſſe coire
inter eos concordia. Nam Anglus hoc ſibi pla-
nè propoſitum habebat,iure ſibi deberi Galliã.

Dum ita conſultaretur, prope Carnutenſes
ſubitò coorta tempeſtas, quæ & homines & 1360.
equos proſtrauit,ita commouit Regem,vt votũ
faceret,ſe velle animum ad pacem adiicere: at-
que deinde Caleti expeditum eſt negotium,cu-
ius hæc ferè eſt ſumma: Vt Rex Anglus &
illius deinceps hæredes atque ſucceſſores tene-
rent comitatus,vrbes,arces,munitiones, domi-
nia,inſulas,reditus atque prouentus Aquita-
niæ,item vrbem,arcem,comitatum,& omnem
ditionem Pictauienſem, vrbem & arcem Ro-
chellæ, Lemouicum, vnà cum omni regione.

Ad hæc tam vrbem Angoleſmenſem, quàm arcem cum vniuerſa ditionem: item Caletum, & multa præterea alia, quorum vt ingens eſt numerus, ita faſtidioſum ſit, illa recenſere. Vt Gallus renunciaret his omnibus, & ſimul feudis atque iuri quod vel ipſe vel illius hæredes atque ſucceſſores, vllo modo requirant, vtque hæc omnia Anglus teneret liberè, nec opus haberet Regem Galliæ aut illius ſucceſſores, vt ſuperiores in hoc agnoſcere. Item vt viciſsim Anglus, pro ſe, ſuis hæredibus & ſucceſſoribus renunciaret nomini, titulo, & iuri, quod vel ipſe vel illius poſteri prætendant in regnũ Galliæ. vt renunciaret etiam portioni, quam poſtulabat ex Ducatu Normanniæ, Andegauenſi, & Turonenſi. Item omni iuri Britoniæ. Hæc & alia multa, quæ copioſiùs apud auctorem, vterque Rex ſanctè iurarunt, & eorũ filij. Porrò, ad maiorem confirmationem, dati ſunt à Gallo obſides, Dux Aurelianenſis, Andegauenſis, Berriæ, Borbonius, plus minus duodecim Comites atque Barones: item potentiſsi-
1360. *mæ Galliæ ciuitates, aliquot maximè præſtantes viros mittebant ſingulæ. Et his quidem omnibus Londinum adductis, Gallus Lutetiam rediit, magno ſuorum deſiderio. Et ſtatim ad omnes officiarios, præſides vrbium, munitionúmque*

nímque ſuarum, quas Anglo ceſſerat, ſcripſit, vt migrarent. Sed dictu mirum, quàm hoc ægrè fecerint plerique omnes. Nimis enim durum & inſolens videri illis, ferre iugum & imperium Anglorum. Præcipuè verò Rochellenſes impensè deprecari. Sed Gallus æqui & honeſti ſtudioſus, à pactis & iureiurando minimè diſcedẽdum exiſtimauit. Ideóque iuxta formulas contractus agi per omnia mandabat. Viciſſim ab Anglo miſſi ſunt, qui certas arces & munitiones, bello partas, Gallicæ ditioni reſtituerent. Liberatis ad hunc modum oppidis atque munitionibus, milites iam olim aſſueti rapinis atque prædis, cùm reditum ad ſuos, & inutilem ſibi & minus etiam tutum eſſe iudicarent ob admiſſa facinora, fortunam deinceps experiendam putarunt. Itaque collecti graſſabantur per Campaniam, & loca vicina, depopulantes omnia, aucto indies numero, vt fieri ſolet. Gallus certior factus de ipſorum improbitate & nequitia, Iacobum Borbonium miſit cum exercitu. Inuenit eos conſidentes in altiſſimo monte, cuius ea fuit forma, vt numerum copiarum nemo poſſet omnem contemplari. Et cùm eſſent ad ſedecim millia, non videbantur exploratoribus excedere quinque. Conſerto prælio, acriter pugnatum eſt, ſed deteriorem

partem fortuna iuuit. Multi perierunt in eo prælio clari viri. Vulneratus grauiter ipſe Borbonius vnà cum grandiori ſuo filio Petro. Abducti Lugdunum, triduo pòſt obierunt. Parta victoria, facinoroſi iſti rectà tendebant Aueniomem: qua re Pontifex & Cardinalium cœtus ſummo repentè metu ſunt perculſi. Nam tanta erat ſæuitia & improbitas, vt nemo ſe illis opponeret. Cæterùm in his anguſtiis poſiti, quò repellerent immaniſſimam gentem, quæ nullũ non maleficij genus perpetrabat, crucem prædicari iuſſerunt, conceſſa admiſſorum omnium remiſſione. Conuenere plurimi. Sed cum ſalarÿ nulla fieret mentio, ſubduxerunt ſe omnes. Hoc ipſo tempore Marchio Montferratẽſis in Duces Mediolanenſes bellum gerebat. Egit igitur Pontifex cum iſto, vt hanc colluuiem omnem ſecum in Inſubriam abduceret. Atque ita euenit. Acceptis enim à Põtifice & Collegio Cardinalium ſexaginta millibus aureorum, propoſitis etiam à Marchione ſalariis, illum ſecuti ſunt, & ſtrenuam ei operam nauarunt. Gallus
1362. *per Ducatum Burgundiæ (qui tum morte iunioris Ducis ad eum fuit deuolutus) venit Aueniomem, ſalutatum Pontificem, qui non multò pòſt obiit. Et cùm de electione non conueniret (duobus quibuſdam maximè ambientibus) electus eſt*

ctus eſt Abbas quidam ſancti Victoris apud Maſsiliam , vir doctus & pius , vocatus deinde Vrbanus Papa . Rex Cypri Auenionem 1362. *appulit , vehementer obteſtans & Pontificem & Gallum,vt expeditionem facerent aduerſus Sarracenos & hoſtes fidei Chriſtianæ . Pontifex in concione rem propoſuit. Suſcepit crucem Gallus cum bona ſuorum nobilium parte . Poſtea Cyprius in Bohemiam abiit , ad Cæſarem id temporis,inde per Germaniam , Brabantiã, & Flandriam venit in Angliam, idem rogans Eduardum Regem, ſed is honeſtè ſe excuſauit. Ex Anglia rediit Ambianum , vbi tum Gallus erat. Poſt in Aquitaniam acceſsit ad principem Vuallenſem . Et ſub idem tempus principi natus eſt filius,Eduardus nomine.*

Obſides pro Gallo datos malè habuit,tam diu detineri ſe cuſtodia. Rex Eduardus, vt erat facilis & humanus , permiſerat illis adire Caletum animi recreandi cauſſa , tum etiam vt Galliæ viciniores , negotium ſuum eò commodiùs tractarent . Subinde miſerunt ad Regem & Normanniæ Ducem . Gallus , quòd eſſet occupatus in adornãda expeditione cõtra Sarracenos , deinde etiam quòd bello vexaretur à Rege Nauarræ , non commodè potuit illos expedire. Itaque factum eſt , vt Dux Andegauus

Regis filius, relictis ſociis obſidibus, in Galliam reuerteretur.

Gallum inceßit mira quædam cupiditas reuiſendi Anglum, quòd benignè eſſet ibi tractatus. Diſſuaſum illi fuit, perſtitit tamen in ſententia, vt filium ſuum etiam propter abitionem excuſaret. Abiit. receptus eſt honorificè. Non multò pòſt aduerſa valetudine correptus Londini, obiit. Relatus in Galliam, in ſancti Dionyſij oppido ſepultus eſt, præſente Rege Cypri.

Rex Nauarræ, exiſtimans ſibi datam meliorem belligerandi occaſionem, collegit militē vndecunque potuit, & commiſſum eſt prælium ſatis acre, in Normannia.

Ioanni Regi ſucceßit filius Carolus, antè dictus Normanniæ Dux, eodem anno coronatus Remis, vnà cum vxore filia Petri Borboniæ Ducis, Coronationi interfuerunt inter cæteros, Rex Cypri, Vuenceſlaus à Bohemia, Dux Lutzemburgi & Brabantiæ. Cùm Pariſios reuertiſſet nuper coronatus Rex, fratrem ſuum Philippum natu minorem, qui cum patre Ioāne fuerat in Anglia captus, declarauit Ducem Burgundiæ. Rex Ioannes priuſquam in Angliam nauigaret, erat hoc ipſum filio Philippo pollicitus.

DE CAROLO, EIVS NOMINIS *Quinto.*

NOndum erat Gallia prorſus purgata rapacibus iſtis quorũ ſuprà meminimus, & in Normannia viciniſque locis, plerique coniuncti Nauarris, mirè infeſtabant illam. belli dux erat, Ludouicus à Nauarra. Carolus Rex fratrem Philippum Burgundiæ Ducem, nuper factum, præfecit, vt in hoſtem confligeret. hic pleraque omnia recuperauit. Sub idem tempus, Comes à Montepeliardo, adiutus à quibuſdam Germanis confœderatis, propè Veſontium irrupit, in Heduos. Huc Burgundus ſtatim adduxit ſuas copias, ſed migrarant hoſtes.

In conditionibus pacis, inter Anglum & Gallum, quorũ capita breuiter retulimus, exceptum erat negocium Britonicum, & promiſerant vterque Rex, daturos ſe id operam, vt diſſidium æquabiliter componeretur. Sed parũ diligenter tractatum fuit negocium, & contigit Regem Ioannem mori, vt diximus. Quò

magis incruduit bellum, Gallus ſubſidio miſit Carolo à Blois, (qui datis filiis obſidibus è cuſtodia fuit exemptus) mille equites. Ioannes Comes à Monteforti auxilia impetrauit, cùm ab aliis, tum ab Anglis, id temporis Aquitaniã occupantibus. Paratis iam ad dimicandum exercitibus, nobilis quidam Britonicus, captiuus, cui armari non licebat, interceſsit, ſuppliciter orans vt amicè tranſigerent, neque ſinerent rem ad manus venire. Credibile eſt, illum potuiſſe exorare. Sed Angli quidam nobiles tacitè orabant Comitem Montfortium, qui copiis præerat, ne pacis vllæ rationes cum Carolo ſuſciperentur. Iſti enim quòd omnia ferè ſua profudiſſent, cupiebãt armis vel iacturam omnem recuperare, vel id ſi non contingeret, reliquum amittere. Itaque commiſſum eſt præliũ, multùm acre, ſed Angli virtute ſuperiores, in fugam conuerterunt hoſtem. Carolus in pugna ſuccubuit. id plerique tum credebant ex compoſito factum, quòd alia ratione finis imponi bello non poſſet. Montfortius videns illum vita ſpoliatum, etſi hoſtis erat, lacrymas tamen non continuit.

Fuſo hoſte, & parta victoria, Mõtfortius breui temporis ſpatio cœpit complures alias Britoniæ vrbes. Galliæ Rex, de ſtatu rerum certior

tior factus, miſit fratrem ſuum, Ducem Ande*gauorum, vt & viduam, vxorem Caroli, mirabiliter afflictam, conſolaretur, & præterea cõfirmaret eorum animos, qui nomine illius durabant in præſidiis. Sed cùm iam bona Britoniæ pars in poteſtatem Montfortij redacta eſſet: Gallus, habita conſultatione, miſit legatos ad eum, qui de pace agerent. Ille rem ad* An*glum retulit: qui cùm non diſſuaderet, conditiones propoſitas non excluſit. Nimirum, vt omnem Britoniæ Ducatum teneret. Vt, ſi contingeret ipſum mori, nõ relicta ſobole, tum* Du*catus deuolueretur ad filios* Caroli *vita defuncti, qui quidem in* A*nglia tum, vt diximus, detinebantur obſides. Item, vt viduæ, vxori* Ca*roli, cederet comitatum quendam iis locis, cuius annui reditus, atque prouentus ſurgebãt ad viginti francorum millia. Deinde, vt à Galliæ Rege vocatus, præſcripto tempore adeſſet, accepturus ab eo, ſui Ducatus inaugurationem, & reliqua omnia facturus ex more. Poſtremò, ipſe adeò ſua ſponte promiſit, daturum ſe operam, vt ſui cognati, obſides in* A*nglia, liberarentur.*

Ludouicus Nauarræ, ſub hoc tempus in Italiam abiit, deſponſurus Reginam Neapolitanam. Galliæ Rex in hunc vſum illi mutuatus eſt ſexaginta francorum millia, pignori ab eo

ſuſceptis aliquot ipſius arcibus. Cùm Neapoli res ferè ſuas peregiſſet: non multò pòſt vita defunctus eſt.

Compoſito bello Britonico, ſimul & Nauarrico, paßim omnia plena erant milite praedone, & rapinis aſſueto, qui Galliam potißimum infeſtabant. Videbat Galliae Rex, illos aut opprimendos, aut aliis rationibus è regno deducendos. Hungariae Rex tum aduerſus Turcam bellum gerebat. Is itaque petiit, hãc colluuiem ad ſe traduci, ſed veterani, quibus regio non incognita erat, diſſuadebant profectionem. Cogitata fuit igitur alia ratio, & ſimul Galli negotium iuuabat Vrbanus Pontifex, Auenione degens. Nam & is pro ſuo in Galliam amore, cupiebat aliò traduci perditum genus hominum. Regnabat id temporis in Caſtilia quidam dictus Don Pietro, homo impius & tyrãnus inſignis. Nam & complures honeſtiſſimos uiros ad ſupplicium rapuit, & ſua ipſe manu pleroſque interemit: & inter hos etiam vxorem ſuam ex familia Ducum Borboniorũ. Proceres eccleſiae in vinculis detinebat, exutos omnibus facultatibus. Dicebant illius familiares, conſpiraſſe eum cum Rege Granatae Chriſtianorum perpetuo hoſte. Patrem habuit Alphonſum Regem, qui ad aliam quandam alluſit:

ſit:è qua tres filios ſuſtulit, quorum natu maximus Henricus, vir ſtrenuus in bello, & honeſti erat ingenij. Tyrannus iſte ſubinde apud Pontificem ob varia crimina accuſatus, concitauit omnes in ſui odium. Habita conſultatione, Pontifex Vrbanus Henricum iſtum illegitimum, & Arragoniæ *Regem, Petrũ (cui perpetuum erat cum tyranno bellum, vt qui ſpoliatus erat ſuis aliquot ditionibus ab eo)* Auenionem *venire iuſſit. Ibi legitimatus Henricus, declaratus eſt Caſtiliæ Rex, excommunicato & reiecto Tyranno.* Arragoniæ *Rex promiſit ſe patefacturum ſuam ditionem omnem & ſuppeditaturum annonam copiis, quæ in Caſtiliam deducerentur aduerſus Tyrãnum: quò & ipſe ſua poſſet ope militum recuperare.* Ad hãc *expeditionem conuenerunt plurimi nobiles viri. Hac igitur ratione, milites iſti, Galliæ iam olim graues, in Caſtiliam abducti ſunt. Tyrannus certior factus de exercitu aduentante, fugit cum vxore, cum duabus filiabus & nobili vnico. Nam populus odio illius, nolebat ſumere arma contra venientem hoſtem. Sic deſtitutus erat ab omnibus. Ventum in Caſtiliam. Henricus ſummo applauſu omnium, regni adminiſtrationem ſuſcepit.* A *coronatione, acceptis à pleriſque omnibus nobilibus & ciuitatibus,*

iuramentis, diſceſſum eſt à nobilioribus, quorũ ope regnum obtinuit. Iam enim res confecta videbatur. Sed tamen militem illum prædonẽ non dimiſit: quòd ſtatutum haberet, bellum inferre Regi Granatæ. Tyrannus in his anguſtiis poſitus, ex conſilio nobilis, qui vnicus apud eum ſubſtitit, miſit ad principem Vuallenſem literas miſerationis pleniſſimas, de ſuo ſtatu & infortuniis, petens conſilium ſimul & opem. Non multò pòſt ipſemet, quòd ſuis in regno non fideret, Baionã appulit. Conſiliarij principis putabãt non eſſe ei ſubueniẽdum propter ſcelera & impietatem maximam, neque ſuſcipiendum periculum vllum ipſius gratia. Princeps contrà iudicabat rem indignam, filium illegitimum occupare regnum, fieri hoc peſſimo exemplo, & præiudicio cæterorum regum atque principum. Itaque aduenietem Tyrannum in vrbem Burdegalam, humaniter excepit, opem illi ſuã promittens. Miſit tamen in Angliam ad Regẽ parentem ſuum, re omni expoſita, conſilium & auctoritatem ab illo petens. Anglus, quòd fœdus ſibi cum Hiſpano iamolim intercederet, filium hortatus eſt literis, vt eum reſtitueret. Itaque ſtatutum fuit inter eos de profectione. Sed obſtabat vnica res, faciundum erat iter per regnum Nauarræ: & Nauarra pridem fœ-

dus

dus ſuſceperat cum Henrico *nuper Hiſpaniæ Rege. Baionæ ſimul ventum eſt, & certis quibuſdam condititionibus plācatus eſt Nauarra, ſic, vt ſtudium, amorem atque pacem promitteret. Henricus Rex nouus certior factus de rebus omnibus, miſit ad Gallum pro auxiliaribus copiis.*

Princeps egit apud Duces *eorum militum, qui Galliam prius infeſtarant, & qui tum ſub Henrico merebant, vt eos ad ſe traduceret. Erant circiter duodecim millia. Cúmque profectionem in Aquitaniam inſtituiſſent, in* Arra*goniæ Regno plurima perpeſſi ſunt, præcluſis & obſeſſis vndique viis, ſed tamen peruaſerũt: & cùm abeſſent aliquot miliaribus à Tholoſa, recepti ſunt in Montem Albanum ditionis Aquitanicæ. Galli certiores facti, obſidebant vias, ne Tholoſam aut in vicina loca penetrarent. Ventum eſt ad manus. Strenuè pugnatũ à Gallis, ita quidem, vt hoſtem in oppidum vſque profligarent, ſed ſuccedentibus in locum recentioribus, repulſi Galli, magna ex parte vel interempti fuerunt vel capti. Quorum ex numero tum erat Comes Narbonæ Tholoſanis opem ferens, & præter hunc plurimi alij Galliæ, prouinciæque Narbonenſis viri nobiles.*

Princeps Vuallenſis, ne populum exactio-

nibus premeret, ad alendum militem, non mediocrem auri vim à patre Eduardo mutuatus eſt: quinetiam aurea ſua argenteáque pocula in nummos redegit. Milites, ferro ſibi patefacta via, peruenerunt quo optabant.

Ex captiuis multi, bona fide, vt fieri ſolet, dimißi ſunt. Vrbanus, odio militum iſtorum, auctor fuit Comiti *Narboniæ, & aliis, cuſtodia liberatis, ne pro ſui redemptione, vel teruncium dependerent, eximens eos omni nexui, & obligationi. Dum apparatum bellicum faceret princeps, Burdegalam venit* Rex *Maioricæ, grauiter querens apud principem de* Rege *Aragoniæ, qui patrem ſuum in vinculis necaſſet Barcelonæ, & vi armorum teneret omnem ſuam ditionem. Cupiens igitur vlciſci acceptam iniuriam & in hæreditatem paternam reſtitui, principem implorabat. Vxorem habuit Neapolitanam Reginam. Expoſitis querelis, princeps. illi promiſit, facturum ſe, confecto prius negocio* Hiſpanico*, vt aut æquis conditionibus, aut armorum præſidio in regnũ ſuũ reſtitueretur.*

Priuſquam diſcederet princeps, natus eſt illi filius Burdegalæ, pro quo ad ſacrum fontem fide iuſsit profugus Maioricæ Rex. Vocatus eſt Richardus, poſtea factus Angliæ Rex*, mortuo Eduardo, principis natu maximo filio.*

Sub

Sub menſem Februarium, Burdegala diſceſſit paulò pòſt ferebatur incertus rumor de Rege Nauarræ, puta, quòd nouum fœdus iniiſſet cum Henrico Rege, itaque futurum, vt principi & ipſius copiis non pateret via per illius regnum. Scriptum eſt ſuper ea re ad Nauarrium, ſed ille ſuis rationibus diligenter expoſitis, amorem erga principem, & exulantem Tyrãnum declarauit. Princeps ſui exercitus tres fecit partes, quarum aliæ alias ſequerẽtur. Primam tenebat Dux à Lenclaſtre, nuper ab Anglo in ſubſidium miſſus, ſecundam ipſe princeps vnà cum Tyranno, tertiam Rex Maioricæ adminiſtrabat. Facientibus iter per Nauarram, ipſe adeò Rex, per bonam ſui regni partem, itineris comitem atque ducem ſe præbuit, vt faciliorem haberent acceſſum. Pampelunæ, quæ potiſsima eſt in regno Nauarræ, conuiuio illos excepit Nauarrius. plerique omnes ſperauerant, vt arcerentur, poſtquàm in regnum adueniſſent. Sed præter illorum opiniõẽ Rex in amore, & fœdere perſtabat.

Henricus Rex certior factus de exercitu Aquitano, conſcripſit copias in Hiſpaniis, ad ſexaginta hominum millia. Nam vnicè illum amabant, parati pro eo etiam quæuis ſubire incommoda. Deinde per nuncium publicum mi-

ſit literas ad principem, cupiens cognoſcere, qua de cauſſa bellum ſibi moueret, cùm nulla vnquam ipſum iniuria affeciſſet. princeps deliberationeq́; facta, nuncium apud ſe detinuit. Et longiùs productis copiis, prope vrbem Victoriam conſedit vterque exercitus. Ex Gallia venerunt in ſubſidium Hiſpano *Regi tria millia.*

Angli montem quendā occupabant. Hiſpano fuit conſultum, ſi victoria vellet potiri, ſine cæde & ſanguine, non eſſe opus alia ratione, niſi vt vndequaque præcluderet vias, ne quis commeatus ad hoſtem perferri poſſet. Nam erant Angli tanquam in anguſtiis poſiti, & minimo negotio potuiſſent intercludi itinera. Sed Hiſpanus *pugnæ cupidus, quòd exercitus ipſius iam ſurgeret vltra centena millia hominum (nam augebatur indies) manum voluit conſerere.*

Poſtquam aliquot dies in hac parte conſediſſet Anglus, ob loci ſterilitatem aliò deduxit exercitum: & cùm non procul abeſſet, à caſtris hoſtium, per nuncium, quem ad tres ferè hebdomadas apud ſe detinuit, literas dedit ad Hiſpanum, *in quibus breuiter reſpondit, ſe grauibus de cauſsis fugato Regi opem ferre, libenter ſe quidem velle componere diſsidium, verùm eſſe neceſſe, vt abdicet regni adminiſtra-*

tionem

tionem atque omnem titulum, quem iure ſibi vſurpare non poſſet: quòd ſi recuſet, iam ſe paratum in quanuis partem. Quem in modum Angli ſuas acies inſtruxerint, ſuprà diximus: Hiſpani quoque exercitum omnem in tres partes diuiſerunt: primam tenebat inſignis quidam belli dux è Gallia, & erant circiter quatuor millia: ſecundam habebant duo fratres Henrici, plus minus vigintiquinque millia tam equitum, quàm peditum: tertiam ipſe Rex Henricus, & ſurgebat illius exercitus omnium longè maximus, ad ſeptem millia equitum & ſexaginta millia peditum, quorum magna pars baliſtas ferebant. Inter Nauarram & oppidum Nauarretam ſimul ventum eſt. Vix vnquam maioribus pugnatum viribus. Hiſpani fundis vtebantur, quibus tranſuerberabant galeas hoſtium, crudeli certè pugnandi genere. Angli contrà ſagittandi peritiſſimi, obruebãt eos multitudine telorum. Frater Regis Henrici, *qui alteram partem exercitus tenebat, vt diximus, illico, vt vidit principem, cum ſuis copiis ſigna contra ſe ferre, diſceſſit è prælio, nec vnquam in hoſtem pugnauit. Ea res animos plurimorum fregit. Sed Rex Henricus, quacunque parte videbat languentem fluctuantemque exercitum, illuc ſeſe ingerere, acclamare ſuis, hortari, & com-*

moneſacere honoris, & officij: atque adeò ter vno die ſuos iamiam ad fugam ſpectantes, voce ſua cohibuit, & in ardore continuit. Neque ſolùm à milite, verumetiam ab ipſis principibus omnium acerrimè pugnatum eſt. Tyrannus profugus, Regem Henricum ſibi dari cupiebat obuium in prælio. Sudatum eſt nauiter & plus quàm hoſtilibus animis. Tandem Hiſpani, cùm Anglorum ſimul & Aquitanorũ vires impetúmque ferre non poſſent, in fugam ſeſe dederunt: neque potuit eos reuocare auctoritas vel clamor Regis *Henrici: qui ſimulátque vidit ſe magis & magis iam deſtitui à ſuis, fugit & ipſe. Habebat enim hoc ſibi perſuaſum, futurum, vt ſi caperetur in prælio, morti daretur. Angli fugientem hoſtem perſecuti ſunt. Ibi verò mira fuit facta ſtrages eorum qui occidebantur, & qui ſe ipſi præcipites in fluuiũ quendam inſignem iis locis dabant, ne in hoſtium manus deuenirent. Commiſſo prælio perluſtratus fuit cæſorum aceruus. Inuenti plus minus ſexcenti equites occiſi, & ſeptem ferè millia peditum, non numeratis interim iis, qui ad põtem occiſi fuerunt, & flumine abſumpti. A pugna principes conuenerunt Burgis Hiſpaniæ oppido. huc acceſſerunt ex Toleto, Liſſebona, Galitia, Sibilia, & ex plurimis aliis Caſti-*

liæ

liæ locis, vt fidem præſtarent Tyranno iam reſtituto. Videbant enim tantæ multitudini non poſſe obſiſti. Anglus poſtea egit cum Tyrãno, colligeret pecuniam, vt militibus, quorum opera reſtitutus eſſet, ſatisficeret. ille in Sibiliam abiit pro colligendo auro in hunc vſum, ab aliquot hebdomadis ad Anglum reuerſurus, quò omnibus perſolueretur. Nam cùm eiectus regno, primùm veniſſet Burdegalam ad principem, obteſtans opem, vt diximus, promiſſerat ſe, vt primùm eſſet reſtitutus in regnum, liberaliter perſoluturum omnibus. & ita ſe hoc nomine obligauit principi, vt hic fideiuſsionem ſuam pro eo interponeret apud nobiles, & reliquos iamiam ad expeditionem paratos. Abiturus in Sibiliam fidem dedit principi, ſe breui vnà cum auro adfuturum. Princeps cùm vltra præſtitutum tempus expectaſſet ad aliquot menſes, miſit, qui cognoſcerent cauſſam. Tyrannus reſpõdit, ſe emandaſſe aliquot ſuos, qui perferrent aurum: ſed à prædonibus in via fuiſſe interceptos: rediret adeò ipſe in ſuam ditionem, relictis aliquot officiariis in Caſtilia. ſe numeraturum illis abundè. reſponſum quidem malè habuit principem, ſed aliud tum obtineri non potuit.

Rex Henricus è pugna fugiens, Valentiam

Arragoniæ ciuitatem venit, calamitatem ſuã apud Regem exponens. Inde Montempeſſulanum, ad Ducem Andegauorum, ſummè infeſtum Anglis. poſt Auenionem ad pontificem Vrbanum, recenſens infortunia, & miſerias. & parabat Pontifex id temporis abitionem inde Romam. Adiutus tacitè à Duce Andegauenſi Henricus, collectis militibus, inuaſit ditionem principis. Cuius vxor indignitate rei perterrita miſit ad Gallum, vt is compeſceret hoſtem: ſed ille diſsimulare: hinc adeò princeps cùm intellexiſſet de ſtatu rerum, coactus eſt ad ſuos, nondum penſa pecunia à tyranno, redire. Cùm in Arragoniam veniſſet, inuenit obſtacula, neque patebat tranſitus. Verùm conſtituto die res inter eos tranſacta eſt amicè.

Princeps Vuallenſis in ditionem ſuam reuerſus, quòd magnam pecuniæ vim profudiſſet in bellum Hiſpanicum, conſcripſit nobiles Aquitaniæ, & primores ciuitatum. Ibi in cœtu propoſuit de communi quodam tributo ab omnibus conferendo, per omnem ditionem, ídque ſolum ad quinquennium, propter magnum æs alienum (nondum enim militi ſatisfactum erat) deinde etiam, quòd præter hæc omnia, theſaurum ferè ſuum in expeditionem Hiſpanicam, omnem profudiſſet. Pleræque omnes ciuitates

tes aſſenſerunt. Sed potentiores aliquot principes opponere ſe, in hanc ſententiam, Se nullo vnquam tempore, quo Regibus Galliæ ſubiecti fuiſſent, grauatos eiuſmodi exactionibus, & potius quàm dent, malle ſe quiduis perpeti. Principe nihil remittẽte de ſuo ardore & propoſito. Nobiles, qui contrà dixerant, rectà ſe contulerunt Lutetiam ad Gallum, & ibi in cœtu conſiliariorum, moleſtiam expoſuerunt, grauiter conquerentes de principe, & ſimul Gallum obſecrantes, vt in ipſius patrocinium reciperẽtur.

Gallus reſpondit, Acturum ſe ex conſilio, & iuxta formulas pacis inter patrem ſuũ & Anglum conſtitutæ. Aquitani interim proceres commorabãtur Lutetiæ. Tributum ſic erat, vt ſingulæ familiæ, per annum penderent francum vnum, quæ quidem ſumma creuiſſet, ad duodecies centena francorum millia, in ſingulos annos.

Henricus Rex, certior factus de rebellione Aquitanorum, iudicans optimum eſſe, frui aliena calamitate, noluit hanc tantam occaſionem negligere. Collegit igitur exercitum ad decem millia hominum, adiutus ab Arragonio. Quacunque tenderet, recepit vrbes & arces in ſuam ditionem. Tyrannus Sibiliæ tunc com-

morans, intellecto nuncio, miſit illico ad Regẽ Luſitaniæ, ad Regem Granatæ, pro ſubſidiis. Impetrauit, & habuit collecta circiter quadraginta millia, inter quos multi etiam Sarraceni.

Rex Henricus, videns conſilio magis & arte, quàm viribus agendum, (Tyrannus enim illum ſuperare multitudine) ex conſilio cuiuſdã
1568. *Ducis, primo diluculo, præter opinionem, repẽtè adortus eſt hoſtem, & fœliciter pugnauit, ita quidem, vt Tyrannus in vicinam quandam arcem confugeret. Hoc vt reſciuit Henricus, omnem exercitum illuc adduxit. Tyrannus periculi præſentiam videns, nocte intempeſta, arcẽ tacitè egreſſus cum paucis quibuſdam, ſperabat euaſurum ſe. Verùm incidit in præfectum excubiarum: à quo captus, illico ad Henricum Regem adductus eſt, qui ſtatim aſperrimis verbis in eum cœpit inuehi. Tyrannus illi viciſſim obiicere matrem meretricem. Breuitèr, Henricus Tyrannum humi proſtratum, ipſe ſuperincũbens, gladio confodit, & ab illius morte, omnem Hiſpaniam, facili momento recuperauit. Luſitaniæ Rex, mortem Tyranni cognati ſui parabat vlciſci bello, ſed pacatus fuit.*

Quo tempore Aquitaniæ principes Lutetiæ commorabantur, Gallo natus eſt filius, eiuſdem nominis. Interim ſubinde fuit ſupplicatum

Gallo

Gallo ab Aquitanis, vt ſe contra principis iniquitatem defenderet. Quod ſi non fieret, cogi ſe neceßitate ſumma, ſolicitare alium dominum, cuius patrocinio, quiete ſua proßideant: atque ita futurum, vt Galliæ Reges deinceps excidãt dominio, & iure totius Aquitaniæ. Rex molem atque periculum belli conſiderans, diu multúmque deliberauit. Ex conſiliariis Regis, plerique omnes hortabantur ad bellum, contẽdentes vehementer, pacis conditiones ab Anglo violatas. Tandem viſum eſt citare ipſum adeò principem in Senatum Pariſienſem, & mißi ſunt, qui citationem perferrent. Princeps, vt audiuit, tandem reſpondit, venturum ſe quidem Pariſios, poſtquam Rex ita iubeat: ſed galea capiti impoſita, & comitatum ſexaginta millibus. Nuncij Burdegala diſceſſerunt, & in itinere comprehenſi, ex mandato principis coniecti ſunt in carcerem.

Hîc obiter commemorandum eſt de obſidibus in Anglia. Dux Andegauus, vt ſuprà dictum eſt, ſubduxerat ſe, priuſquam Rex Ioannes in Angliam rediret. Dux Berriæ, facilitate Regis Angli, impetrarat anni ſpatium, quò poſſet in Galliis commorari. Et eadem ratione plerique alij dimißi ſunt. Vnus & item alter, depenſa pecunia, ſeſe redemerunt. Qui ſic

à Rege fuerant dimiſſi, orto iam bello, non redibant.

Gallus Anglo denunciare bellum. Et Galli quidem negocium, puta, belli tractationem, agebant duo illius fratres, vndique colligentes militem, ſic vt numerus ad centena hominum millia ſurgeret. Incurſum eſt ſubinde à Gallis in Pictauienſem agrum, & alias ditiones principis. Et huius viciſſim milites incurſiones fecerunt in ditiones eorum qui belli dederant occaſionem, quique apud Gallum de ſe conqueſti fuerant.

Gallus cauſſam ſuam, & belli neceſſitatē, diuerſis locis, per diſertos viros ità euidenter expoſuit, vt nemo non iudicaret iuſtiſſimas illius eſſe rationes. Idem Anglus faciebat, nimirum eo conſilio, vt expoſitis belli cauſſis, faciliorem haberent populum ad pendenda tributa, & ſubeunda onera, quæ imperarentur.

Ludouicus Flandriæ Comes filiam habebat vnicam. Angliæ Rex, modis omnibus cupiebat hanc vxorem dari filio ſuo natu minimo, & ſuper ea re laboratum adeò fuit per totum triēnium. Quantum ad Comitem, nihil deſiderabatur. Verùm pontifex Vrbanus, nullis rationibus permoueri poterat, vt aſſentiret. Erant enim conſanguinitatis ratione ſibi coniuncti.

Ludoui-

Ludouicus igitur videns non poſſe fieri, vt iis locis nuptiæ coïrent, cœpit agere per amicos apud Philippum Burgundiæ Ducem, Galli fratrem germanum, vt inter hunc & filiam ſuam confirmaretur matrimonium. Id *adeò factum eſt; & hac ratione Burgundia, & Flandria ſimul vnitæ ſunt.*

Anglus conſiderans per connubium hoc futurum, vt Burgundus Flandro ſuccederet, egit apud Regem Nauarræ, (cui ſimultas erat cum Gallo propter aliquot ditiones) vt Gallo denunciaret bellum.

Maximam vim nauium Gallus inſtruxetat, miſſurus fratrem ſuum Burgundiæ Ducem cum lectiſsimis copiis, vt in Anglia bellum gereret. Anglus re cognita, bellum & ipſe adornauit, excepturus venientes illos. filium præterea ſuum Ducem de Lenclaſtre cum copiis miſit Caletum. Quod vt Gallus accepit, ex conſilio ſuorum mutauit ſententiam, melius eſſe iudicans, pugnare in hoſtem, ſua iam ſponte trāſgreſſum mare. Miſſus itaque fuit Burgundus, bene inſtructus: qui cùm propius hoſtem conſediſſet, etſi multò potentior, manus tamen conſerere noluit, niſi ex mandato Regis, fratris germani.

Recenſet auctor, quendam belli Ducem

Anglum, virum & animo & conſilio præſtãtem, & multum præterea in ſuis rationibus fortunatum, voluiſſe, quodam die, nactum occaſionem pulcherrimam, ferire hoſtem: quóque negotium melius conficeret: oraſſe Comitem quendam Anglum, vt certo numero equitum ſibi ferret ſuppetias. Quod cùm ille haberet in animo: commonefactum à ſuis, ne omnino ſuccurreret: quòd ille, ſi res feliciter caderet, omnẽ rei geſtæ laudem ſolus eſſet habiturus: ageret negotium ipſe ſuum, & aliquid moliretur, vnde ſolidam gloriam obtinere poſſet. Hac ratione impeditum illum, quod maximè optabat, perficere non potuiſſe. Nimirum vbique dominatur inuidia, & ambitio: ac ſæpenumero fit, vt dum alter in alterius gratiam nihil vult ſuſcipere moleſtiæ: omittantur præclariſſimæ rationes, & aduerſarij hoc ipſum deinde in vſum ſuum transferant.

Vbi per aliquot dies ita conſediſſent aduerſi exercitus, Burgundus ex mandato Regis, militem omnem dimiſit. Lenclaſtrè Caletum rediit. Et *cùm aliquot ibi dies reficiendi ſui gratia commoratus eſſet, collectis denuò copiis, tendebat in Galliam vbi exuſtis aliquot oppidis, propter impendentem hyemem, dimiſſo exercitu, in Angliam reuertit.*

Bellum

Bellum iſtud diuturnum, malè habebat nobiles quoſdam Galliæ, quorum aliquot collectis rebus, aliò ſe contulerunt, expectantes auræ ſerenitatem, ne ſi aut ab armis quieſcerent, aut alteri ſe adiunxiſſent, puta, vel Gallo, vel Anglo, rebus ipſi ſuis obeſſent. Nam talis erat multorum ratio, & cùm in vtroque regno poſſeſſiones retinerent, neque hunc iuuare, neque illum deſtituere, citra facultatum iacturam poſſent. Plurimi contrà Aquitani principes, derelicto Angli filio, ad Gallum tranſibant.

Eduardus Rex vt erat ingenio moderato & ſumma prudentia, videns diſſeſſionem illam nobilium à filio ſuo, tendere ad magnum malum, miſit in Aquitaniam literas in hanc ferè ſententiam: Delatum ad ſe, pleroſque omnes implacatè ferre nuper imperatam pecuniam à filio ſuo. Velle propterea ſe huic malo ſubuenire, & ea omnia prorſus tollere, quæ ad odium vllo modo ſpectare poſſent. Adeóque ſtatuere, & mandare ſe, vt filius omnem hanc rationem imperandæ pecuniæ omittat, vtque damnum & impenſa rependatur iis, qui vel à filio ſuo vel illius officiariis nimium ſe grauatos iudicarent. Ad hæc, condonare ſe illis, qui ad Gallum trāſiiſſent, modò intra menſem reuertantur in Aquitaniam: precari ſe hoc ſolum, vt ne ſeditio-

nem vllam excitant, vt memores fidei præſtitæ atque iuriſiurandi, præſentem imperij formam ſequantur. Se paratum eos placare, qui ex æquo docere poſſent grauatos ſe nimium fuiſſe. Hanc ſuam eſſe mentem, hanc etiam conſiliariorum ſuorum omnium voluntatem,

Hæ literæ fuerunt paſſim per Aquitaniã publicatæ. Sed parum attulerunt momenti. nã multos erat videre quotidie deficientes à principe ad Gallum, vt ſatis appareat, nullam eſſe virtutem ad retinendos homines in amore efficaciorem, lenitate. E[illegible]im Angli filius alioqui vir eximius, rebus ſecundis, vt fieri ſolet, elatus, parum comiter tractare cœpit nobiles ſibi ſubiectos: hinc adeò factum, vt amare eum non poſſent. Gallus verò quòd præter ſingularem prudentiam, benignus etiam eſſet, inſinuauit ſe hominum animis. Qua quidem ratione Galliã plurimum locupletauit, dignus, qui inter prudentes Reges annumeretur.

Galliæ Rex, habita conſultatione cum fratribus, Duce Andegauenſi, Duce Berriæ, Burgundiæ, & aliis Regni proceribus: ingentem exercitum miſit in Aquitaniam. Et dux quidem Andegauus, Tholoſa copiis ſuis eductis, quicquid iis locis erat munitionum & oppidorum ditionis Anglicæ: facili manu, vel deditione

ditione facta, vel armis recuperauit. Dux Berriæ, Lemouicenſem agrum inuaſit. Andegauorum Duci adiunxerant ſe quidam Aquitaniæ nobiles, illi nimirum ipſi, quorum delationibus & querelis incitatus Galliarum Rex, bellum hoc ſuſceperat. Berriæ principem ſequebãtur Borbonius, Alenconius, & plurimi alij. Quacunque tendêre, facilem inuenêre viam. Sub hoc tempus, cum Nauarro tranſegit Gallus. Erat enim ille placandus, ne per Normanniæ partem, orámque maritimam, Anglis in reliquam Normanniam, Galliæ ſubditam, iter patefaceret. Tranſactio fuit eiuſmodi, vt Nauarrius, ſimulátque rediiſſet in regnum ſuum, Anglo bellum denunciaret. Ab Hiſpanis etiã auxiliares copiæ Gallis acceſſerunt, voluntate & beneficio Henrici Regis. Interim Angli filius, partium ſuarum haud immemor, militem vndecunque collegit Et Anglus, quò belli molem faciliùs perferret: inducias cum Scoto pactus eſt nouennales, ita quidem, vt Scotis integrum eſſet, vtrobique militare. Alium præterea miſit exercitum, qui Picardiam depopularetur. Huic præfecit Robertum quendam Canollium, Anglici nominis mirè ſtudioſum, alioqui natione Britonem. Surgebat militum numerus ad decem circiter millia. A Caleto cùm per

Arteſiam iter faciens, Atrebatum veniſſet, abſtinuit quidem ab oppidi oppugnatione, ſed igni in ſuburbia coniecto, ſtudebat oppidanos ad eruptionem permouere, quæ tamen nulla fuit. Quacunque vadebāt, omnia vaſtare flammis & direptionibus.

Andegauorum princeps, compluribus locis ab hôſte recuperatis, communicato cum ſuis conſilio, dimiſit exercitum, quòd pro tempore ſatis putaret geſtum, & ſimul in præſidia militem diſtribuit. Berriæ Dux, *poſt multam obſidionem, Lemouicum vrbem in deditionem accepit. Qua quidem re adeò fuit offenſus Angli filius, vt repentè conſcripto milite, oppidum cingeret, addito iureiurando, ſe non prius conquieturum, quàm oppidanis in ſuam poteſtatē redactis. Porrò, cùm ab exploratoribus accepiſſet, nimis arduum fore, inſultu eam capere, cuniculis actis, & ad extremū deductis, immiſſa deinde vi ignis, bonam muri partem proſtrauit, aditúmque militi fecit. Sed quis miſerabilem illam & vaſtam commemoret ſtragem? Non mulieribus, non infantibus, ad Angli pedes miſerè procumbentibus, & ſalutem orantibus parcitū eſt. Tantus erat viri ardor, tā vehemēs ira. Poſt hanc tam immanē hominū ſtragem, poſt direptas ciuiū fortunas, & perpetratum*

omne

omne ſceleris ac inhumanitatis genus (quæ militū eſt rabies) principis mandato incenſum oppidum, ſolo fuit æquatū. Berriæ Dux, vrbe potitus, exercitum ſuum, exemplo fratris, dimiſerat. Hinc adeò factū eſt, vt & diſſipato milite, et paucis quibuſdā, vt ſuſpicari licet, ibi ſtātibus in præſidio, ciuibus minimè fuerit ſubuentum.

Copiæ Roberti Canolli, quæ per Galliam in Andegauenſem agrum penetrarant, cæſæ tandem fuerunt à Conneſtablio Regni: fuga dilapſus Robertus, in Britoniam reuertit. Sub hoc tempus, è vita migrauit Vrbanus Pontifex, nuper Auenionem reuerſus. Huic ſuffectus eſt Gregorius vndecimus, multum in ea re ſolicitante Galliæ Rege, qui magno in hoc Pontifice præſidium ſibi paratum videbat.

Angli filius, medicorum inductus conſilio, relicta Aquitania, in patriam diſceſſit. Etenim quo tempore bellum in Hiſpaniis, pro Tyranno exulante gerebat, morbum quendam & grauem & vix curabilem, ibi collegit: qui cùm ſic incrudeſceret indies, vt equitationem ferre non poſſet, & lectica veheretur, medici auctores illi fuerunt, vt in Angliā ſe reciperet, ſolū natale, futurum, vt illic commodiùs haberet.

Abiturus inde, fratrem ſuum germanum, ducem à Lenclaſtre, qui totum belli tempus,

communem Martis aleam cum illo expertus erat, gubernationi rerum iis locis præfecit, obteſtans Aquitaniæ principes, Burdegalæ collectos, vt imperium fratris non impatienter ſuſciperent.

Suprà narratum eſt de Rege Maioricæ, qui contumeliam & iniuriam illatam vlciſci cupiens, principis Vuallenſis fidem atque promiſſa, per temporis aliquod ſpatium ſequebatur, vt hoſtem ſuum Arragoniæ Regem, tunc Hiſpano confœderatum, profligaret. Cæterùm, Henricus Hiſpaniarum Rex, vt ditionis ſuæ pleraque omnia recuperauit, Maioricæ Regem in quodã Hiſpaniæ oppido, valetudinis cauſſa relictum ab Anglo, *offendit, & quòd hoſtium ſecutus eſſet partes, in cuſtodia per annos aliquot detinuit. Ope tandem amicorum, & depenſis aureorum centenis millibus, liber factus, militem aduerſus Arragonium collegit, & acris erat haud dubiè futura dimicatio, niſi in aduerſam valetudinem relapſus, vitam finiiſſet. Hac igitur ratione bellum quieuit.*

Tyranni illius Hiſpani, de quo ſuprà, filias duas, Conſtantiam & Iſabelam, nobiles aliquot Hiſpani, de morte patris illarum certiores facti, ſtatim in Aquitaniam per mare deduxerunt. Ex his natu maiorem Conſtantiam, *Dux*

à

à Lenclaſtre ſuorum auctoritatem & conſiliũ ſecutus, vxorem duxit: nam & puellarum calamitas, & ſuccedendi aliquando ſpes ampla, huc impellebant. Qua re intellecta, Hiſpanus, futurum timens, vt tertius Angli filius, alteram ſibi matrimonio coniungeret: miſsis ad Galliæ Regem legatis, arctiſsimo ſe fœdere cũ illo aſtrinxit, pollicente Gallo certiſsimum præſidium aduerſus quemlibet hoſtem, præterea, nullas vnquam ſe pacis rationes cum Anglo ſuſcepturum, quæ non & Hiſpano eſſent vtiles futuræ, atque honeſtæ.

Dux Lenclaſtre paulò poſt nuptias, conuocatis loci primoribus, & expoſitis ibi ſuis rationibus, quinetiam conſtitutis per omnem ditionem, qui præeſſent abſente ſe, in Angliam vxorem abduxit.

Anglus, habita conſultatione, ſtatuit filium Lenclaſtre mittere adiunctis copiis, vt deuaſtata Picardia, per Galliam deinceps graſſarentur. Ad hæc natu minimum filium in Aquitaniam cum exercitu præmiſit, bellum iis locis facturum, vt hinc illinc Gallis negotium exhiberetur. Sed Galliæ Rex per Anglos aliquot certior factus, præſidiis muniuit omnia Picardiæ loca, & quandoquidem ex Anglorum indicio compertum habebat, Anglicam claſſem in

Aquitaniam appulſuram, tacitè hoc ſignificabat Hiſpano, recens confœderato. fecit ille ex officio, miſſis 40 maximis nauibus, & 13 aliis non eadem magnitudine, vt venientem Anglum exciperent. quem non procul à Rochella, cùm aduenisſet, magnis viribus adorti ſunt, totum ferè diem durante prælio. Rochellenſes, otioſi ſpectabant, & rogati à ſuis præfectis, vt laborantibus Anglis ſubuenirent, in excuſationem adduxerunt neſcio quæ. Nam Anglorum imperium impotentiſſimè ferebant, vtcunque diſſimularent. Poſtridie renouata pugna, fuit multò omnium aſperrima: tandem ad Hiſpanos, quòd nauium & numero & magnitudine, deinde, quòd etiam turba ſuperarent, victoria declinauit, cæſis aliis, & captis quamplurimis, & inter hos, Regis iuniore filio, cum bona
1372. *Ducum parte. Nauis inſuper illa, quæ maximã vim auri vehebat, in alẽda tria hominum millia, fluctibus abſorpta fuit. A pugna, Rochellã aduenerunt ex Aquitania iuſtæ copiæ, ſed ſerò, nimirum rebus infeliciter geſtis.*

Hinc adeò factum eſt, vt paulatim omnem ditionem Anglus amitteret, partim diſcedentibus populis; partim in facilèm ſe deditionem dantibus.

Dum hæc agerentur, principis cuiuſdam Angli-

Anglici filius, Iuonem vocant, apud Galliæ Regem miſerabiliter quæſtus eſt de inſigni iniuria ſibi ab Anglo facta, qui & patrem ſuum Ammonem, principem Vuallorum necari iuſſiſſet, ac deinde totam illam ditionem in filium ſuum contuliſſet. Gallus igitur & naues illi inſtruxit, & plus minus quatuor millia adiunxit: quorum auxilio iſte quandam Angliæ inſulam ingreſſus, manu conſerta hoſtem profligauit ac fudit. Reuocatus inde à Gallo, in Hiſpaniam miſſus eſt, vt ibi collectis nauibus, Rochellam obſideret.

Rebus feliciter geſtis in Anglos, tam ab Hiſpanis, quàm ab Iuone, Gallus proſpiciens futurum, vt reliquæ ditiones facili momento ad defectionem impellerentur: præſertim ſi vel ſemel præterea, infeliciter pugnarent, aut duriùs affligerentur: miſit Conneſtablium, & cũ eo magnam potentiſſimorum principum manum, vt bellum ibi redintegrarent. Vt in agrũ Pictauienſem ventum eſt: quicquid circùm erat oppidorum atque munitionum, facilè recuperarunt. Ipſi adeò Pictauienſes, parùm inter ſe concordes, miſſis ad Conneſtablium literis, & declarata voluntate ſua, portas illi, ſub diluculũ, ita vt conuenerat, patefaciunt, hoc exemplum pleraq; alia oppida ſibi imitandũ propoſuerũt.

Interea is, de quo diximus, Iuo, comitatus Hiſpanici maris præfecto, cum inſtructiſſima claſſe ex Hiſpaniis appulit Rochellam, quæ tamen nihil hoſtile ſuſtinuit, quòd ciues & Anglum haberent exoſum, & Gallicum imperiũ modis omnibus expeterent. Deſciuiſſent pridẽ ab Anglo, ſed obſtabat arx ibi poſita, & Anglicis munita præſidiis. Inito igitur conſilio, pro tempore ſatis callido, ſimulantes, delectum ſe habituros tam ciuium, quàm eorum qui ad loci præſidium erant relicti, præfectum arcis, hominem minimè vafrum, hac ratione, cum ſuis foras produxèrunt. quo perfecto, ſtatim ex inſidiis magna pars ciuium in arcem impetu facto, eos, qui ſe conabãtur opponere, perpaucos quidem illos, repulerunt. Galliæ proceres, id temporis apud Pictauium collecti, certioréſque facti, cupiebant ab oppidanis Rochellenſibus recipi. Quod iſti quidem minimè recuſarunt, ſed certis quibuſdam conditionibus, puta, vt liceret arcem, è qua diuerſis temporibus multa fuerãt perpeſſi, prorſus demoliri, & æquare ſolo: vt Galli ſanctè promitterent nullis vnquam temporibus arcem ibi ſtructam iri: vt Rochella perpetuò maneret ditionis Gallicæ, néve ad alium dominum transferretur, quocunque tandem modo id fieri poſſet, vt ſunt varij rerum huma-

narum euentus. Cùm hæc à Gallorum Rege (nam proceres ad eum retulerant) probarentur, haberentúrque rata, Galliæ denuò ceſſit Rochella: cuius quidem defectio, plurima circũ loca, vt idem facerent, concitauit.

Galli duces, vtendum eſſe fortuna iudicantes, ita ſe comparabant, vt breui tempore, Pictauienſem agrum omnem & finitimum recuperarent, non citra acceſſionem & opem Britonum, qui in Galliam mirè inclinabãt, etſi Anglo eſſet addictus ipſorum princeps, vt cuius opera Ducatum obtinuiſſet. Euenit non multò pòſt, vt Angli, ſimulátque in Britoniam acceſſiſſent, in portu quodam exurerent ſeptem Hiſpanorum naues inſigniter magnas. Illico nata eſt ſuſpicio, factum id Britoniæ Ducis auctoritate, conſilióque. Gallus, per Britoniæ nobiles quoſdam intellecta re, miſit Conneſtablium, vt Britoniam ſubigeret: cuius principem iudicabat omni iure iam excidiſſe, quòd cum Anglo fœdus contra ſe feriiſſet, à quo ſuæ ditionis inaugurationem accepiſſet, præſtito ex more iureiurando. In his anguſtiis Brito, ſuis etiam diffidens, in Angliam profugit. Conneſtablius Britonum auxilio, plurima in ſuam poteſtatem redegit.

Dauid Scotiæ Rex, non relictis vllis libe-

1373. *ris vitam morte commutauit. Iure ſucceſsionis, regni adminiſtratio deuoluta eſt ad Robertū.*

Suprà diximus, Anglum ſtatuiſſe, filium ſuum Lenclaſtre, poſtquàm vna cum vxore in Angliam reuertiſſet, mittere in Picardiam, vt ibi bellum faceret. Sed res fuit extracta. Nam hoc primùm anno Caletum appulit & cum eo 13 millia, ipſeque adeò Britoniæ Dux profugus. Graſſari per bonam Picardiæ partem, omnia vaſtantes igni & depopulationibus, ab vrbium oppugnatione abſtinuerunt, quibus multò antè fuerant à Gallo impoſita præſidia. Galli, vaſtantes illos omnia, ſine intermiſsione perſequebantur: & tamen ad manus nunquam vētum eſt, imò, legatis Pontificiis intercedentibus, actum eſt de induciis, & conſtitutum tempus, quo Brugis, Flandriæ oppido rurſus conuenirēt, de grauioribus tractaturi.

Priuſquam nunciarentur induciæ, Dux Britonum adiutus ab Anglo, quædam recuperauit, plura forſan recuperaturus, niſi de induciis interueniſſet nuncius. Itaque dimiſsis copiis in Angliam reuertit, præſidiis firmans loca omnia. Sub Calēdas Nouembris, vtriuſque
1376. *Regis legati Brugas venerunt, vt interceſsione Pontificiorum, de matrimonio ageretur inter principis Vuallenſis filium, Richardum, & Mariam*

Mariam Galliarum Regis filiam. Variis modis agitata re, coïre tamen concordia nequibat. Eo Pontifex Gregorius offenſus, Auenione relicta, Romam petiit.

Eduardus princeps Angli filius, vir fortiſſimus, Londini, ſub hæc tempora, vitam finiit, Anglus deinde, congregatis & filiis, & regni proceribus, expoſuit in concione, Richardum, ex filio vita defuncto nepotem, eſſe eum, qui ſit à morte ſua, regni moderationem ſuſcepturus. Et quoniam, multò antè, ſuper ea re, cum optimatibus, & reliquis filiis tranſactum erat, priuſquam in Gallias expeditionem poſtremam faceret, haud difficulter omnibus perſuaſit, vt etiã iureiurando præſtito, ratum ſe habituros illud affirmarent. Non multò pòſt, Anglus ipſe, diẽ ſupremum obiit, non ſine plurimorum dolore ſummo. Tam enim fuit princeps laudatus, vt etiam Galliæ Rex, intellecta illius morte, dignum eſſe diceret, qui inter ſapientes Reges cõnumeraretur. Huic ſucceſſit, vt conſtitutum ante fuit, Richardus nepos, coronatus Angliæ Rex, ætatis ſuæ anno vndecimo. regni quidem adminiſtratio erat penes Ducem à Lenclaſtre, iam electi Regis patruum. Interim Rex, aulico cuidam proceri formandus traditur, communibus omnium ſuffragiis ad hoc conſtituto. 1377.

Narratum eſt ſuprà Gallum, quò feliciùs atque commodiùs bellum Anglicum ſuſtineret, fœdus iniiſſe cum Nauarrio: ſed euenit poſtea, vt duo quidam nobiles familiæ Nauarricæ, cũ Nauarrij filiis apud Gallum commorantes, de beneficio apud Regem haberentur ſuſpecti. Et cùm palàm audiéte populo, flagitium agnoſcerent, ad ſupplicium rapti ſunt. Gallus illico miſit exercitum in Normanniæ partem illam
1378. *maritimam ditionis Nauarricæ, quam Conneſtablius, facili manu, omnem occupauit. Ad hæc Hiſpanus, nuper Gallo confœderatus, bellum etiam Nauarrio inferre. qui quidem in his anguſtiis poſitus, à Richardo Angliæ Rege opem implorauit, nec id quidem fruſtra.*

Dux Britoniæ, in Anglia commorans, auxilium ſubinde flagitabat à nouo Rege, ſed ſurdas hic ſemper aures præbere. Etenim princeps à Lenclaſtre, ſperans, ditionem Britonis occupare ſe poſſe, contractis copiis, cùm appuliſſet,
1379. *oppugnare quædam. Sed Gallicus exercitus, duce Conneſtablio, diſcedere illum coëgit.*

Secundi

SECVNDI LIBRI FROSSARDICI HISTORIAE MEMOratu non indignæ.

SVperiori volumine expoſitum eſt, quomodo Galli magnã Aquitaniæ partem ab Anglis recuperauerint. Erant nihilominus plerique alij iis locis, Anglo pertinaciter addicti. Princeps igitur Andegauorum eò profectus cum copiis, quicquid erat reliquum, ferè ſubegit. Aquitani pridem in Angliam miſerant pro impetrandis auxiliis: verùm, quòd in regno turbæ & ſeditiones pullularent, nihil profuit legatio. Dux enim à Lenclaſtre, qui rebus præerat, inuiſus erat populo: quæ res deinde magnum malum in Angliam inuexit. Cùm itaque nullæ mitterentur auxiliares copiæ, Aquitani præſidio deſtituti, vt deditionem facerent, hoſtémque reciperent, adacti fuerunt.

Galliarum Rex, vir ſumma prudentia, retinebat in amore omnes, à quibus opem atque

ſubſidium ſperabat. Videns adeò Regem Anglum adoleſcentiæ annos necdum egreſſum, videns etiam ortas ibi turbas atque ſimultates, Robertum Scotiæ Regem literis obſecrauit & commonefecit, vt in hac tanta occaſione, bellum moueret Anglis, vt ea ratione impeditis, non eſſet integrum in Gallias traiicere. Scotus & his inſtigationibus, & ſua etiam ſponte commotus, quòd veteres iniurias vlciſci cuperet, præſertim adoleſcente adhuc Rege Anglo, cõſultatione habita, mandauit ſuis, vt ad certum diem, inſtructi omnes rebus neceſſariis cõuenirent in finibus, qui Scotiam ab Anglia ſeparãt. Cùm eò vẽtum, Scoticus quidam nobilis, cupiẽs dare fortitudinis & inſitæ audaciæ documentũ, adiunctis aliquot, abſque magno molimine, noctu, ſomno oppreſsis omnibus, vrbis Beruici arcem occupauit. Qua re intellecta, præfectus oppidi, ſummo diluculo, ſtipatus agmine ciuiũ ſuorum, pontem arcis primùm demoliens, quà ſolùm patebat exitus, reliquam deinde arcem omnem, obſidione cinxit, adeò quidem arctè, vt hoſtis loco ſe mouere non poſſet. Vicini præterea certiores ab eo facti de rerum ſtatu, ad decem hominum millia adduxerunt. Quo nuncio accepto, Scoti, vt ſuos obſidione liberarent, caſtra mouerunt. Sed Anglici exercitus multitu-

dine

dine timidiores facti, nolebant periclitari fortunam. Tunc demum facta oppugnatione, recuperata fuit arx, necatis, qui intus erant, omnibus, & vnico duce, cuius authoritate cœptum iſtud fuerat, ſeruato.

Capta iam arce, viſum eſt Anglis non inconſultum, retrocedentem hoſtem perſequi. Id adeò factum eſt, quanquam exitiali ipſorum detrimento, fortuna ad Scotos inclinante.

Pontifex Gregorius, aliquando ſanctè promiſerat, ſi quo vnquam tempore ad Pontificiã dignitatem proueheretur, non alio ſe loco, quã Romæ commoraturum: Sed hoc ingratum erat Cardinalibus quibuſdam in Romanos non ſatis æquis: ingratum erat Gallo, qui viciniorem ſibi Pontificem optabat. Miſſus ab eo frater, Andegauorum princeps, Auenionem, nequiuit Pontificem ab inſtituto retrahere. Venit ille Romam, locum optatum, paulò pòſt obiit diem. Cardinalibus ad eligendum alium, ex more congregatis, populus Romanus in curia grauiter tumultuari, interminans haud obſcurè, ni Pontificem eligant, genere, & familia Romanum, ſe dira facturos: adeóque irruptione facta, in cœtum Cardinalium ferocientes ingreſſi, id effeceruut, vt vir quidam annos circiter centum natus, crearetur. Hunc Romani, albæ mule

impoſitum per vrbem magna oſtentatione circunducebant Sed decrepitus ſenex, equitatione, & moleſto illo officij genere delaſſatus, triduo pòſt expirauit. Ibi tum nouæ turbæ, Romanis etiam aliquantò attrociores voces iactantibus. Tandem electus eſt homo Romanus, *vocatus deinde Vrbanus ſextus.*

Regina *Nauarræ, Galliæ* Regis *ſoror, è viuis hoc tempore diſceſſit. huius interitu, Normaniæ quædam ditio, ad Nauarræ filios Carolum & Petrum, quos Gallus educabat, deuoluta fuit. Gallum hortari plerique, vt quicquid eſſet ditionis Nauarricæ in Normannia, ipſe occuparet, tueretúrque, donec adulti eſſent liberi. Nauarrius & ipſe futurum hoc ſuſpicãs: denunciauit, vt ſibi remitterẽtur filij, quòd natu maiorem, Hiſpaniarum* Regis *filiæ, matrimonio eſſet adiuncturus. A Gallo reſponſum eſt, filios honeſtiori, & meliori loco eſſe nõ poſſe, quàm apud ſe. Educaturum ſe illos in rebus omnibus ita, vt* Regios *filios, & conſanguinitate ſibi iunctos, educare deceat. Nauarrius indignè ferens reſponſum, Normanniæ loca aduerſus Gallorum vim muniuit. Cæterùm, variis grauibúſque de cauſſis in Nauarrium erat concitatus Galliarum* Rex, *potiſſimùm verò, propter veneficij confeſſionem illam, de qua ſu-*

prà.

prà. Miſsis igitur copiis, Montempeſſulum, & vicinam regionem, tunc Nauarrio ſubditam, occupauit.

Ad eum modum afflictus Nauarrius, & in Regni & Normanniæ finibus, (nam & huc Gallus exercitum miſerat) per legatum egit cum Anglo, cupiens in illius amicitiam recipi. Anglus renunciauit, videri ſibi neceſſe, vt ſi quid grauiter & ſeriò vellet conſtituere, ſuper rebus adeò non contemnendis, veniret in Angliam ipſe. Quod conſilium ſecutus ille, cũ eò deuentum eſſet, infortunia ſua commemorans, ab Anglo conſultatione facta, in fœdus & amicitiam receptus eſt, his ferè conditionibus: nimirum, Vt Anglicas partes perpetuò ſequeretur: vt integrum illi non eſſet, vllas pacis conditiones inire, cum Gallo, Hiſpanóve præter ſuam, conſiliorũmque voluntatem: vt arcem Chirburgum in Normannia poſitam, præſidiis ad triennium firmaret, in vſum Angli: vt, ſi contingeret Anglum, illis locis, ab hoſte Gallo recuperare vlla oppida, cederẽt eadem in Angli commodum, proprietate interim penes Nauarrium manente. Cæterùm, Anglis hoc erat longè optatiſsimum, quòd inde ſemper facillimum eſſent habituri in Galliam acceſſum. Ad hæc, vt Anglus quamprimum in Nauarram

mitteret quatuor equitũ millia, qui bellũ moue-rẽt Hiſpano, néve integrũ illis eſſet ante cõfectũ bellũ, deſtituere Nauarriũ. ídq; nõ Angli, ſed hu ius impẽſis. Per quoſdã ex familia Nauarrica, Gallus certior factus, futurũ, vt in Angliã *iret, egit apud Hiſpanũ, vt is regnũ illius interĩ gra-ui bello infeſtaret. Copiis in Normãniã à Gal lo miſsis, præerat artis militaris peritiſsimus princeps à* Coucy. *Is, abſente Nauarrio, & a-pud* Anglũ, *negotiorũ cauſſa cõmorãte, pluri-mas ibi arces & oppida recepit, eóque faciliùs, ꝙ in ipſius comitatu inter cæteros etiã eſſet Ca-rolus Nauarrij filius natu grãdior, in cuius gra-tiã, vt pleriq; acceperũt hoc bellũ ſuſceptũ, non admodũ reſtiterũt.* Sola arx Chirburgenſis, *re-ſtabat expugnãda. Hẽricus Caſtiliæ rex, Ba-ionã ditionis* Anglicæ, *maximis viribus obſidẽs, ad deditionẽ illos haud dubiè cõpuliſſet, ni peſti lẽtia militẽ afflixiſſet. Nec tamen fruſtrà copias eduxit, plurimis circũ oppidis occupatis. Quin-etiã ad oppugnationẽ Pãpelunæ (quæ potiſsima eſt Nauarræ ciuitas) magna pars exercitus tra-ducta eſt. Suprà narrauimus de quodã Iuone Britannico, qui poſt necẽ ſui parentis Vuallorũ principis, iam inde à puero fuit educatus apud* Regẽ *Philippũ, Ioannẽ & Carolũ. Grãdior iſte factus, & vindictæ ardẽs, nullã prætermiſit oc-caſionẽ turbãdi* Anglos: *& in omni re militari,*

ita ſe dabat, vt plurimi fieret à Gallo. In agro Burdegalenſi quoſdã obſidione premẽs, eò rede git, vt inedia cõpulſi, ad nihil aliud, q̃ deditionẽ faciẽdã ſpectarẽt. Ibi tũ in ipſius familiaritatẽ, quidã nobilitatis ſe titulo venditans inſinuauit: à quo tandẽ, nihil tale ratus, certo die, cũ ſemotus à ſuis, otioſè ſpectaret arcẽ, & capillũ pecte ret, crudeliter confoſſus eſt. Reliqui *duces, quãquã indigniſſima ſtrenui viri morte plurimum perturbarẽtur: vrgebant tamen obſidionẽ. Sed Anglis, magno numero per mare aductãtibus, neceſſe fuit, Gallos, & his coniunctos Britones, infecta re, caſtra mouere. Per hãc occaſionẽ* An*gli, in ditione Burdegalenſi, multa recuperarũt. Inter cætera, cinxerant Britoniæ quoddã oppidum (ſanctum Malonem vocant) tunc in Gallorum poteſtatem redactũ. Subinde oppugnatum eſt, & acriter quidem. Sed à Galliæ* Re*ge, tunc apud* R*otomagum commorante, miſſus exercitus, hoſtem ab incæpta ratione, & inſultandi ardore reuocauit. Cuniculis igitur actis, vrgere cœptum. Quod vbi perſentiſcerẽt oppidani, tempus opportunum adepti, nocte quadam, magno ſilentio (parum vigilantibus, qui in excubiis erant) vrbem egreſſi, perfregerunt cuniculos, ita quidem, vt qui in opere deſudabant, concuſſa mole ſuccumberent. Turbatis ad eum modum conſiliis, Anglis viſum*

fuit è re ſua futurum maximè, ſi patriam repeterent. Anglici Regis patrui duo, rebus iſtis omnibus præerant. Pampelunam cingebãt Ioannes Regis *Hiſpani filius (infantem vocant) & Hiſpaniarum Conneſtablius. Anglorum auxilio fretus atque ſubnixus Nauarrius, acriter ſeſe defendere, collaturus etiam ſigna cum hoſte: ſed reuocato, certis de cauſsis, à patre filio, ſolutus eſt exercitus. retrocedentem Hiſpanum, permiſti Nauarrenſibus Angli perſecuti ſunt, exuſtis atque direptis aliquot finitimis oppidulis. Ea re vehementer offenſus Hiſpanus, collectis circiter quadraginta millib⁹, Tudellam, vbi tum Nauarrius hybernabat, oppugnare ſtatutum habuit. Sed interceſsione bonorum virorum, inuẽtæ ſunt rationes pacis, puta, vt Hiſpani filius vxorem duceret Nauarræ* Regis *filiam. Et vt Carolo Nauarræ filio nuberet Hiſpani filia. Carolum quidem iſtum, Gallus, vt antè diximus, aliquot annos apud ſe detinuit Sed cùm de connubiis ageretur, Henrici* Regis *precibus incitatus Gallus, parenti illum honeſtè remiſit. Ab iſtarum rerum tractatione, vitam finiit Hiſpanus, cui ſucceſsit Ioannes, omnium ordinum voluntate & conſenſu. Negotium hoc ita fuiſſe tranſactum, implacatiſsimè ferebant Dux à Lenclaſtre, & huius*

huius frater germanus, qui vxores duxerant, Tyranni exulãtis, & ab Henrico necati, filias. Dolebat illis, noui Regis *coronatio. Quinetiam Luſitaniæ* Rex *& ipſe moleſtiſsimè tulit, regni ſucceſsionem ad hunc deuolutam: vt pleniùs deinceps cognoſcetur.*

Galliæ Rex, *inſigni prudentia, & rerum vſu præditus, vt commodiùs bellum Anglicũ ſuſtineret: in Scotiã ablegauit quendam è ſuis, qui Scotum in officio retineret.* Hic, *vt in Flandriæ portum quendam appulit, inde proſequuturus incœptum iter: adductus eſt ad loci principem. Vbi cùm minus prudenter quædam loqueretur, conuiciis & iurgio acri fuit exceptus tam à Comite, quàm Britoniæ Duce, in huius generis homines transferente omnium perturbationum cauſſas. Alij præterea quidam iniecerunt illi metum, ſi mari ſe committeret, futurum, vt ex inſidiis interciperetur ab Anglis. Mutato igitur conſilio, rebus infectis, in Galliã rediit, & re omni explicata, Gallus miſsis literis aliquanto vehementioribus, Flandrum hortari & commonefacere, ſi conſultum ſibi vellet, Britonem hoſtem ſuum vt ne foueret. Habita conſultatione, nemo fuit omnium, qui non ſuaderet, omnibus modis iuuandum eſſe fugitiuum, & exulantem principem, iactantibus*

H

pleriſque, Flādriam poſſe Galli vires atque potentiam, ſi bellum ſuſcipiatur, propulſare. Sed Brito ſua tandem ſponte in Angliam ſe contulit, animis atque ſtudiis ſuorum iam aliquantò magis in ſe propitiis, quàm antè.

Commemoratum eſt ſuprà, Cardinales, à morte Gregorij Pontificis, vt Pop. Romanum tumultuantem placarent, vi metúque compulſos, elegiſſe Vrbanum Sextum. Porrò, cum iſte propter faſtum, & animi impotentiam ferè diſpliceret omnibus: Cardinales magno conſenſu elegerunt Robertum, Epiſcopum Cameracenſem, vocatum poſteà Clementem. Erat id temporis in finibus Romanorum Robertus quidam Budeus, genere nobilis, natione Brito, vir ſtrenuus, & cum eo circiter duo Britonum millia. Solicitauit hunc Clemens, vt ſuas partes defendendas ſuſciperet. Id cùm minimè recuſaret iſte, in arcem tacitè, cum ſuis intromiſſus eſt, è qua Romanis negotium faceſſeret. Et hi quidem Germanum militem atque Italicum, pro ſuarum rerum tuitione collectum, ſubinde in Britones immiſerunt, qui crebris, & ſine intermiſſione repetitis oppugnationibus vexati, arcis deditionem facere coacti ſunt, ſaluis capitibus & vita.

Robertus, qui his rebus minimè interfuit, ſed foris,

foris, non procul ab vrbe caſtra metatus erat, accepto nuncio factæ deditionis, vbi cognouiſſet per exploratores, quo tempore Romani, in arcem, conſultandi gratia conuenirent, ſub noctem, vias ſecretiores ingreſſus, vrbémque petens, tempore omnium maximè opportuno, cũ è ſenatu progrederentur, inuaſit inermes, nihilque tale ſuſpicantes. Ibi tum erat videre, potentium virorum atque ciuium vaſtam ſtragẽ. Quo facinore edito, per otium ipſe deinde ſuas copias reduxit.

Rex Gallus, vt cognouit de altero Pontifice creato, collectis aliquot ordinibus, & inter hos potiſſimum Theologico, percunctari, in hac diuerſitate, vter agnoſci deberet. Variabant, vt fieri ſolet, ſententiæ. Proceres eccleſiaſtici, Regíſque fratres, & bona Theologorũ pars, Clementem approbandum exiſtimare. Placuit Regi cenſura, quæ per omne regnum illico denunciata fuit, vt certum, quod ſequerentur omnes, extaret. Idem ſentiebãt Hiſpaniæ Rex, Sabaudiæ Comes, Dux Mediolani, & Regina Neapolitana. Carolus Bohemiæ, Romanorum Imperator omnia diſſimulare, quãquam Imperij pars magna, ſequerentur Vrbani partes. Scotus etiam ad Clementem inclinare. Ludouicus Flãdriæ Comes, vim & iniuriam Vrbano fie-

ri dictitabat. Hannonienſes, nec huic nec illi ſe dare. Clemens, vt cauſſam ſuam firmaret, Cardinalem Pictauienſem miſit in Galliam, & huic vicina loca, explicantem, quemadmodum Vrbanus, vi & metu, inuitis Cardinalibus fuiſſet penè extortus. Facilè perſuaſit in Gallia, nimirum, antè iudicata cauſſa. Hannonius & Brabantus, in illo quidem humaniter tractando nihil prætermiſerunt, ſed præterea nihil obtineri potuit. Flander multò antè nunciauerat, ſe non expetere ipſius colloquium, habere ſe Vrbanum, vt ſummum dominici gregis paſtorem, ab eo ſe nunquam receſſurum. Auenionem præterea miſit Clemens, qui curiam & reliqua omnia adornarent. Sub id temporis, Regina Neapolitana, de maximis rebus tranſactura, venit ad Pontificem. Cæterùm res ita habet:

Ludouicus à Sicilia, Dux Apuliæ & Calabriæ, in extrema valetudine conſtitutus, filiã hanc ſuam, ad ſe deductam, ſic allocutus eſt: Tu quidem filia mea cariſſima, hæreditatem nunc adibis longè florentiſſimam, adeò, vt exiſtimem futuros principes viros non paucos, qui te propter luculentam iſtam & ſplendidam ſucceſſionem, vxorem ambiant. Conſilium igitur meũ ſecuta, nubas potenti, & opulento, qui te, tuáq; commodè queat tueri. Et ſi contingat te nullam

ſuſcipere

ſuſcipere prolem, transferre debes omne patrimonium tibi relictum, ad Pontificis arbitrium, qui quidem tum præerit. Hoc nimirum parens meus Robertus, æger decumbens mihi iniunxit. Ego itaque vt ab impoſito munere ſubleuer, tibi viciſsim illud præcipio. In hanc ſententiam pleraque alia diſputanti patri, filia, in conſpectu multorum, ſanctè promiſit, ſe non defuturam hîc officio ſuo. Poſt mortem patris, illa nupſit Andreæ ab Hungaria, fratri Hungariæ Regis *Ludouici. ſterile fuit illis cõnubium hoc, ipſo multùm adhuc adoleſcente, è viuis migrãte. Nupſit deinde Carolo, principi Tarentino, & filiam vnicam ſuſtulit. Hungarorum* Rex *Carolo bellum mouit, adempta illi vi armorum Apulia & Calabria, capto etiam inter pugnandum ipſo, & in Hungariam abducto, vbi & è vita diſceſsit. Ab hoc nupſit Maioricæ* Regi, *miſsis in Galliam legatis ad Ludouicum à Nauarra (cuius antè facta mentio) quem filiæ ſuæ maritum expetebat. Et is quidem huius rei gratia iter ingreſſus, vitam finiit. Maioricæ* Rex, *hæreditatem paternam recuperaturus, occupatam ab Arragonio, acre bellum parabat. Diſcedentem maritum vxor retinere cupiens, & ab expeditione dehortans, quòd ſatis amplum, & florens haberet regnum, ad omnẽ*

etiam luxum, exorare non potuit. Itaque permittens illi ſuos affectus, abeuntem hortari, vt apud Carolum Galliarum Regem prudentiſsimum, re omni expoſita, & commemoratis iniuriis, rationes ſuas ex illius conſilio temperaret. Verùm ipſe neſcio quod maius præſidium aliunde ſperans, opem implorauit ab Angli filio, fidem & ſtudium pollicente. Dum hîc militiæ eſſet: vxor miſſo legato, Gallum obſecrare, vt ſibi in eligendo genero, prudenti quidem illo, & illuſtri orto familia, pro ſumma humanitate ſua proſpiceret: vt ne tam opulentæ ditiones tandem in alienas manus dilaberentur. Gallus æquiſsimis precibus inductus, miſit cognatum quendam ſuum, cui & deſponſa fuit Reginæ filia. In expeditione ſuſcepta, Maioricæ princeps, vt antè narratum eſt, diem ſuum obiit. Vxor itaque quarto nupſit. Ea re perturbatus Hungariæ Regis nepos, nomine Carolus, bellũ intulit nouo Regi, & oppugnata quadam arce maritima, deditione facta, cœpit vtrunque coniugem, filiam inſuper & huius maritum. quos non ita multò pòſt mori contigit. Rex vnà cũ vxore liberatus, ea conditione, vt Apulia, Calabriáque cederent. Quæ cum teneret: firmatis viribus, & initis vndequaque fœderibus, inhiabat etiam regno Neapolitano, Siciliæ & Prouinciæ.

Prouinciæ. Regina igitur metuens, adeóque futurum videns, vt à morte ſua, Carolus in iſta omnia totis viribus irrueret: apud Pontificem re omni expoſita, rogare illum, & obteſtari, vt ſui patrocinium hic ſuſciperet. Itaque Siciliam, Neapolim, Calabriam, Apuliam, & Prouinciam, facta libera & ſpontanea donatione, in Pontificem contulit: vt ipſe, cui vellet, ea omnia deinceps largiretur. Pontifex donationem acceptam & gratam habuit, perſcriptis & rite ſuper ea re perfectis literis. Pontifex non multo poſt, vt Auenionem venit, ditiones iſtas omnes contulit in Ducem Andegauiæ, qui Tholoſa illuc venerat ſalutandi Pontificis cauſſa. Donationem & iſte ratam habuit, pro ſe, ſuíſque hæredibus.

Brugenſes, magnis operis & ſumptibus conabantur ad ſe deducere, à Gandauenſibus Lyſam flumen. In eam rem alebant quingentos circiter foſſores. Certiores autem facti Gandauenſes, tumultuari, & impatienter ferre: quòd magnum inde viderent detrimentum ad ſe redundare. Erat tum Gandaui quidam mirè factioſus & popularis (Ioannem Leonem vocabant) qui ſtudium, & cogitationem omnem huc conferebat, vt populum aduerſus principem ſuum inflammaret. Is rogatus à vulgo, &

Occaſio belli Flādrici.

conſultus, quid facto opus eſſet: oratione & vultu compoſito reſpōdit, Cœptum hoc, à Brugenſibus minimè tolerandum. Sed veterem quendam morem ciuitatis, laudatiſſimum quidem illum, ſed abolitum, eſſe renouandum: puta, vt qui libertatis veteris eſſent cupidi, pileo candido inſignirentur. Etenim habere Gandauos, plurima & eximia præ cæteris priuilegia, paulatim antiquari illa & ſuprimi, magno ciuium malo, & iniuria: futurum adeò, vt ſi cōniueatur, nulla tandem ſuperſint. Olim ita floruiſſe ciuitatem, vt plerique potentes etiam viri, bene ſecum & feliciter actum putarent, ſi ius reliquorum ciuium, aut gratia, aut largitionibus, aut merito ſuo impetraſſent. Nunc eò deueniſſe rem, vt nullo beneficio, vel commodo propoſito, nemo omnium magnoperè in communem ſocietatem fortunámque ciuium recipi velit. Eiuſmodi ſermone, complurimum animos erexit, & peſſimum quenque facilè illi fuit ad ſe pertrahere: ferebant ſinguli pilea cādida, & certo die collecti, ſumptis armis ibant oppreſſuri foſſores. Et hi quidem intellecto nūcio ſuper illorum aduentu, non perfecto opere, fugerunt. Exaggerabat odium præterea, quòd ciuem quendam ſuum iuſſu principis captum, Gandauenſes liberari volebant. Nam & in eo

ius ſuum violari clamabant. Repetitum igitur illum à prætore, miſſis legatis, cùm non obtinerent: principem ſolicitarunt, vt vinculis eximeretur. Quod ille quidem non grauatè facturum ſe promiſit, adiiciens præterea, nihil ſe commiſſurum, quod ipſorum libertatem aliquo modo labefactare poſſet: adhæc denunciaturũ ſe Brugenſibus, vt cœptum opus planè intermitterent, impletis etiam, quas inchoauerant, foſſis. Interim rogare, vt morem illum geſtandi pilea reiicerent, quòd materiam ea res præberet factionum perpetuam. Id ad ciues relatum vehemẽter eos alienare, præſertim exaſperante, factionis auctore, Leone: qui futurum aſſeuerabat, vt hoc more ſublato, rurſus in veterem ſeruitutem adigerentur. Porrò, etſi Flander obſecrare populum, vt pilea deponerent: miſit tamen circiter ducentos, qui Gandauum præter expectationẽ ingreſſi, Leonem & certos quoſdam alios in cuſtodiam abductos, populo ſubducerẽt. Verùm iſtud adeò non potuit eſſe clàm, vt etiam Leoni ſuppeteret otium & conuocandi, & inhortandi ſuos oratione graui, vt ſi quando aliâs, hoc potiſſimum tempore, libertatis retinendæ ſtudio, fortiter pugnarent. Adductis igitur ſui ordinis hominibus circiter quadringentis in forum, præfecti manibus erepta Principis ſigna,

& diſcerpta, pedibus protriuit, ipſúmque adeò præfectum interemit. Quàm hoc facinus animum Principis perturbarit, quid attinet commemorare? Oppidani, *& ciues, quibus honeſtior mens inerat, & intelligendi vis maior, proſpicientes ad triſtem exitum ſpectare omnia, conſultatione facta, miſerunt ad principem ſplendidiores aliquot, facti veniam deprecaturos. Flander initiò quidem duriùs illos accipere: ſed tamen, vt ne malum hoc importunè tractatum & incommodè, longiùs ſerperet: culpã illis omnem condonauit. Dum hi Reipublicæ cauſſam agunt, Leo, præter turbas aliud nihil expetens, vt certum ſuæ factionis numerum videret: produxit eos extra vrbem, & comperit ad decem ferè millia. Ibi tum in cõcione varia, multáque de aſſerenda libertate locutus, au-ctor illis fuit, demoliendæ cuiuſdam arcis, nuper à Flandro ædificatæ, propterea quòd ex ea plurimum incommodi inferri poſſet ciuitati. Facilè perſuaſum eſt ſeditioſæ turbæ. Leuiter cœperunt præſidio deſtitutam, ſpoliatámque incenderunt, ſimulante interim Leone, dolere ſibi factum: & tanquam fortuito caſu eueniſſet, quod ſtudio & maleuolentia perpetratum erat, interpretante. Nuncius ad Flandrum perlatus, ita illum turbauit, vt legatos populi, hoc*

etiam

etiam nomine veniam orantes, non ſuſtineret audire, grauibus adiectis interminationibus. Ingentem enim pecuniæ vim in eam ſtructuram impenderat, vt de contumelia nihil dicam, quæ generoſum animum vehementiùs multò ſtimulabat.

Inſulis, oppido Flandriæ, in cœtu nobilium & equeſtris ordinis, grauiter quæſtus de ſuperbiſsimorum ciuium intollerabili faſtu, & iniuria ſibi facta, ſic eos permouit, vt ſtudium & operam illi polliciti omnes in omnem euentum paratos ſe dicerent. Ab hoc ſtatim in præſidia diſtributo milite, cœptum eſt bellum, cuius quidem, ea, quam diximus, vera eſt origo.

Exacerbato in Flandros, animo principis, Leo, maiorem nactus occaſionem, cum in concione, & aduerſæ partis ferociam, mentémque obſtinatam eſſet calumniatus, & eo nomine peropus eſſe diceret, vicinorum amicitiam ac fœdera cōciliare, cenſuit capita ſuorum, ad duodecim circiter millia. Inter confederatos erant ciues oppidi cuiuſdam (vocant Dammas) in eo, non citra veneni ſuſpicionem expirauit Leo, repentè. Erant & Iprenſes. quod oppidum ingreſſi permittente populo, nobiles aliquot ibi ſtantes in præſidio necarunt. Leone mortuo, Gandauēſes, creatis nouis ducibus adiuti à Bru-

genſibus, & multis præterea ſociis ciuitatibus, cùm ad ingentem numerum creuiſſent: Teramondam, in qua tum Flander erat, diu fruſtra oppugnarunt. Motis igitur caſtris, & coniunctis armis cum reliqua exercitus parte, Audenardam acriter obſidebant, ſtrenuè ſe defendentibus qui intus erant. Sed cùm nulla ratione commeatus adferri poſſet obſeſſis, Flander proſpiciens, futuram ex penuria deditionem, tacitè optare pacis conditiones. Huc mirè etiam inclinabat ipſius mater, Arteſiæ Domina, quæ pridem miſsis ad Burgundum Flandri generũ, amiciſsimis literis, obteſtari, vt in tractãdo pacis negocio, diligentem operam nauaret. Huius *rei cauſſa, Tornaci quindecim diebus inſumptis (ferocientibus nonnihil Gandauenſibus) tandẽ ita fuit tranſactum, vt Audenardæ obſidio ſolueretur, vt Gandauenſes arcem nuper deſtructam, ab euoluto anno reſtaurarent, vt princeps iniuriæ præteritæ depoſita memoria, Gandauum ſe commorandi cauſſa reciperet.*

Brito, ne Flandriæ principi vllum odium importunitate aliqua ſua conciliaret, in An*gliam ſe contulit, vt ſuprà diximus. Ibi acceptis ab omnibus ferè ſuæ ditionis ordinibus, longè ſuauiſsimis literis, quæ illum in patriam reuocabant, ex* Angli *conſilio reuertit, non citra*

militem

militem Anglicum, ſubſidio datum.

Flander Gandauum vbi veniſſet ex pacto, coram omni multitudine, luculenta oratione ſuum in eos affectum declarans, obiter & illorum ingratitudinem reprehendit, & ſimul benigni principis munere fungens, hortari eos ad concordiam & tranquillitatem in Republica deinceps retinendam. Ita ſe comparaturum rationes ſuas omnes, vt ne vllius turbæ cauſſam dediſſe videri poßit. Orare ſe, quàm poßit vehementer, hoc ſolum, vt eorum, qui candidis pileis inſignirentur, factio aboleretur. Ad reliquam omnem concionem patienter auſcultatum eſt: pileorum autem deponendorum facta mentione, vidiſſes mutari vultus, & ora plurimorum. Flander, animis illorum perſpectis, vt ſuſpicari libet, ac diſcordiæ ſemina longè, latéque ſparſa conſiderans, demiſſa concione, Gandauo diſceßit. Gratißimum hoc erat ſpectaculum ſeditioſis: contrà, honeſtioribus dolere plurimum, ſimultatem & dißidium hoc inteſtinū indies magis atque magis augeri.

Poſtquàm Gandauorum vrbem reliquiſſet Flander, quidam genere nobilis, vlciſci cupiens necem prætoris cognati ſui, nuper à ſeditioſis oppreßi, vt narratum eſt, indicto Gandauenſibus bello, per occaſionē inuaſit mercatores ali-

quot, frumenti conuehendi cauſſa, Scaldam nauigantes. Comprehenſos mutilauit manibus, & ſimul exoculauit. Dicebant plerique omnes, auctore Flãdro iſtud perpetratum. Factioſi, velut aperta ſibi feneſtra, quiduis audẽdi, ad quinque circiter millia collecti, cœperunt Audenardam nullis munitam præſidiis (nihil enim metuebatur, nuper firmata pace) deiectis aliquot portis, item turribus & muri parte, quæ Gandauum reſpiciebat. Tum Princeps, intolerabili ſuperbia illorum velut expugnatus, victúſque, legatis in vrbem ad populum miſsis, & ipſorum maleficia, & ſuam moderationem, vbi ſermone ob oculos poſuiſſet, bellum eis, & hoſtilia omnia denunciauit. Interim ciues qui pacem expetebant, reliquis fuerunt auctores, vt ad mitigandum Principis animum reſtituerent captum oppidum, & ſcelerum auctores aliquot relegarentur. Leniuit ea res Flandrum vtcunque. Et vt exemplum ſtatueretur, Iprenſis oppidi plebeios aliquot, propter concitatas ſeditiones, ad ſupplicium rapuit. Quo quidem nuncio accepto, qui Gandaui erant, factioſi, & ſcelerũ duces, aduerſa omnia metuere. Secuti deinde cuiuſdam ſui ordinis conſilium, exiſtimantis, libertatem parari non poſſe, niſi concuſsis magnatum & nobilium fortunis, quicquid circùm

erat

erat munitionum, & honeſtiorum ædium demoliri & diripere, ſpoliis inter ſe diuiſis. Nobiles tam inſigni iniuria affecti, & damno aucti, poſt querimonias, Principis ſui permiſſu, bellum atrox intulere Gandauenſibus. Qui veriti, ne Flander à Gallo ſubſidium flagitaret: miſſis in Galliam legatis, obſecrare Regem, ne contra ipſorum Rempublicã arma ſumeret. decertare ſe, & belli incommoda ſuſtinere, non aliqua pertinacia, ſed amore vindicandæ libertatis. Galliæ Rex, propter Britonem, alioqui parum propitius Flandro, facilè aſſenſit, erectis illorum animis. Quin & Clemens Pontifex, quem Flander minimè voluit agnoſcere, videbatur occaſione data, non prætermiſſurus, quin illi viciſſim ægrè faceret.

Britoni, ſuorum literis reuocato, vt ſuprà diximus, inque ditionem ſuam reuerſo, Anglus, ex promiſſo, certum numerum copiarum ſubſidio miſit. Iſti verò tempeſtatum violentia compulſi, in Angliam redierunt. Brito interim, ignarus rerũ omnium, & miratus moræ cauſſas, denuo ſolicitauit opem Anglicam. Miſſus itaque fuit Eduardi Regis natu minimus filius, & cum eo ad ſex hominum millia. Facto itinere per bonam Galliæ partem, vbi propius hoſtẽ Burgundiæ Ducem, Regis fratrem deuentum

eſſet: optare quidem ille prælium, ſed Rex iuſtis & grauibus de cauſis vetuit, exiſtimans futurum, vt ipſi inter ſe diſsiparentur. Et vt erat magna quadam ingenij felicitate præditus, quā potuit ſecretè cum Nantenſibus (iis locis florētiſsima ciuitate) per literas egit, officij illos commonefaciens, & rogans, vt ne hoſti, contra ſe opem ferrent. Illi pro ſuo in Galliam amore, fidem, ſtudium, & operam polliciti, animū Regis omni dubitatione liberarunt, & quò faciliùs hoſtem repellerent, militem ad ſe mitti cupiebant, qui præſidio eſſet. Angli, tandem magnis itinerum difficultatibus & moleſtiis, in Britoniam aduenerunt. Narrat auctor, Anglos hunc obtinere morem, vt belli gerendi cauſſa profecturi ad exteros, Regi ſuo ſanctè promittant: primùm, tacita ſe habituros, & quā maximè ſecreta, conſilia omnia, & initas belli ſuſcepti rationes. Deinde, nullas ſe pacis conditiones cum hoſte firmaturos, præter Regis, & procerum voluntatem.

Anglis per mediam, vt diximus, Galliam petentibus Britoniam, Carolus Rex omnium ſuæ ætatis prudētiſsimus princeps, in aduerſam incidit valetudinem. Suprà commemoratum eſt, à quibuſdam Nauarrij familiaribus præbitum illi fuiſſe venenum, non quidem tunc Regi, ſed

gi,ſed Normanniæ principatum obtinenti. Cuius quidem veneni tanta fuit vis, vt & capilli, & vngues illi exciderent: & ipſe adeò factus aridus, vt vix hominem repræſentaret. Miſſus autem à Cæſare medicus quidam Germanus, veneni vim fregit, adeò quidem, vt & vngues & capilli, vnà cum valetudine paulatim rediret. Deſtillabat ea peſtis per brachium, eruptione facta. Diſcedens ab eo medicus, futurum dixit, vt exarceſcente illa defluxione, non multò pòſt viueret. Itaque rex, animaduerſa imbecillitate ſua, fratres germanos Burgũdiæ, & Berriæ Duces, item Borbonium, accerſitos ita cõpellauit (Andegauiæ Ducem, quòd nimium videretur cupidus & auarus, adeſſe noluit.) Sentio equidem germani optatiſſimi, rebus humanis me non poſſe diu ſuperſtitem eſſe. Carolum igitur filium veſtræ fidei committo, & ſimul obteſtor, vt illi veſtro conſilio & prudentia, in rebus omnibus adeſſe velitis, quemadmodum patruos decet adeſſe & conſulere nepoti, maximam quidem ſuſtinenti functionem, ſed in ea poſito ætate, vt ſibi proſpicere ipſe nõ poſſit. A morte mea, id agite, vt ſtatim illi conſecretur regnum. In vos omnem fiduciam meam repono. Videtis adoleſcentem planè tenerum, itaque peropus illi fuerit bona inſtitu-

tione, & ſana diſciplina. Curabitis adeò doceri illum, & educari, in rebus omnibus ad Regis officium pertinentibus, vt veſtro poßitis videri officio functi De vxore cùm tempus requiret, illi prouidete, potente quidem illa, & honeſto loco nata, vt per hoc connubium bene etiam ſit regno. Multus mihi fuit vſus cum Aſtronomo quodam, viro non imperito, qui futurum ait, vt iuuenilibus annis, plurimum ei moleſtiæ, & negotij exhibeatur: & vt variis fortunæ caſibus elabatur. Equidem ſuper eo diu, multúmque cogitaui mecum, vnde queant eiuſmodi rerum occaſiones oriri. Nam habetis regnum, hoc tempore, beneficio dei, ſatis tranquillum. De Flandria neſcio quid ſuſpicor. Britonum Dux vafer eſt, Angli ſtudioſus, & nobis infeſtus, quapropter opus eſt, vt potiſſimas Britoniæ ciuitates in amore retineatis: hac nimirum ratione concident illi ſua conſilia. Laudandos ego ſanè Britones arbitror, & amore complectendos. Nam fidelem mihi ſemper operam, in tuẽdo regno, hoſtéque profligando nauarrũt. Mittite in Germaniam, qui filio meo, iis locis, de vxore proſpiciant, quò firmius ſit amicitiæ, & fœderis inter nos vinculum. Accepiſtis Anglum, hoc ipſum moliri, & vxorem illinc ſibi petere, vt hac via, rationes ſuas firmiores ha-

beat,

beat, certioréſque. Regnum hoc noſtrum ab illo plurimũ, vt nobis conſtat, inquietatur, & multa ſuſtinet incommoda. Tollite quæſo, omnem eiuſmodi occaſionem belligerandi. Nam etſi ego videri poßim aluiſſe bellum, tamen odi hoc genus omne, & plurimum hoc tempore ea me cura pungit, ſolicitátque. Multa deinde alia in hanc ſententiam loquebatur. Et aberat quidem vt paulò antè diximus, Andegauiæ princeps, verùm per internuncios haud difficulter omnia reſciuit, & quoſdam alios in Regis aula verſantes, & quo die Rex vitam finiit, aderat Lutetiæ. Cùmque de morte illius accepiſſet, ſtatim inuolauit in ornamenta Regis, in gemmas, & quicquid erat excellentium ibi rerum. 1380.
Iam enim profectionem in Neapolim, animo conceperat, in quam multis erat opus, præſertim auctiore iam illo facto, ex donatione Clementis, vt ſuprà commemoratum eſt.

Cæterùm, etſi voluntate Regis ſtatutũ fuit, penes quos adminiſtratio rerum eſſet futura, tamen Andegauus in eam ſe ingeßit, forſan ob maiorem ætatem, non admodum repugnãtibus fratribus. Decretum inde fuit à regni primoribus (pares vocant) vt coronatione Regis quamprimum facta, moderatio rerum eſſet penes patruos, donec ad viceſimum primum

annum, Rex nouus perueniſſet. Ad Regis conſecrationem, vocati ſunt inter cæteros, Albertus Bauariæ, Comes Sabaudiæ, Duces Geldriæ &
1380. *Iuliacenſis. Interfuerunt præter alios, Vuenceſlaus Brabantiæ* Dux, *Lotharingus, Sabaudus, Marchiæ Comes. Flander excuſare ſeſe. Natus tum erat iunior Rex annos duodecim. Fratrem germanum habuit Ludouicum, & ſororem Catharinam. A coronatione, grauiter conſultatum eſt, de rebus ad regni dignitatem & confirmationem pertinentibus. Tandem ita placuit, vt Berriæ Dux omnem prouinciã, quæ vulgo Languedocia vocatur: vt Burgundus, Picardiam & Normanniam, adminiſtraret: vt* Andegauus, Regi *adiunctus, ſummam regni gubernationem obtineret.*

Carolus Rex, ea fuit prudentia, vt togatus ipſe, Pariſiis, in otio & tranquilitate, conſiliorum ſuorum exactiſſima ratione, plurima quæ maiores ipſius, armati, & totis in hoſtem viribus, ipſi adeò pugnantes amiſerant, recuperarit: Quin etiam Eduardum Angliæ Regem poſtrema, quam in Britoniam inſtituit, nauigatione, ſuos ab obſidionem liberaturus, cùm vi *tempeſtatum impeditus, retrocederet, inter cæteras moleſtias hoc vnum malè habuit, quòd cum hoſte tantùm non inermi, & qui nunquã*

ipſe

ipſe prodiret, bellum gereret, adeóque dixiſſe illum ferunt, cum nullo vnquam hoſte ſibi rem fuiſſe, qui & minus armaretur, & plus negotij faceſſeret. Etenim poſtquàm in regni ſucceſſionem venit, nunquam ipſe arma ſumpſit. Verùm conſiliis & ratione gubernans omnia, rerum tractationem fratribus commiſit.

DE CAROLO SEXTO GALLIARUM Rege.

NArratum eſt ſuprà, Eduardi Regis filium natu minimum, per Gallias, in Britoniam, cum ſuis copiis, vt Duci opem ferret, penetraſſe: qui etſi reuocatus erat à ſuis, vt antè diximus, tamen aſtutia Galli id effectum erat, vt in multis voluntatem & fidem deſideraret, præſertim in Nantenſi populo, & aliis. Infortunia ſua commemorantem, & hoſtis calliditatem, Angli filius confirmauit, ſtudium & opem pollicitus. Itaque conuenit inter eos, vt coniunctis armis oppugnarent Nantenſes, &

ad obſidionem Anglus quidem, nulla interpoſita mora, ſe contulit. Brito interim ſolicitare ſuorum animos, vt in hanc curam ſecum incũberent, ſuppetiáſque ferrent. Illi contrà, ſe in Anglorum gratiam, agrum ſuum minimè depopulaturos: & quandiu in Britonia hærerent Angli, nunquam ſe arma pro eo ſumpturos. Hoc adeò illi impedimento fuit, quò minus pacto & conuentioni ſtaret, Anglo interim, quid rei eſſet, admirante ſecum, & ſubirato, maximè verò, cùm à Britone nullus afferretur nuncius, interceptis, qui inter vtrunque commeabant, tabellariis. A multa & diuturna deinde expectatione, puta, cùm obſidionem in bimeſtre protuliſſet, ratus, fruſtra conſumi à ſe omnia, ni ſubſidia mitterentur à confœderato, re imperfecta, ad Britonem, cuius omnino voluit ſententiam cognoſcere, profectionem inſtituit. Ille ſe diligenter purgare, culpam in ſuos transferens, quorum perfidia circunuentus, fidem ipſe liberare nequiſſet. Cæterùm, vt amicum placaret, permiſit illi cum ſuis copiis, apud Venetos hybernare.

Dum Nantes obſidione cingerentur, Britones aliquot nobiles, quorum, præ cæteris auctoritas eminebat, cum principe ſuo collocuti ſunt in hanc fermè ſententiam: Satis præ te fers, & haud

haud obſcurè demonſtras, Anglicæ nationi te prorſus addictum. Sed quid tandem fructus aut dignitatis ex hac amicitia conſequeris? quid eſt, cur illos tantopere obſerues? Adducti per te in Britoniam, paternis te bonis & hæreditariis exuent, ſiquidem in Gallum victores euadant. Exemplũ te moueat Regis Nauarræ, qui ſumma de illorum fide concepta opinione, detulit arcem & oppidum Chirburgum: in quam ſemel admiſsi, nunquam diſcedent, ac veluti iure ſibi debitam perpetuò retinebunt. Non diſsimili ratione, ſi tuo permiſſu & beneficio ſemel in vrbes hîc recipiantur, non eſt, quòd exiſtimes aliquando migraturos: facilè à ſuis habituri ſunt ſemper præſidia, quibus veluti recreentur. Non eſt quòd longè petamus exempla. vidéſne quemadmodum teneant Breſtam oppidum, tuæ prorſus ditionis & iuris? ſed quando futurum eſt, vt reſtituant? Certò ſcias, nihil minus cogitare illos. Satis igitur hoc tibi ſit, & bene tecũ agi putes, amari te à populo, cuius profectò ea eſt mens, atque ſententia, vt ad gratificandum iſtis, nunquam ſint à Gallo defecturi. Quid, an verò quia vxorem habes Anglicam, idcirco te tuáque perditum ibis? An hæreditatis adeò luculentæ & amplæ, pro qua retinenda, tot labores, & tanta ſumpſiſti pericula, iacturam fa-

cies? An perpetuum ales militem? Solus quid efficias, deſerentibus te tuis, & arma etiam cōtra te capientibus? Omitte rationes iſtas omnes atque conſilia. Deceßit Galliarum Rex aliquantò grauius in te concitatus. huic ſucceßit filius multum adoleſcens, ingenio non malo. Dabimus operam, vt tibi reconcilietur, vt amicitia inter vos coëat. Ita fiet, vt & tu citra moleſtiā & inquietationem omnem tua poßideas, & iſti vbi conſiliis exciderint, & expectatione propoſita, domum repetant. Hoc genus oratione commotus ille quidem, metu tamen ne Anglos offenderet, dißimulare omnia. Conſilij auctores, minimè differendum arbitrati, ad Gallum tacitè arrepto itinere, tunc Lutetiæ commorantem, & ibi re omni expoſita, de pace agebant. Anglus rerum ignarus, in proximum ver, ſtatutum habuit acceptis ab Anglia ſuppetiis, bellum in Gallia facere multò acrius, quā antè. metuebant hoc ipſum Galli, & futurum videbant, vt magnum aliquando malum ab Anglis ad ſe redundaret. Britones de pace cum Rege locuti, quòd animaduerterent illud in Gallia metui (ſolent enim prudentes legati in eiuſmodi difficultatibus, omnia diligenter obſeruare, transferētes hoc ipſum in ſuum vſum) in tractatione firmandæ pacis mirè id exaggerarunt,

tarunt,& diſſimulanter quidem,adeò,vt iſtarum rerum iniectâ mentione, faciliorem ad omnia Gallum haberent. Præerat autem Dux Andegauus, vt ſuprà diximus. Hic, quòd in animo haberet,breui pòſt tempore, in Calabriã & loca vicina, donatione acquiſita, proficiſci, nihil minus voluit, quàm nouo bello turbari Galliam,eáque ratione ſibi opportunitatem adimi, illius, quod pridem ſtatuerat,perficiendi. Accepta igitur legatorum ſententia,futurique belli ſuſpicione ſibi iniecta, multum expetere concordiam,& pacem. Ea fuit eiuſmodi,vt Britoniæ princeps, Gallo reconciliatus, fidem illi pro inauguratione præſtaret, & ea omnia faceret,quæ ſolent ex more, in talibus rebus fieri. Porrò,vt Anglus,per immenſas ambages euocatus à Britone,aliquo modo placari poſſet,voluntate Regis permiſſum eſt Britoni, vt illum ad ſuos rediturum, nauibus,& reliquis neceſſariis iuuaret. Anglus ad hunc modum deluſus,& opinione falſus, non admiſſis excuſationibus,indignationis plenus, vela ventis cõmiſit.

Sub hoc tempus, Flander in Gandauos mirè fuit concitatus ob non ferendam illorum ſuperbiam. Cæterùm, euenit bona quadam illius fortuna, ſeditionem apud Brugenſes oriri, inter optimates & plebem. vocatus enim literis

à magiſtratu, obſecrante, vt in vrbem accederet: vbi venit, capitis pœnæ ſubiecit plus minus quingentos, vrbem in ſuam fidem recepit, & alia quædam viciniora loca: quorum acceßione factus animoſior, ſtatuit Iprenſes, qui nobilioribus aliquot è familia ſua oppreßis, Gandauos in vrbem receperant, plectere. Illis opem flagitantibus, Gandaui confœderati in ſubſidium misêre ad tria millia. Flandri copiæ ſurgebant ad viginti penè millia, ferentibus opem Brugenſibus. Auxerunt igitur & ſuum exercitum Gandaui, conſcriptis prӕterea nouem millibus: & progreßi ad aliquot paſſuum millia, ſociis denunciarunt, vt ſuos & ipſi producerent in aciem, quò iunctis viribus hoſtem adorirentur. Educta ſunt circiter octo millia. In procinctu, ſpatium aliquod itineris emenſi, cùm ad biuium eſſet deuentum: à deliberatione, ingreßi tandem ſunt viam, quæ à Flandrico milite ad inſidias ibi poſito obſeruabatur. In quē vt inſiderunt, priuſquam ad ſociorum copias perueniſſent: cæſis ad tria millia, reliqui fuga dilapſi fuerunt. Is verò, qui ingrediendi hoc iter conſilium dedit, proditionis inſimulatus, tumultu ante populo, nec vllam excuſationem admittente, miſerabiliter necatus eſt, membratímque diſciſſus, particulam aliquam ſingulis

lis auferentibus, vt animum ita ſuum explerent. Miſer iniquum retulit pro æquo. Nam ſi tale ſcelus perpetraſſet, facta cæde, non erat in illorum turbam ſe daturus.

Re bene geſta, Flander in hoc omnium terrore, parabat acrẽ oppugnationem in Iprenſes. Hi verò commoti exemplo recenti, in illius fidem ſe dederunt. Admiſſus in oppidum, è vulgo circiter ſeptingentis capite punitis, trecentos plus minus è ditioribus, Brugas miſit captiuos. Iprenſes imitati multi alij, deditionem fecerũt. Gandauos igitur, qui penè ſoli reſtabant, obſedit, verùm id tam arctè fieri non potuit, quin portis aliquot liberè deferretur ad eos commeatus. Eſt enim locus, natura, & duobus magnis fluuiis (Scaldam vocant & Lyſam) munitiſſimus: ingẽtem igitur habeat exercitum opus eſt, qui totam obſidere velit. Cenſa tunc fuerũt capita eorum, qui per ætatem arma ferre poterant, ad octoginta millia. Et adeo non morabantur obſidionem illam, vt etiam tunc vrbem egreſſi, quædam Flandrica oppida diriperent. Fauebant illis impensè, inter cæteros, Bruxellenſes. Auxilium quoque certum attuliſſent Leodini, ſed loci interuallum obſtabat. Cùm tempus tereret obſidendis illis, impendente etiã hyeme, Flander exercitum dimiſit. Vt ver no-

nuè pugnando, confoſſus eſt: alter è turri, quò confugerat, ignis iam omnia circùm occupantis, violentia coactus, in medium ſe hoſtem præcipitans, exceptúſque gladiis & haſtis, in ignem rurſus abiectus eſt. Reliqua turba omnis miſerè conflagrauit, trecentis, qui rectà in patriam fugerant, elapſis. Hìc quem diximus, Petrus Syluanus, cum non longè abeſſet, videbat quidem ſuos laborare, & rem infeliciter agi, ſed propter interiectum flumen, & paludes, tempore illis ſubuenire non potuit. Quo nomine, ſimulátque militem reduxit Gandauum, penè fuit oppreſſus à vulgo. Sed excuſatione probabili pacatos, inhortari, vt quandoquidem duos in eo prælio viros planè militares amiſiſſent: crearent alium, cuius induſtria putarent Rempublicam melius habituram. id eſſe peropus aduerſus ferocientem hoſtem. 1381.

Flander, bona exercitus parte dimiſſa, reliquos in præſidia, præcipuè verò, ad Audenardæ defenſionem, miſit. Interim ex pileatorum factione circiter mille ducenti, certiores redditi, quo tempore nobiles quidam, ex Audenarda prouolarent ad rapinas, redeuntes illos à præda, ex inſidiis adorti, magna ex parte interemerunt. Sed non fuit illis hoc impunè. Similì enim aſtu circunuenti ab occiſorum ſociis,

vix pauci euaſerunt.

Opulentiores honeſtioréſque Gandaui ciues, Reipublicæ ſtatum prorſus labefactari & conuelli, cædi ſubinde duces atque militem, & ſe paulatim veluti conſumi à Flandro, plurimũ dolebant, ſed tacitè. Superabat enim, & potentior erat improborum turba, quorum in pace, nõ ſolùm nulla fuit dignitas, verùm extrema etiã egeſtas. & quoniam in his rationibus tam turbulentis, & re & auctoritate valebant placere eis ſpectaculum hoc cruentum, ſeditioſum, & quotidianum. Quin & Syluanus, ſcelerum perpetuus fomes, reputans, vitæ periculum difficulter euaſurum ſe, quocunque tandẽ modò res caderet, etiamſi Gandauis Flander reconciliaretur, circunſpexit, quẽ obtruderet populo gratum & idoneum, turbis pertinaciter mouendis & excitãdis bellis, auctorem. Venit illi in mẽtem Philippus Arteuillanus, Iacobi, de quo ſæpe facta mentio, filius. Qui etſi ingenio valebat: tamen ob necatum à Gandauenſi populo parẽtem, priuatus viuere. Paßim erat audire voces optantium vel Iacobum à ſe prius oppreſſum, vel quem alium illius ſimilem, cuius auſpicio & ductu niterentur. Hoc in ſuum vſum applicans Syluanus, retulit ad ſui ordinis homines, ſed non prius, quàm Philippum interpellaſſet,

quem,

quem, re omni declarata, propoſitíſque maximis præmiis, & dignitate ſumma in tali ciuitate, ob oculos collocata, in ſententiam ſuam haud difficulter induxit Poſtridie, ad populum cœpit commendare Philippum, laudandi occaſione ab illius patre Iacobo ſumpta, neminem illo fidelius adminiſtraſſe Flandriam. hoc teſtari ſeniores & affirmare, quibus cognitum ſit. Magno ſemper illum ſtudio defendiſſe regionis dignitatem atque commoda: iamolim extremam calamitatem, illam effugere non potuiſſe, niſi vnius viri prudentia fuiſſet conſeruata. facturos igitur ciues non inconſultè, ſi quidem ex illa arbore tam non mala productũ ſurculum ad Reipublicæ propagationem aſciſcant. Ad hunc modum inducti, Philippum ſibi ducem ſumpſerunt.

Suprà commemoratum eſt, Ioannem Henrici Caſtiliæ Regis filium, ex communi prouinciarum & ordinum voluntate, in regni ſucceſſionem admiſſum. Ea res Ferdinandum Luſitaniæ dominum grauiter offendit, puta, eum, qui ſit è ſpurio natus, in ampliſsimæ ditionis adminiſtrationem euectum, exhæredatis Regiis filiabus, quarum vnam Lenclaſtre, altèram illius frater, vt diximus, matrimonio ſibi iunxerant. Commotus igitur & rei indignitate, & quòd

nuptis puellis eſſet conſanguinitatis vinculo cõiunctus, bellum denunciauit Hiſpano, petitis ab Anglo ſuppetiis, qui patruum ſuum, Cantabrigiæ dominum, & cum eo copias, item vxorem Iſabelam, & Ioannem filium miſit. Dux à Lenclaſtre in Scotiam miſſus eſt, vt de renouanda pace, aut ſaltem de induciis cum Scoto trãſigeret. Abſente illo, per Angliam orta fuit longè periculoſiſsima ſeditio, cuius hæc ferè cauſſa fuit: Ruſtici illis locis, vt in pleriſque aliis, ita ſunt aſtricti nobilioribus, vt neceſſe habeant illorum agros colere, fruges metere, colligere, reponere, triturare, & quid non? Item cædere ligna, & in nobilium ædes conuehere. Porrò, ſacrificus quidam id temporis (Ioannem Vallam appellabant) concionibus populum in hoc induxerat, vt exiſtimarent, per omnia ſeruandam æqualitatem, hominem homini non præſtare, non nobilem ignobili, non opulentum pauperi, non doctum ignaro. Communes omniũ mortalium parentes, & primos quidem illos, ad eũ vixiſſe modum, nullo prorſus obſeruato diſcrimine. Itaque auctor illis fuit, vt ad magnũ numerum collecti, Regem interpellarent, futurum vt illi, multum adoleſcenti, perſuadeatur: quod ſi non fiat, ferro ſe in libertatem vindicarent. Hunc, præſul Cantuarenſis, aliquãdo in carcerem

rem coniectum, qua neſcio tandem religione motus, expediuit, magno certè & exitiali ſuo malo. Dimiſſus enim, aliquantò etiam pertinacius vrgere inſtitutum ſuum. Qui Londini tum erant tenuiores, odio locupletiorum, vt fieri ſolet, laudare factum, per literas etiam inuitatis illis, Londinum venirent, patefacturos ſe vrbem. Collecti adeò ex omni vicino agro & longinquo, ad ſexaginta penè millia, Cantorbium vbi veniſſent, eiuſdem factionis oppidum, diripuerunt diui Thomæ fanum. Poſtridie, iter ingreſſi, quicquid erat in itinere prædiorum, quæ quidem ad ſocios non pertinerent, demoliri prorſus, & quacunque vaderent, in ſuum ordinem cogere cæteros agricolas. Deprehenſum quoque nobilem, vt Imperatorem turbæ ſe præberet, adegerunt, acceptis tanquam paternæ fidei obſidibus, ipſius liberis. A Londino, cùm non procul abeſſent: duci ſuo ad Regem miſſo præceperunt, diceret, velle ſe grauibus de rebus cum eo verba facere, deſcenderet igitur ad colloquium A conſultatione, Rex facturum ſe, quod peterent, reſpondit, & comitatus aliquot proceribus, nauicula conſcenſa, cùm ad locum veniſſet, ex legatis percontari, quid vellent. Illi poſtulare, vt nauim egreſſus, collocutioni ſe daret, explicaturos ſe populi manda-

ta. Rex multitudini diffidens, nulla habita longiori oratione, reuertit. Tum vehementiùs concitati, Londinum properant, direptis potentium fortunis in via. Cùm non intro aitterentur, dira & crudelia minari, exuſturos ſe ſuburbia: & ſi ferro ſibi iter patefacerent, futurum id extremo omnium malo. Territi oppidani, præſertim, cùm magna pars ad ſeditionem, & turbam inclinarent, admiſerunt illos. Ingreſſi, per omnia compita, ſtatim ad epulas, & cõpotationes ruere, nemine quicquam illis denegante. Cæterùm duces, & cum his circiter viginti millia, per mediam vrbem graſſantes, curiam Regis exurere, necatis, qui in vinculis ibi continebantur, omnibus. Exteros omnes mulctare ad mortem, & fœneratorum ædes diripere. Sub noctem, vno agmine collecti ad arcem, in qua tum Rex erat, & cum eo ingẽs potentiorum ciuium turba, ſpargebant voces minimè obſcuras, nunquam ſe moturos inde, niſi prius, à Rege, quod vellent, impetraſſent. Rex, & plerique alij putabant eos noctu, vino, ſomnóque ſepultos, inermes, diſcinctos atque diſsipatos, eſſe opprimendos. Alij, quibus hoc videbatur incerti & periculoſi euentus, iudicabant præſtare, ſi quidem oratione blanda & comi poſſent mitigari. Quæ quidem ſententia

tentia obtinuit. Poſtridie Rex denunciauit, vt, qui ſecum eſſent verba facturi, certo loco adeſſent, ſemota interim reliqua turba. Ad colloquium diſcedente Rege, ſeditioſi aliquot circiter quadringenti, irruptione in arcem facta, deprehenſum ibi Cantuarienſem præſulem, regni, quem vocant, Cancellarium, capite truncarunt, & multos præterea magni nominis viros, quorum capita haſtis præligata, frequentioribus locis, & ponti ſuperimpoſuerunt. In concionem vbi deſcendiſſet Rex, placidè rogauit, quid poſtularent. Illi, vt nos, aiebant, & liberos noſtros, & poſteritatem, libertati perpetuæ vindicatos, & reſtitutos, à nomine & onere ipſo ſeruitutis eximas. Rege, quod peterent, facturum ſe promittente, quinetiam notatis & acceptis in eam rem literis, bona pars erant mo deratiores. verùm ſeditionis capita, prauiſſimis ingeniis nebulones, quibus id ſtudio erat, vt in diuitum fortunas inuolarent, collectis & pertractis ad ſe circiter viginti millibus, & vulgi parte, iamiam erant direpturi, quicquid erat opum. Sed opportunè à cõcione, quæ extra vrbem fuit, interueniens Rex, multitudine conſpecta, vt, quid rei eſſet, cognoſceret, ſubſtitit. Ibi verò morantem illum, è facinoroſis quidam, proteruis & contumelioſis verbis adortus, ha-

bita deinde cum ſuis collocutione, præcepit, vt ſigno dato, Regios omnes opprimerent, ipſique Regi, propter ætatem, parcerẽt. Dum ad regem petulantiùs loqueretur, præfectus vrbis, indignitate motus, illum confodit. Tunc autem vidiſſes reliquam turbam, in omnes, cæco quodã furore iamiam irruituram, ſed compeſcuit eos Rex, vnum ſe in illos inferens, quòd minus prudenter ab eo factum alioqui videri poſſit, verũ feliciter ſucceſſit. Plurimorum hæc erat ſententia, diſcedentes atque diſſipatos huc illuc, perſequendos. Rex contrà vetuit, ne quid in illos admitteretur, exiſtimãs facile ſibi fore, per otium, de illis pœnas ſumere: neque ſontes erant omnes. nam, vt in eiuſmodi tumultibus fieri ſolet, bona pars, vt numerum augerent, in itinere, à reliquis adacti fuere: & hãc quidem moderationem ita Rex adhibuit, vt ſcelerum auctores duntaxat, vulgo, ex neceſſitate proditos, ad ſupplicium raperet, cæteris errore condonato.

Flander, obſidione denuò cinxit Gandauũ, ex Hannonia, & Arteſia, cuius non ita pridẽ, à morte ſuæ matris, factus erat dominus, milite collecto. Interea quidam è ſuis, occupato ditionis Gandauicæ oppidiculo quodam (vocant Grantmont) ad vnum omnes interemit, tam infantes,

infantes, quàm mulieres atque ſenes. Imò ne grauidis quidem parcitum, & lecto decumbẽtibus. Exuſta *diuorum fana, ſolo æquatum oppidum. Huius tam immitis & miſerandi ſpectaculi auctor, in quodã deinde conflictu (quales erant plurimi) cum in Gandauorum incidiſſet inſidias, occubuit. Flander immoderatiſſimè ferens illius mortem, quo vix vllum habuit cariorem, obſidionem ſoluit, vehementiori etiã ira in illos concepta.* In*terceſſione procerum Hannoniæ Brabantiæque, pax denuo coiit, populo id maximè expetente. Cæterũ, Syluanus, & is, quem nuper crearãt, Philippus, quòd viderent præſentem tranquilitatem ſibi fore perniciosam (ſenatus enim auctoritate fuit actum de pace) ſubornatis ſui ordinis facinoroſis quibuſdam, qui tumultuarentur, poſtridie in concione, cum palàm recitarentur firmatæ pacis cõditiones, impetu repentè facto, duos magni nominis ſenatores oppreſſerunt, velut de Repub. peſsimè omnium meritos. Eo facto, Princeps adeò fuit exaſperatus, vt nullam deinceps pacẽ cum ſuis videretur ſuſcepturus, niſi omni ſceleratorum turba prorſus extincta.*

Lutetiæ, ſub hoc tempus, orta ſeditione, ciues nuper imperatam pecuniam, & nouas exactiones, omnino tolli volebant, quòd immuni-

tatem hanc à Carolo quinto obtinuiſſent, & quòd patris deinde voluntatem, Rex nouus, dum regno conſecraretur, confirmaſſet. Rex, *cui iam ingratum erat, & inſuaue, inter ſimultates viuere, Meldam abiit. populus interim tumultuari, perfringere carceres, eripere captiuos, & Regis officiaries aliquot opprimere. Ad placandum tumultum, à Rege miſſus è familia, nobilis quidam, valde popularis, ita cum eis tranſegit, vt in ſingulas hebdomadas, ad militẽ alendum, vrgente neceßitate, dependerent decem francorum millia. Quin & Rotomagi nata ſeditio, Pariſianæ haud dißimilis, à Rege ipſo compreſſa fuit. Pleræque ciuitates & Reſpublicæ Gandauorum imitatæ veſtigia (quos egregiis laudibus efferre, quòd libertatis ſuæ acerrimi eſſent propugnatores) rebellare magiſtratui. vide, quorſum recidere omnia potuiſſent, ni principum virtus interueniſſet.*

Cantabrigiæ Comes, *de quo ſuprà, propter ventorum flatus minimè ſecundos, in itinere cum hæſiſſet aliquandiu, fluctibus aduerſis multum iactatus, Liſbonam, Luſitaniæ vrbem tandem appulit, vnà cum milite.* Commoratos *ibi per menſes aliquot, Luſitanus in præſidia collocauit, addito mandato, ne quid in hoſtem, inſcio ſe, factitarent. Angli, cumque his Vaſcones,*

nes, otio inaſſueti, quin exercendæ militiæ cupidi magis, certo tempore, cùm à Luſitano, vt in hoſtem prouolarent, non impetraſſent: ipſi adeò ſua ſponte progreſſi, oppida quædam Hiſpaniæ expugnarunt, præſidiis ibi relictis. Nihil actum præterea plurimis menſibus, quod ſit memorabile, quæ res otium & tempus abundè ſuppeditauit Hiſpano comparandi ſe, & muniendi. E Gallia miſſæ quoque ſunt Hiſpano auxiliares copiæ, quibus per Arragoniam facilis erat via, propter fœdus, ratione connubij, vt ſuprà diximus, inter ipſos Reges firmatum.

Anglus, in Germaniam miſſis ad Carolum Bohemiæ Regem, legatis, vxorem ſibi dari cupiebat illius ſororem. per anni ſpatium & eò amplius res agitata, confecta eſt tandem. Galliæ Rex, vt coniugium impediret, Normannis negotium dedit, vt magna claſſe occupato mari, traiicientem nouam nuptam, & omnem comitatum illius interciperent. Sed Brabantiæ Dux, facta commemoratione, quàm non eſſet decorum, aduerſus imbellem fœminarum turbam eiuſmodi aliquid moliri: partim æquitate rei, partim precibus, ab incepto Regem dimouit.

Inter Galliæ Regem & populum Pariſien-

ſem ita conuenerat, vt pecunia, quam in ſingulos octo dies erant numeraturi, ſeruaretur à ciuitatis quæſtore, & , niſi in neceßitate, ad alendum exercitum , non expenderetur quicquam illius. Porro, Gallus in Hiſpanias militem emiſſurus, denũciare quæſtori, vt in eum vſum mitteret centena millia . Ille tergiuerſari , & excuſare neſcio quæ. Dux Andegauorum, gratia multum valens apud populum , quò commodiùs inſtitutam in Neapolim profectionẽ perficeret , tacitè id egit , vt ne quicquam mitteretur ad Regem : & quoniam penes ipſum erat rerum ſumma, inuenit rationes , quibus id effecit , vt ea , quam Rex petiit, auri vis, citra difficultatẽ aliquam, ſibi dependeretur . Inſtructus igitur abunde rebus neceſſariis , & contractis circiter triginta hominum millibus , vt Auenionem appulit, vbi tum Clemens erat , nobiliũ ibi animos in ſe mirè propenſos comperit . Re-*licta deinde prouincia , per Italiam acceßit in Apuliam & Calabriam , quarum accepta poſſeßione, ídque maxima populi voluntate & ſtudio, Neapolim contendit. Et hi quidem Caroli illius, de quo ſuprà mentio , mirè erant ſtudioſi. Carolus hic à morte Neapolitanæ principis, quæ nullum reliquit à ſe procreatum hæredem, vſurpabat ſibi ius & dominium in has ditiones*

tiones

tiones omnes, contendens, factam à Pontifice donationem, duabus potiſſimum de cauſſis inualidam eſſe, & inutilem. primùm, in manu defunctæ reginæ non fuiſſe, quæ ſua non eſſent, alienare. Quam illius opinionem Neapolitani & Siculi ſtrenuè tuebantur. Deinde, vt maximè integrum illi fuiſſet & licitum donare omnia, tamen, quòd iis locis, Vrbanum, non Clementem, à quo facta deinde fuit donatio, Pontificem agnoſcerent, hoc ipſo irritam eſſe. Carolus multò antè, rebus neceſſariis muniuerat arcem alioqui inuictam, (Leuſam dicunt) arte nō humana firmatam, & cinctam vndique mari, & niſi arte ſimili, non expugnabilem, vt fertur. In iſtam ad annos aliquot inſtructam, ſe recepit ille cum ſociis, cætera ſecurus, quòd ſciret Neapolitanos à ſe nunquam defecturos. Calabriam aut deuictam, aut in deditionem acceptam, poſt vnum annum aut alterum, facile ſe recuperaturum. Hoſtem, metu rebellionis, cogi magnum ſemper alere exercitum. Id minimè diuturnum illi fore, laboraturum & annonæ caritate, & auri penuria. Sic exhauſtos, magno ſuo compendio profligari poſſe. Cæterùm, impoſtor quiſpiam, Andegauorum principi pollicitus, obtenebraturum ſe oculos eorum, qui eſſent in arce, ſic vt crederent, illam ponte con-

iungi, & hac ratione, metu facturos deditionẽ: inſtigante Sabaudiæ Comite, qui tum erat in expeditione, propter maleficium olim deſignatum capitis pœnæ ſubiectus eſt.

Angli, & cum his Vaſcones ad nouem ferè menſes in Luſitania, nulla re inſigni perfecta, commorati: ſtatuerunt, vt qui otium illud perpetuum odiſſent, denuo in Hiſpanos prouolare. Diſſuadente hoc ipſorum Duce, Angli filio, ad quem retulerant, illi nihilominus rem aggreſſi, nec infeliciter quidem, oppida quædam ſubegerunt. Redeuntes deinde, conqueri de non perſolutis ſtipendiis. Luſitanus, quòd præter voluntatem & mandata ſua militaſſent, ſubiratus, videbatur minimè ſatisfacturus. Ibi cùm plerique cenſerent deprædandum agrum Luſitanum, qui inter ipſos erant ſaniori iudicio, diſſuadentibus, tandem per legatos, quod alioqui fuiſſent vi direpturi, impetrarunt. Luſitanus inde cogere militem ad 15 millia, præter Anglos. Hiſpanus exercitum habens 30 millium, hoſti bellum denunciare. productæ acies. Ad complures dies, erat inter eos videre leuiores conflictus. Portugallius autem, quòd numero ſuperaretur, collatis ſignis, & iuſta acie nunquam voluit pugnare. Dux à Lenclaſtre, fratri ſuo in Luſitaniam nauiganti pollicitus

erat

erat (imprimis enim ipſius agebatur negotium, vt qui natu grandiorem haberet filiam Tyranni)ſe, rebus in Scotia perfectis, alias præterea copias illuc adducturum. huius aduentum Luſitanus expectare. Sed propter vulgi ſeditionem turbatis adhuc aliquantulũ rebus: placuit An*glo, militem è regno dimittendum non eſſe. Quamobrem ille cum Hiſpano, de pace egit, quantumuis inuitis, & immoderatè ferentibus Anglis, quorum dux non leuiter offenſus, abducto ſecum filio, cui deſponderat Beatricem Luſitani filiam, decem natam annos, in Angliam reuertit. Inſequenti poſt anno, vxore* Hi*ſpani, Arragoniæ* Regis *filia, vita defuncta, Hiſpanus Beatricem ab Anglo penè repudiatam, vxorem duxit, Pontifice connubium hoc approbante. Obiit deinde Ferdinandus Luſitaniæ* Rex, *cui ſucceßit, non Hiſpanus, nuper vxore ducta filia, ſed Regis defuncti frater illegitimus, populi & procerum eccleſiæ voluntate. Turbas ea res, & maxima poſtea bella ſuſcitauit.*

Ad Gandauos cùm nullus perferretur è vicinis locis commeatus (id enim Flander egit) illi, plus minus duodecim millia numero, itinere per Brabantiam facto, cùm ad Leodienſes perueniſſent, annona aduti ſunt. In reditu, Bra-

bantiæ Dominam(princeps enim ipſe tum erat Lutzemburgi);impenſè rogabăt, eò ſaltem permoueret. Flandrum,vt pateretur certo die agitari cauſſam inter vtriuſque partis viros bonos. Non abnuit Flander, Tornaci conuentum eſt. Vicinorum aliquot populorum legati aderant, dirempturi litem, ſi quà fieri poſſet. Pro Gandauis eò venit Philippus *Arteuillanus. Flander autem multùm expectatus,cùm nec venturus ipſe,nec miſſurus aliquem videretur: literis eorum, qui conuenerant, diligenter admonitus, rogatúſque, ne agendi occaſionem negligeret, mitigatis adeò & flexis aduerſariorum animis:reſpondit,ſibi quidem non vacare, coràm illic adeſſe, verùm, ad gratificandum eò miſsis legatis,ab vno & item altero die, per alios patefacturum ſe,quid ſentiat. Id autem eiuſmodi fuit(referentibus iis,quos miſerat.) Cum populo Gandauo non aliter tranſacturum ſe, niſi vt pariter omnes,tam fœminæ,quàm viri (modò nec quindecim annis inferiores, nec maiores etiam eſſent ſexaginta)vrbe relicta, inermes,in aperta planicie,nudi caput & pedes,exuti veſtimentis, & laqueum collo quiſque ſuo geſtãtes, primùm à ſe veniam implorarent admiſſorum facinorum, ac vt deinde ſibi quiduis in ipſorum capita ſtatuendi, faciendíque poteſtas*

permit-

permitteretur. Aliud ab eo reſponſum (tametſi vehementer deprecantibus amicis) obtineri non potuit, itaque diſceſſum eſt. Philippus Gandauum reuerſus, poſtridie ad populum retulit omnia. Vidiſſes miſerandam tunc ciuitatis faciẽ, in extremam deſperationem adductis omnibus. In hoc publico luctu & mœrore omnium, Philippus in deliberationem tria attulit, vt aut templis incluſi, delictorúmque veniam à Deo precati, vitæ ibi exitum manerent: aut vt conditionem ab hoſte propoſitam acceptarent: aut vt ad quinque circiter millia prodeuntes, in illũ pugnarent. Obtinuit poſtremum hoc, facta deliberatione. Nam aut illico decertandum erat armis, aut inedia miſerè pereundum. Militem ſuum Flander iam habebat Brugis *collectum ad quadraginta millia. Nam quòd ſciret hoſtẽ in magnis poſitum anguſtiis, volebat omnino bellum iſtud honorificè & vtiliter finire: & de aduentantibus Gandauis, vt intellexit, copias inſtruxit. Cæterùm illi, tametſi perpauci, & concionibus incitati: deinde, quòd inopem, exhauſtam, afflictam, & miſerrimam à tergo ciuitatem relinquerent, in qua coniuges & liberi, & quicquid omnino carum eſſe poterat, quorum omnium vel ſalus vel interitus in eius fortuna diei, tum erat: magnos ad prælium ani-*

mos adferebant. Brugenſes, qui miro prius ardore pugnam optarant, adeò quidem, vt Flander improbis ipſorum inſtigationibus velut adactus, eo die, quòd minimè ſtatutum habuit, prælium fecerit, poſtquam collata ſigna, quo neſcio ſubito metu perculſi (& habebant ſolem aduerſum) in fugam præcipites abierunt. & cùm nulla ratione poſſent retineri: coactus eſt etiam Princeps fugere, & cum eo copiæ equeſtres.
1382. *Voluit quidẽ Flander, qui fugientes equo præuerterat, ne hoſtis irrũperet, occluſiſſe Brugarum portas, verùm id fruſtra fuit. fugientem enim acriter inſecuti, vrbem occuparunt ſub noctem. Et ne tunc quidem omnino deſperans Flander, collectis ciuibus, conari hoſtem repellere. Sed eò loci redactus eſt, vt ſub noctem intempeſtam, diſcurrentibus per omnem vrbem Gandauis, ille, à ſuis planè deſtitutus, nunc in hoc, nunc in illud angiportum ſeſe furtim ſubducens, & tandem in pauperculæ cuiuſdam fœminæ caſulam ingreſſus, cui vix erat domi, quo miſerum tegeret, magna difficultate vitam ſeruarit. Hîc mihi vide rerum humanarum & miſeriam & viciſſitudinem admirabilem.*

A victoria, indignis modis ab hoſte tractati Brugenſes, & inter cætera, quæ collibuiſſent, victori, Gandauum abducti ſunt ex illis captiui

ni circiter quingenti locupletiores. Flander, vitæ dubius, cùm aliquãdiu latuiſſet, Inſulas profugit, interim pedes, interim equa vectus, abſque ſella, moleſtiſſima & via & cœlo. Gandauorum iſta fortuna plurimum recreauit Pariſienſes, Rotomagos, Leodinos, Brabantos, & quicquid eſt vicinarum ciuitatum, ídque & propter exemplum, & quòd malè cuperent Flandro, quem faſtus inſimulabant. Philippo plurimus vbique honos deferri: & is quidem in rebus omnibus eum adhibere luxum, qui vel in principe nimius videri poſſet. In victoris populi poteſtatem abierunt penè omnes. Audenardæ ciues, vt deditionem facerent, admoniti, poſtquam fortiter & contemptim recuſaſſent, obſidione à Philippo cincti ſunt, ex omni Flandria contractis copiis. Interim ſubinde à Gandauis factæ excurſiones, direptæ, dirutæque nobilium ædes. Quin & fons ſacer, in quo Flander baptizatus, & cunæ illius & neſcio quæ alia in arce quadam inuenta, libidinem & animum ferocientis militis explerunt. Flander ad extrema redactus infortunia, rebus perditis, vnicum videbat eſſe remedium, vt Gallum ad ſui commiſerationem permoueret. Huc igitur generum ſuum, illiúſque fratrem, à quo ſalutẽ expetendam ducebat, adhibuit. Ab eo non diſ-

ficulter inflammatus Rex adoleſcens, magna alacritate bellum hoc ſuſcepit. Philippus, vbi reſciuit, Flandri cauſſam, interceßione Burgundionum Ducis, commendatam in Galliis, populi nomine mißis ad Regem literis, obſecrare, vt Flandriam ſuo principi reconciliaret. Hæc autem non tam ex animo ſcripſit, quàm vt hominum de ſe opinionem in Galliis, cognoſceret. Verùm, vt conſilio ſuo hic cecidit, (Gallus enim contemnere ſcriptum) itum eſt ad Anglum, à quo non modò ſubſidium pro Gandauis orare, verumetiam ducenta aureorum millia, quæ Iacobus Tornacum oppugnanti Eduardo mutuatus fuerat, tempore minimè omnium oppor tuno, repetere. Sic adeò factum, vt nihil obtineret. Si mutuo datæ pecuniæ nulla facta mentione, ſolùm de fœdere egiſſet, credibile eſt illum exorare potuiſſe.

Flander, ſtrata ſibi iam via, & propenſo in bellum hoc Regis animo, in Gallias profectus, poſt acceptam à Rege *inaugurationem Arteſiæ, rebus iam ſuis melius ſperare cœpit, præſertim, cùm potentißimum monarcham videret, ſui cauſſa, feſtinatione magna, ingentem exercitum, puta, ad ſexaginta millia, in hoſtem educere. Quod ſimulátque Philippus reſciuit, quæ ſui erant muneris, non obſcitanter obiens, illico*

iußit

iuſsit pontes omnes viciniores, Lyſæ fluminis, deiici. Porrò, duobus quibuſdam locis erant ab eo diſpoſita firmiſsima præſidia, quæ traiicientem arcerent. Ad oppidum Cominum, Petrus Syluanus retinebat in hunc vſum circiter nouẽ millia. Iã cùm ignotum Gallis non eſſet, variabant inter eos, dum de rebus gerendis conſultaretur, ſententiæ, exiſtimantibus aliis, apud ſanctum Odomarum, vbi minor eſt fluuius, tranſmittendum: aliis verò, prope Tornacum, ponte iungendum Scaldam, vt illinc Audenardam facile traducerentur copiæ. Placuit tandem, vt hoſtis prope Cominum, vt diximus, conſiſtens, peteretur. Vt eò deuentum, cernebant deiectos pontes, & deſtructa omnia. rurſus deliberatum eſt. Ibi tũ animoſiores aliquot iuuenes, pugnæ, & laceſſendi hoſtis cupidi (inter quos paulò antè conuenerat, ſi traiectus non pateret vſquã, id ſe daturos operam, vt tacitè, non conſciis ducibus, rationem tamen inuenirent) lintribus adiuti, & religatis ad vtranque ripam funibus, paulatim in vlteriorem fluuium omnes peruenerunt incolumes, & adeò citra magnam moleſtiam aut diſcrimen, vt hoſtis non procul inde caſtra ſua metatus, nihil vnquam reſciſceret, niſi cum elatis ſignis progreſſos, coràm videret. Syluanus tunc propter impendentem noctem,

minimè ratus tam exiguam turbam ad ſe veniſſe, dimicare noluit, ſomno & labore defatigatos, noctu potiùs adoriturus. Sed illi in hac ſolicitudine poſiti, miniméque ignari, quàm audax facinus, quámque magnũ, præter ducũ & Regis voluntatẽ inceptaſſent, rerum ſuarũ mirè ſatagebant. Sub lucem collatis ſignis, Galli tametſi pauciſſimi, rem adeò viriliter egerunt, adeóque ſtrenuè, vt cæſis penè ſex millibus, fuga dilabentem reliquam turbam in oppidum vicinum perſequerentur. A pugna, prope Cominum illico ſtructo ponte, Gallus reliquum exercitum adducens, Ipram rectà contendit. Oppidani, victoris haud dubiè exercitus fortunam ſecuti, præfecto vrbis, quòd deditionem non admitteret, interempto, in Galli poteſtatẽ venerunt. Id imitati viciniores omnes, & pecuniæ vim magnam Regi dependebant, & ſimul duces rebellionem ſuadentes, ad illum captiuos adducere. Cæterùm his rebus omnibus Flander non interfuit. Brugenſes aliorum exemplis moti, ſpectabant & ipſi ad deditionem, ſed à ducibus confirmati, præſertim, quòd ab Anglis opem ſperarent, perdurabant.

Philippus, vt accepit maximi Regis copias non procul conſidere, productis in aciem ſuis ad quinquaginta millia, hortari illos oratione graui,

ui, vt pugnaturi proponerent ſibi inſignem illā victoriam aduerſus Flandrum, quem parua nuper manu fudiſſent: cogitarent, ſe poſt hoc prælium, ſi feliciter caderet, futuros rerū dominos. Optare id omnes bene inſtitutas & egregias ciuitates, quibus ex animo nihil magis euenire poßit, quàm ſi Gandauos pro libertate tuenda fortiter & indefeßè pugnantes, virtutis ſuæ fructum retuliſſe cognoſcant, extinctis illis, quorum inexplebilis cupiditas ambitio non patiatur vllius Reipublicæ ſtatum eſſe in tranquillo. In hanc ſententiam alia multa locutus, mandauit, vt in conflictu, præterquam vni Regi, nemini parceretur, interemptis ad vnum omnibus. Flandri vehementer quidem dimicare, non immemores eorum, quæ narraſſet Philippus. Incitabat & illud non minimum, quòd tantum in ſe hoſtem concitaſſent, quem ſi deuinci contingeret, futurum id ſibi immortali gloriæ, ad omnem poſteritatem. Sed circunſcepti tandem duabus hoſtium alis, & in anguſtias redacti, ſuccubuerunt. Ad horam circiter vnam pugnatū eſt, & tēpore tā breui, deſiderata ſunt viginti quinq; millia. Philippus, fortiter pugnādo cōcidit, & à pugna iuſſu Regis inter cæteros quæſitus, ac inuentus, ex arbore ſuſpenſus fuit. Nimirum ingenti totius equeſtris ordinis bono,

depugnatum eſt eo die. Nam ſi ſecus eueniſſet, qui tum paßim erat rerum ſtatus, credibile eſt in ſummum fuiſſe adductus periculum Reges atque Principes. Nam Pariſienſes iampridem ſeditioſi, huius prælij euentum auidè expectabant. In Campania, & bona Galliæ parte, florentißimæ quæque ciuitates, vnà cum agricolis tumultuari iam cœperāt. Itaque in hoc prælio pendebat principum vel ſalus omnis vel calamitas. Rex tum agebat annum decimū quartum. Brugenſes, in hac ſociorum miſeria, præſidij ſpe omni ſublata, ſimul & rei bene gerendæ, reſtituendæque occaſione præciſa, in Regis fidem ſeſe dederunt. Flander, quòd huic populo non malè cuperet, ad Regem, pro ipſis interceſſit, vt reciperentur, depenſis centum & viginti francorum millibus. Qui Audenardam obſidebant, accepta ſuorum clade, caſtra illico mouerunt. Porrò, Gandauenſes his tantis malis & fracti & deiecti prorſus, ad miſericordiam & clementiam cogitabant ſolicitare victoris Regis animum. Sed Syluanus rheda vectus eò (nam grauiter laborabat ex vulnere) hanc illis opinionem excußit, magnifica pollicitus. Poſtquàm ex conſilio procerum Gallus non putabat obſidendum Gandauum, diſtributis huc illuc præſidiis, Tornacum rediit.

Gandaui,

Gandaui, vt ſuprà dictum eſt, ad Anglũ miſerant pro conciliando fœdere: cuius quidem formulas Anglus, deliberatione facta, perſcriptas miſit per quendam ſuæ familiæ, vt ſi Flãdriæ populis approbatæ fuiſſent, eorum ſignis confirmarentur. Legatus vt Caletum appulit, certior factus, à populo Gandauo infeliciter pugnatum, & pleraque à Gallis occupari, infecta re in Angliam reuertit. Nec admodum dolebat Anglicæ nobilitati, oppreſſos Gandauos: quibus ſi feliciter prælium cecidiſſet, omnium circa populorum animi fuiſſent erecti: & quoniam in Anglia non ita pridem periculoſiſsimi tumultus fuerant, minima rurſus occaſione concitari potuiſſent. Id illi cogitare. Quo tempore Tornaci Rex erat, deſudatum eſt à multis bonis viris, vt populus rebellis principi ſuo reconciliaretur. Illi quidem Galli imperium non detrectare, ſed grauiſsima quæque paſſuri potius videbantur, quàm Ludouicum recepturi. Cùm nihil tranſigi poſſet, Gallus rediit, & Lutetiæ vicinior factus obuios habuit Pariſienſes ad viginti millia, bene armatos omnes. Mirum id videri & nouum tam Regi, quàm cæteris omnibus. Et quoniam armatæ multitudini, illis tẽporibus minimè tutum erat fidere: miſſus eſt, qui ſententiam illorum perquireret. Reſpõſum

erat huiuſmodi, vt dicerent, eo ſe conſilio ità inſtructos prodiiſſe, vt Rex coràm videret, quãtas è Lutetia poſſet habere copias, breui temporis momento, ſi opus ſit. Id tunc quidem in excuſationem adferebant: ſed profectò longè diuerſa cogitarant antè, & niſi victor ille rediiſſet, mira contigiſſent. Iuſsi redire in vrbem & deponere arma, paruerũt. Trahebat ſecum Rex multum exercitum, è Britonibus & Heduis collectum. Id metum eis incuſsit. Per otium deinde, ex conſilio patruorum, cœpit eos pro meritis tractare, loricas omnes in vnum aceruum congeſtas extorſit, ad ſupplicium rapuit conſiliorum auctores. Imperauit tributa & vectigalia multa denique emunxit ab eis plus minus quadringenta francorum millia.

Feruebant tum odia inter Clementem & Vrbanum, & ille quidẽ Auenione tum erat: hic autem, cùm ob alia, tum vt Galliæ Regi aduerſario ſuo faciliùs incommodaret, Genuam acceſsit. Ex Italia ſecum adduxit rationes, quibus imperium ſuum firmaret: hæ autem erant eiuſmodi: Cogitabat in Angliam ad Archiepiſcopos & alios proceres eccleſiaſticos miſſurum ſe diplomata, (bullas vocant ipſi) quibus delictorum omnium veniam elargiretur in eos, qui Clementinos impugnarent. idem enim in

Galliis

Galliis tum faciebat Clemens. Et quandoquidem compertum habebat, ſe non poſſe vehemẽtiùs turbare, aut affligere Gallos, quàm excitatis in eos Anglis, inuentæ ſunt etiam rationes ab eo, colligendæ pecuniæ, citra cuius acceßionem vix vllus armari voluiſſet. Itaque viſum eſt illi optimum, ſi præter ea quæ diximus diplomata, permitteret Regi, *vt ab ordine eccleſiaſtico (exemptis interim primatibus) collectas decimas nobilibus aßignaret, vt de ſtipendiis eſſent certiores. Cæterùm ad hoc perſuadẽdum ſubornabat eccleſiæ primores, qui cæterã turbam impellerent. Hac ratione, nec Regis ærarium exhauſtũ eſt, nec populus ipſe grauatus, niſi quantum lubens ſua ſponte dabat: id quod liberalißimè, vt tum erant ſecula, pro ſe quiſq; faciebat, nimirum propoſitis adeò non vulgaribus præmiis, quorum conſequendorum occaſionem nemo ſibi putabat negligendam. Mißis igitur in Angliam ab Vrbano plurimis eiuſmodi literis, & paßim cõcionibus inflammatis hominum animis, adeò vt beatos ſe reputarent, quibus contingebat eo tempore mori: collecta ſunt breui tempore, tã è decimis, quàm è ſpontanea vulgi liberalitate, circiter vicies & quinquies centena francorum millia. Et quò plus fidei haberetur: voluit Pontifex, inter cæteros,*

præeſſe copiis aliquem eccleſiaſtici gregis virũ peritum. Quin & in Luſitaniam ſimiles miſit literas eiiſdem ibi rationibus vſus, vt Hiſpano, qui ſuas partes impugnabat, ægrè faceret. Cæterùm Duci à Lenclaſtre, Hiſpania, & Epiſcopo cuidam ex familia Spenſiorum, Gallia oppugnanda euenit. Sed quòd ille minus eſſet popularis, & auaritia magis, quàm animi candore inductus, crederetur ad hanc expeditionem accingi: malebant plerique ſub Epiſcopo militare, cui diſcedẽti Anglus iniunxit, vt Caleti alterum collegam & belli gerendi ſocium expectaret. Ille verò, moræ impatiens, & nihil cunctandum ratus: in Flandriam copias adduxit. Miſsis à Flandro tum Inſulis commorante, qui noui belli cauſſam cognoſcerent, non denunciatis inimicitiis, reſpondit in gratiam Vrbani Pontificis perſequi ſe Clementinos omnes. Legati contrà, Flandriam omnẽ Vrbano prorſus addictam. Si nulla ſit alia cauſſa, iniquè ſuſceptum bellum aduerſus immerentem ſocium. Ideóque petere commeatum, vt in Angliam ſibi liceat tutò traiicere, & colloqui cum Rege. Tum ille ſatis proteruè, ſe nullum eis facere vel manendi vel cò proſiſciendi copiam: ſi traiicere omnino velint, faciant id ſuo periculo. Cùm aliud ab homine parum & ciuili & tractabili obti-

obtineri non poſſet, Flandri ad duodecim millia non procul ab oppido (Duncquerquam vocãt) collatis ſignis depugnantes in Anglos (quorum fœcialem ad ſe miſſum interemerant) cæſi ſunt plus minus nouem millia. Occupatis deinde quibuſdam ibi oppidulis, vt Ipram obſiderent, progreßi ſunt Angli: quóque firmiorem haberent exercitum, Gandauis, vt ſuas etiam copias producerent, nunciarunt. Nam & mutuum erat iam inter eos fœdus, & dolebat Anglis, prælio ſuperiori Gallos extitiſſe victores, adeóque inuidebant eis hanc ſiue laudem, ſiue fortunam. A Gandauis mißi ad viginti millia. Dum Ipréſes acri premerentur obſidione: Flander, interceßione Leodienſis Epiſcopi, ſtatuit amicè cum Anglis tranſigere: quos ad eam rem, vt ſuſpicari licet, non erat habiturus difficiles, præſertim cùm in Clemẽtinos, é quorum grege Flander non erat, inſtitutum eſſet bellum. Sed Anglis coniuncti Gandaui, odio ſui principis, conſilia perturbarunt. In Galliarũ Regis potentia, præſidium erat vnicum. Hic denuò inſtigatus à Burgundo fratre, & Flandri genero, conſcripſit ſupra centum millia. Porrò, Epiſcopus vt rerum imperitus, ita mirè faſtuoſus, vbi contra ſe aduentantem exercitum accepit: illico motis caſtris, & obſidione ſoluta, 1383.

contulit ſe ad maritima cum aliquot copiis, vt imminente hoſte, ad fugam eſſet paratior, facilémque traiectum haberet Caletum. Erat in Regis exercitu, Britoniæ Dux, quod mirum ipſis Anglis videri, quorum ope & ſtudio ſæpenumerò ſeruatus fuit & reſtitutus. Verùm id integrum illi tum erat, citra nominis aliquam labefactationem. primùm, quòd Gallo nuper eſſet reconciliatus: deinde quòd hoc officium deberet Flandro, cuius erga ſe munificentiam & fidem profugus ipſe, & inops abundè fuit expertus. Nimirum ita ſunt res humanæ, vt quæ iſtum hodie affligat calamitas, illum cras exagitet. Et tamen ille beneficiorum minimè immemorem ſe declarauit Anglis, qui imminente Gallico robore, in vrbem quandam (Burburgum appellant) retrocedentes, obſideri in ea ſe patiebantur. Nam periculi præſentiam videns Brito, quod euitare non poſſent, niſi facta deditione (quanquam & id incerti eſſet euentus) non deſtitit hortari illos é muro ſecum verba facientes, vt amicè tranſigerent. Quod illi non modò gratum habebant, verumetiam obſecrare Britonem, vt mentionem apud Regem iniiceret. Et hic quidem, à deliberatione, in ſuam poteſtatem recepto oppido, turbam omnem incolumem abire paſſus eſt: poſtea, dimiſſis copiis, humaniter

humaniter agere gratias ducibus exteris, imprimis autem Friderico Bauariæ principi, quē amor perluſtrandi regiones, cognoſcēdíque militiam gallicam, & diſciplinam omnem, in hoc protruſit. Quinetiam Brito, tam Angli, quàm Galli ſtudioſus, ad conciliandum illos, effecit magno ſuo labore & induſtria, vt Galliæ, Hiſpaniæ, Angliæque Regum legati conuenirent. Nec enim cum Anglis voluit tranſigere Gallus, niſi & Hiſpani haberetur ratio. Et quoniam rebus ita dubiis, nec Galli Caletum, nec Angli Bononiam ſe conferre volebant, medio inter vtrunque oppido conuentum eſt. Patrui Regis Galliarum, ibi repetere Aquitaniam omnem, item Caletum, & arces, quas tum Angli cis mare, ad Garūnam vſque tenebant, tam in Normannia, quàm Britonia, Pictonibus, & Rochellenſi agro. Angli contrà nihil horum offerre, & præter capita rerum, de quibus iniunctum erat, vt loquerentur, voluerunt etiam Gandauos in communem hanc ſocietatem recipi. Sic enim inter ipſos Caleti prius conuenerat. Sed Flander magnis hîc ſe viribus oppoſuit, contendens nulla ratione admittendos illos in tantorum principū fœdus. Breuiter, cùm aliud ſtatui non poſſet: in menſes decem, & eò plus firmatæ ſunt induciæ & terra & mari, inter

Gallum, Anglum, Hiſpanum, Scotũ, & Gãdauenſes, quantumuis reclamante & diſſuadente Flandro. Fuit & illud additum, vt ſub exitum induciarum, rurſus certo loco ſimul cõgregarentur legati, copioſiùs acturi de pace.
33. *Paulo pòſt, vitam finiit Flander, quem fortuna per annos aliquot mirabiliter exercuit, belligerãtem in ſuos: adeò, vt in hoc vno principe ſpectare liceat, quàm ſit inſignis felicitas ita regere poſſe populum, vt & amet & reuereatur. Deinde quàm ſit periculoſum, incidere in Remp. potentẽ, quæ dũ libertatis vult videri ſtudioſa, permiſcet omnia, quo imperium à ſe excutiat.*

Cùm diſcederetur à legatis, ita conuenit, vt Galli ſtatim denunciarent inducias Scoto. Cæterùm id quo neſciò errore fuit neglectum. Veriſimile eſt, morte Flandri, occupato Burgundionum Duce, ad quem hæreditas illa omnis iam deuoluta fuit, in obliuionem iſtud veniſſe. Nacti hanc occaſionem Angli quidam nobiles, factis incurſionibus, depopulati ſunt hinc inde Scotiam, & ferro, & igni. Scoti rerum omnium ignari, non denunciato bello, mirari factum, maximè verò, quòd de induciis obſcurus eſſet ad eos delatus rumor. Vtut erat, parabant & ipſi defenſionem. Cuius rei fama cùm ad Gallum perueniſſet, incuſare ſe mutuo proceres ipſi

res ipſi ob tantæ rei negligentiam, obliuionémque. Et quod reſtabat vnum, miſſi in Scotiam ſunt, qui re omni expoſita placarent eos. Ad pacem quidem ſatis inclinabat Rex ipſe, verùm proceres regni tumultuari, & vindictam expetere, adeóque viciſsim in Angliam factis impreſſionibus, declarare, non ſibi deeſſe animos & ſe & ſua tuendi. Cùm eſſet Scoto perſuaſum, à legatis Galliæ miſſus fœcialis ad Anglum, ſedauit turbam. Itaque receptis & ratihabitis hinc illinc induciis, voce præconis edictum eſt, ne quis in formulas illarum committeret. Vt autem Anglus facilem ſe daret ad hoc negotium ſummè laboratum eſt à Lencaſtrio, qui iamolim ſtatutum habebat Hiſpanias inuadere, coniunctis cum Luſitano viribus: eóque vehementiùs optabat perficere bellũ iſtud, quòd ſobolem haberet è coniuge ſua, cui regnum iure omni humano & naturali deberi contendit.

Expoſitum eſt ſuprà, quantis copiis & apparatu, Andegauorum princeps in Italiam abierit. Quò cùm venit, præter Neapolitanos, qui nulla ratione flecti poterant, non inuenit obſtaculum. Parebant Prouincia, Calabria, Apulia. Deceſſit tum è viuis Sabaudus Andegauum ſecutus, vt diximus. Porrò cùm in

tertium iam annum aluiſſet militem, exhauſtus quotidianis ſumptibus, & iis quidem non exiguis, fratres orare, ne ſibi in his ſuis rationibus lōgè clariſſimis deeſſent. Illi pro ſuo in eum affectu, minimè rati deſerendum in cauſſa tam non iniqua, copias miſerunt. Quæ cùm Auenionem appuliſſent, accepto de illius morte certiſſimo nuncio, redibant.

Mortuo Flandro, ad Philippum Burgundum iure ſucceſſionis deuenit omnis ditio Flandrica. Atqui Brabantiæ Domina (cuius maritus Vuenceſlaus à Bohemia nuper obiit Lutxemburgi) cupiebat vnicè, Burgundiam, Hannoniam, & Flandriam perpetuo fœdere & amicitia coniungi. Burgundo filius erat Ioannes. hic Margaritam Alberti Bauariæ Ducis, Hannoniæ*que filiam, Cameraci vxorem duxit. Præterea Gulielmus Alberti filius connubio ſibi iunxit Margaritam Burgundi filiam. Nuptiis Galliarum* Rex *intererat. Burgundus filiæ in dotem dabat centum frācorum millia. Lenclaſtrium hæc fœdera peſſimè habebant, quòd filiam ſuam* Alberti *filio cuperet nupſiſſe. Conabatur quidem impedire, cùm de ſponſalibus accepiſſet, miſſis ad Albertum literis, verùm id fruſtra fuit.*

Quantum attinct ad Comites *Hannoniæ,*

ſic

ſic accipiendum eſt: Gulielmus huius ditionis dominus, quatuor habebat filias, Margaritam, Philippam, Ioannam, & Iſabelam. Item filium vnum, Gulielmum. Magarita nupſit Ludouico Bauaro, Imperatori. Philippam duxit Eduardus Anglus. Gulielmus, non relicta ſobole ſuccubuit in prælio aduerſus Phriſones. Itaque per mortem iſtius ad ſororem natu maximam, puta Magaritam, ſuccedẽdi ius venit: & illa quidẽ hæriditatem adiit, donec Albertus filius, quẽ è Ludouico Cæſare ſuſtulit, adult⁹, in paterna bona ſucceßit. & huius quidẽ deinde filius Gulielmus, Burgundi filiam duxit, vt narratum eſt.

Andegauiæ principi duo erant filij, Ludo*uicus &* Carolus*. quorum mater, Clementis & Galli ſecuta conſilium,* Prouincialibus *bellũ intulit, non citra Gallorum Regis auxilium, ſuppeditantis, & militẽ, & belli neruos. Maſſilienſes quidem ſatis erant huic addicti, verùm reliqua ditio omnis opponere ſe: nec imperium illius acceptura prius videbatur, quàm Calabria, Neapolis, & Apulia idem feciſſent: quarum quidem poſſeßionem vbi ſe declararet habere tranquillam, & ſe libenter in ipſius poteſtate futuros. Finitis hoc tempore induciis,* Gallum *inceßit mira cupiditas impugnandi Anglum.* Con*ſcriptis igitur copiis, Borbonium*

in Aquitaniam miſit, vt hoſtem, omni Gallia, ſi poſſet, exturbaret. In Scotiam miſit alterum exercitum, duce præfecto maris (Ammiralium vocant) vt ſimul iunctis viribus, Anglo negotium faceſſerent. Quò cùm venit, minus amicè fuit exceptus. Etenim Scoti, quòd ſe crederent ſatis potentes citra alienum præſidium, qui hoſtem inuaderent: deinde, quòd cùm agrum teneant ſterilem, ſemper metuant, ne quid præterea detrahatur: tum, quòd aliorum inuideant bonis, indignè ferebant illorum aduētum. præterea, quòd Ammiralio inter cætera cum primis erat moleſtum Scotiæ Rex, ægrè potuit & precibus impelli & precio. vt deſerta illa Scotiæ parte, relicta, ad colloquium veniret, cui nō prius ſe dedit, quàm ſcriptis & ſigno ſuo fidē dediſſet Ammiralius, nō ſe diſceſſurum è Scotia, niſi certa pecuniæ ſumma ipſi Regi depenſa, nullum alioqui auxilium laturo.

Carolus quintus æger decumbens, fratres ad ſe vocatos orauerat, vt filio de vxore proſpicerent illuſtri loco nata, potiſſimum verò peterent illam è Germania, quò firmiora eſſent fœdera. Nimirum id adeò ſic euenit. Nupſit enim illi, Stephani Bauariæ Ducis filia, Iſabela, forma elegantiſſima. Cæterùm, huius connubij prima occaſio nata fuit ex eo, quòd Frideri-

tus Bauarus, Galliæ Regis caſtra ſecutus eſſet proximo bello, quod geßit in Anglos, vt ſuprà narratum eſt. A morte Andegauiæ Ducis, qui res maximas in Italia moliri: vitam finiit & illius aduerſarius Carolus cui à pace cognomen erat. Credebatur tum id factum ab Hungariæ Regina: quæ cùm filias duas haberet è coniuge ſuo Ludouico vita defuncto, verita, ne Carolus hic Ludouici ex frater nepos, illas hæreditate omni pelleret; præſertim, cùm iam non obſcurè ſe Regem Hungariæ diceret, illum è medio ſuſtulit, verus modò ſit rumor, & ſuſpicio. Deinde ad Gallum mißis legatis, optabat illius fratrem Ludouicum Valeſium, filiæ ſuæ maritum. Id cùm in Galliis non diſplicuiſſet, in Hungariam mißi fuêre, qui Ludouici principis nomine prorſus tranſigerent, pòſt alij in Galliam ablegati, qui ſponſum adducerent. Interea Henricus à Bohemia, vocatus Marchio à Blancquefort, frater Germanus Caroli Bohemiæ Regis, indignè ferens, peti Regem ex locis tam longinquis, incitantibus eum aliquot Hungariæ primoribus, adeóque fratre ipſo non diſſuàdente, Reginam, illiúſque filiam, animi recreandi cauſſa commorantes, in arce quadam longiùs ab hominum frequentia, obſedit: & hac tandem ratione coacta fuit illa filiam huic vxo-

M

rem dare. Galliæ Regis frater in Campaniam vſque progreſſus cum familia & comitatu omni, vt certior factus eſt de rebus in Hungaria mutatis, non paruo dolore concepto, rediit ad fratrem. qui non magnopere videbatur angi, quòd Hungaria, propter maximi locorum interualla, præſidium ægrè tuliſſet.

Scotus, intellectis Ammiralij rationibus, cõſcripſit ad triginta millia. Rebus gerendis non intererat ipſe, ſed filios nouem adeſſe voluit: & progreßi in hoſtem, longè latéque vaſtarunt agrum. Sed certiores facti Anglum aduentare cum ſeptuaginta millibus, non ſubſtiterunt. Et ille quidem eos perſequi retrocedentes. Ibi tum Ammiralius ad prælium hortari, quod Scoti quoniam & multitudine ſuperari, & Anglorum in re militari peritiam habere ſuſpectã, detrectabant. Et apparebat Anglos vix vnquã infeſtiores fuiſſe Scotis, propterea quòd hi exterum etiam militem ſibi adiunxiſſent, & illum quidem è Galliis petitum. hoc nimirum immoderatißimè ferebant. Scoti, quò fidem facerent Ammiralio, prælium vrgenti, deduxerunt illũ in montem vicinum, inſigniter ſublimem, vnde potuit omnem hoſtilem exercitum prorſus contemplari: quem vt vidit, acquieuit eorum ſententiæ, qui minimè ſuadebant conſerendas manus.

nus. Ne tamen nihil egiſſe viderentur, coniuncti Scoticis copiis Galli irruerunt in ditionem Vualenſem, vbi aliquantò etiam plus damni, quàm in Anglia, dederunt. Lenclaſtrius, & multi alij, perſequendos exiſtimabant, ſed diſſuadente quodam non minimi precij, & adducto in odium atque ſuſpicionem Lenclaſtrio, quaſi is Regem eò protruderet, vt in pugna oppreſſo ipſe in Regni adminiſtratione ſuccederet. mutatus eſt Regis animus. Porrò, quantum poſtea malum in Angliam inuexerit iſta Regi iniecta ſuſpicio, de patruis, ſuo loco intelligetur. Vt animum rapinis & depopulationibus explerunt, Scoti cum Gallis redierunt ad ſuos. Sed dictu mirum, quantam in illis ferociam & inhumanitatem deprehenderint Galli. paßim erat audire querelas graues atque minaces, dũ hic de frugibus protritis atq; humi deiectis, ille de arboribus præciſis, alius de re familiari ſibi ablata, magnas mouere turbas, adeò, vt palàm dicerent, non prius in Galliam redituros illos, quàm iactura omni & damno reſarto. Quid agas? Coactus adeò fuit his rationibus Ammiralius placare omnes, quotquot de iniuria ſibi facta, querebantur.

Gandaui, ſeptennali bello defatigati, pacem quidem optabant, ſed tacitè. Nam Syluanus,

qui plus & commodi & dignitatis propoſitum ſibi videbat in turbis, ita retinebat eos, vt palàm vix vllus auderet pacis meminiſſe. nihilominus per duos quoſdam potẽtiores ciues, maximè ſtudioſos quietis & tranquilitatis publicæ, tum per nobilem quendam virum, honeſti ingenÿ, & in Gallus valde gratioſum, res eò
1385. *fuit deducta, vt Burgundus, nuper Flandriæ dominus factus, & æquum & facilem ſe præberet, eóque magis, quòd ſub proximum ver in Anglia ſtatutum haberet bellum facere. Pacis formulas auctor ſatis prolixè enumerat. Syluanus, hunc nuncium adeò non gratum, vt intellexit, cum Anglo quodam, genere nobili, (quẽ Gandaui multò antè flagitauerant, ſibi dari præſidem vrbis) in Angliam abiit. Nam, etſi firmata pace extra periculum eſſe videbatur, tamen multitudini diffidens, migrandum putauit.*

Auctor, à commemoratione harum rerum, ſcribit, ſe, vt pleniùs cognoſceret res geſtas in Hiſpaniis, Luſitania, Aquitania, viciníſque regionibus, cùm eſſet in ea ætate, vt labores itineris ferre, ea ingenÿ mediocritate, vt, quæ intellexiſſet, deſcribere, & mandare monumentis poſſet: deueniſſe tandem in familiam Gaſconis, principis à Foix, viri tum temporis clariſſimi. apud

apud hunc aliquot menſes commoratum ſe familiariter, edoctum de rebus plurimis, & ab ipſo principe,& aliis magni nominis viris, qui rebus pleriſque interfuerant ipſi. Narrat inter cætera triſtem quendam euentum, & quem natura ipſa reformidet. Res ita habet: Comes à Foix, vir ſtrenuus inter cæteros, nobilem quendam iure belli captum tenebat, qui vt custodia eximeretur, pactus erat dependere quinquaginta francorum millia: pro qua ſumma, fideiuſsionem interponere volebat Rex Nauarræ, cuius ſororem Comes vxorem duxit. ſed diffidens Regis ingenio, quem fortaſſe propiùs nouit, niſi meliori ſatiſdatione facta, noluit liberare captiuum. vxor ſubirata, adeò non haberi fidem fratri, modeſtè increpare maritum, & non conquieſcere, donec illi perſuaſiſſet, facta interim mentione, ſibi in dotem deberi tantam ſummã ideóque non eſſe, quòd fraudem metueret. Hoc igitur pacto ſolutus captiuus; vt ad ſuos rediit, quò fidem liberaret, collectam pecuniam, certo tempore, miſit non ad Comitem, ſed fideiuſſorẽ ipſum. Quod vt reſciuit ille, miratus, nihil ad ſe mitti, per vxorem, quæ profectionem libenter ſuſcepit, ſententiam illi ſuam ſignificabat, commonefaciens eum fidei. Tum ille ad ſororem, poſtquam accepit mandata, Omnis, inquit, hæc

pecunia, ad te pertinet, eámque maritus ratione dotis tibi debet, ac poſtquam ſemel ad me eſt delata, non patiar illam hinc auferri. Ibi verò illa cœpit obteſtari, mutaret ſententiam, futurã hanc veluti ſegetem vehementis & perpetui inter ipſos odij, diſsidiíque, non auſam reuerti ſe, ni ſimul & nummos adferat, ſe auctore illũ habuiſſe ratam fideiuſsionem, & liberaſſe captiuum, alioqui nihil horum fuiſſe facturum. In ſe redundare omnem culpam, eſſe illum ingenio iracundo, & implicabili, ſi videat minus integrè ſecum agi. Cùm ſæpe in hanc ſententiã locuta, parum ageret: illo nihil mutante, ex metu permanſit ibi. Commorantem iis locis matrem, filius, eiuſdem, quo pater, nominis, grandior factus, oblectandi ſui gratia, inuiſit: & à menſibus aliquot, abitionem inde parans, nullis rationibus illam, vt ſecum rediret, permouere potuit. Abiit itaque Pampelunam ſalutaturus auunculum, qui & humaniſsimè illum habuit, & abituro, multa dedit inſignia dona, & inter cætera, crumenam cum pyxide referta pharmaco quodam in puluerem redacto, cuius erat ea vis, vt qui vel minimam huius particulam deguſtaſſet, illico vitam expiraret. Offerens adoleſcenti hoc tam venuſtum munus, Vides, inquit, ſuauiſsime nepos, patrem graui & tan-

tum

tum non irreconciliabili odio cõcitatum in matrem. Nemo credat, quàm id mihi diſpliceat, & iure etiam tibi diſplicere debet: ſed vt malum iſtud tollatur, agè, cùm ad patrem redieris, per occaſionem iniicies mediocrem huius pharmaci partem, in cibum qui apponetur ei, verùm id occultè facias. itaque futurum eſt, vt, qui nunc illam impenſiſſimè odit: ſumpto eiuſmodi cibo, præter eam, non ſit deſideraturus aliud, adeóque diſcedere illam à ſe vix vnquam patiatur. Tantus erat amor, tam ardens affectus. Nimirum hoc ipſe tu vehementer etiam debes optare: ſed imprimis caueto, ne cui rationem hanc tuam aperias, alioqui luderes operã. Adoleſcens, vt qui rerum eſſet imperitus, exiſtimans auunculum, de quo nihil vnquam mali ſuſpicari voluiſſet, bona ſecum fide agere, & ex animo loqui, ſuſcepto pharmaco, pollicitus ita ſe facturum, diſceſſit. Reuerſum pater benignè alloqui, & ſciſcitari de rebus nouis, tum ſi qua dona dediſſet auunculus. ille, data ſibi dona protulit omnia, præter vnicum illud. Cæterùm euenit, vt filius Comitis nothus, quoniam cum fratre admodum viuebat familiariter, qua neſcio occaſione, cùm in veſtem illius incidiſſet, offenderit crumenam ibi ſuſpenſam, in qua ſubolfecit contineri quiddam non vulgare: & ro-

gatus ab eo deinde frater, quid eſſet illud, quod ad pectus circunferret perpetuò, colore mutato, non reſpondit, iratus etiam illum eouſque conſcium. Poſt aliquot dies nato inter ipſos, dum pila exercerentur, diſsidio, ille fratrem nothum pugnis mulctauit, hic oppletus lacrymis, cùm aliud non poſſet, rectà Comitem adiit, exponẽs iniuriam ſibi factam à fratre, qui non immeritò cædi poſſet, & verbere caſtigari. Cur plagas meritum exiſtimas? inquit ille. Quoniã, ex quo tempore huc à matre rediit, circunfert quiddam ad pectus, odore graui, neſcio quem in vſum, niſi quod futurum mihi dixit, vt mater breui reconcilietur tibi. Tum ille puero iniungere ſilentium, & ſuſpicari malè. Vt ad prandium conſedit: & filius, ex more, cibum prædegustauit, animaduertit crumenam à collo dependentem. Accerſit illum ad ſe, quaſi in aurem dicturus aliquid. Vt propius acceſsit, veſtẽ illi explicat, & ſimul crumenam præſcindit. pharmaci periculum facit in cane, qui vt deuorauit, illicò mortuus concidit. Tum inflammatus ille, & toto corpore concuſſus, in filium inſurrexit, crudelia facturus haud dubiè, niſi, qui circùm erant nobiles, indignitate rei, ac ſimul nouitate perterriti, illum cohibuiſſent. Ibi cùm aliud non poſſet, graui oratione deteſtari filium,

filium: qui ſe, parentem ſuum, à tãtis bellis, quæ contra magnos & potentes ſæpe principes, locupletandæ hæreditatis, & proferendæ ditionis cauſſa ſuſtinuiſſet, tam inhumano & atroci mortis genere voluerit è medio tollere. Nobilès, quantum fieri potuit, iram illius mitigiare. Filium in carcerem abduci, &, ne qua dilaberetur, exactè ſeruari iußit, grauiter interminatus, propoſita crudeli pœna, cuſtodi, ſi conniueret. præterea, plus minus quindecim genere nobiles omnes, atrociſsimis puniuit ſuppliciis, quòd cum filio eſſent familiares, tale facinus nõ aperuiſſent. In cœtu deinde aliquot ordinum, quos adeſſe voluit, certo die, cùm impiam & immanem filij cogitationem expoſuiſſet, variè, multũmque exaggerando, cenſuit illum capite plectendum. Interceſſum eſt ab omnibus vna voce, deprecantibus adeò non humanum exemplum: neque diſcedendum ſibi prius inde putarunt, quàm data ab illo fide, ſaluum & incolumem futurum filium. Præſtitit ille quidem, quod pactus erat, ſed tamen cuſtodia continuit. Et huius rei fama cùm apud Gregorium vndecimum, tunc Pontificem increbuiſſet, Auenione Cardinalibus aliquot mißis, negotium dedit, vt modis omnibus filium patri reconciliarent integrè. Sed nimirum ſerus fuit illorum aduen-

tus. Adoleſcens enim, per dies ferè decem, quibus tenebatur incluſus, parum edit, quantumuis apponeretur cibi, ſic vt credibile ſit, eum ex cogitatione rerum omnium, ingenti dolore concepto, præter mortem, non optaſſe aliud. Id vbi pater accepit, referente carceris præfecto, ingreſſus animo turbato, ac tum cultellum, quo repurgabat vngues, manu tenens, quo neſcio fatali malo, venam quandam gutturis illi incidit, additis interim verbis aſperrimis, quòd cibum non ſumeret. pòſt abiit. Subſecutus deinde loci cuſtos, offendit illum planè mortuum. Hic nuncius mirabiliter afflixit patrem, quantumuis turbatum antè. nam præter opinionem id illi prorſus accidit.

Suprà narrauimus de morte Ferdinandi, *Luſitaniæ Regis, in cuius locum minimè ſuffectus eſt Caſtiliæ Rex Ioannes, defuncti* Regis *gener, verùm alius quidam eccleſiaſtici ordinis, Ferdinandi frate illegitimus, ídque ciuitatum potius, quàm nobilium voluntate. Quo quidem nomine Hiſpanus illico miſsis ad Rempublicã Liſbonenſem, illis locis florentiſsimam, legatis, incuſare eos grauiter & reprehendere, quòd ſibi, qui filiam vnicam optimi Regis haberet vxorem, ademptum regnum, tranſtuliſſent in eum, qui nullum ius ad ſuæ cauſſæ approbationem*

tionem adferre poſſet. Cùm id fruſtra eſſet, nec illi quicquam immutaturi viderentur, conſcriptis circiter triginta millibus, vrbem illorum obſedit: vbi cùm ad annum, & eò plus, nulla re magna perfecta, duraſſet, peſtilentiæ vi coactus, quæ viginti penè millia abſumpſit, in Hiſpanias reuertit: nec ita multò pòſt venerunt è Gallia ſuppetiæ. Quæ quidē res animū illi auxit. Cæterùm, Hiſpani putabant dimittendum exercitum, Galli verò ſententiam & ipſi rogati, probabilibus in medium adductis cauſſis, cum hoſte confligendum ſuadebant. Quo tempore à Liſbona retraxit exercitum Hiſpanus, appulerunt illuc aliquot Anglorum triremes, non hos quidem eò miſit Rex Anglus, verùm ipſi, poſtquam in Aquitania hic illic eſſent graſſati, Burdegalæ collecti, ac naues ingreſſi, volebant ſub Luſitano merere. Gratum hic habuit illorū officium, adeóque militem ſuum rurſus armari iuſſit, ſigna collaturus cum hoſte. Nobiles, qui minus ratam habebant electionem, irati Liſbonenſibus, quorum in ea re valuit auctoritas, detrectare militiam. Ille, quid facto eſſet opus, cōſultans, admonitus eſt, vt ne rem longiùs extraheret, quin potius, quas haberet iam collectas copias, in hoſtem educeret. Non alia ratione, quàm iſta, Regno parari poſſe tranquilitatem.

Eſſe opus, vt ferro, & prælio viam ſibi faciat. Non deſperandum, etiamſi multitudine ſuperet hoſtis. Euenire ſubinde, & extare exempla magnum ſæpe numerum, parua deiectum manu. proponeret ſibi Henricum, huius parentem, qui ferro ſibi Regnum & peperiſſet, & partum firmaſſet. His, & id genus aliis vocibus incitatus, produxit militem ad decem millia. Angli, quòd animaduerterent ſe vinci turba, ſuadebãt Regi, non eſſe cõſiſtendum in planicie, ſed quærendum natura munitum locum, in quem non temere queat hoſtis irrumpere. Inuentum eiuſmodi locum, illi ſic præterea munire vndecũnque variis impedimentis, vt niſi vnica ſolum parte, non admodum laxa, perueniri ad eos nõ poſſet. In exercitu Hiſpani *plurimum eminebant. Galli, Rege multùm in eos propenſo, & ex illorum arbitrio moderante omnia, quæ res inuidiam exciauit in* Hiſpanorum *animis, implicatè ferentium, in exterorum præſidio tantam collocari ſpem. Quin & illud ad odium faciebat, quòd, cùm Hiſpanus produceret ſuas copias, illi flagitauerint in primas acies redigi. Vt propius hoſtem conſederunt, Galli, confligendum eſſe, Hiſpani verò, propter impendentem noctem, differendum prælium in alterum diem ſuadebant.* Sed obtinuit *illorum ſententia.*

tia.qui, ſimulátque pugnæ ſignum datum eſt, miro quodam ardore inferebant ſe confertim in hoſtem. Decertatum eſt hinc inde magnis & animis & viribus. Sed ſagittariorum Anglorum peritia & virtus, hîc, vt ſæpe aliâs, enituit. Nam hi continenter eiaculando, confoßis & tranſuerberatis Gallorum equis, ita illos arctarunt, vt plurimis interfectis, reliquam turbam caperent. Ad Hiſpanum, qui cum viginti millibus hominum, ad duo ferè miliaria, à Gallis aberat, pugnam aliquantò citiùs auſpicatis, nuncio delato, laborare ipſos, & in vitæ diſcrimine verſari omnes, ille quidem ardenter cupiebat ſubuenire, ſed militem ſuum, huc excitare non potuit. Sic enim inter eos conuenit, vt quandoquidem Galli, præ cæteris maximè vellent videri ſtrenui, eóque nomine plurimum ſeſe efferrent, ſinerent eos negotium ſuum agere, nec quicquam ad ſe quocunque modo caderet, pertinere exiſtimarent. Sub noctem Hiſpanus acceßit propius hoſtem: qui certior ea de re factus, inſtructa primùm acie, mandauit, propoſita capitis pœna, vt qui captiuos haberent, illico necarent illos, ne, dum ipſi in reliquum exercitum pugnando occuparentur, iſti vinculis expeditis, arma repeterent. Crudele certè ſpectaculum, quod etiam victores ad lacrymas,

& miſericordiam commouit, vtcunque parere mandato eſſet neceſſe. Capti erant circiter mille, quos omnes indigniſſima nex hauſit, vt appareat, ſocios, qui ſtrenuè pugnando occubuerant antè, his multò fuiſſe feliciores: qui cùm eſſent & à fortuna ſeruati, & ſua virtute incolumes euaſiſſent, poſt datam & acceptam ab hoſte fidem, more militari, cùm de capite & vita nihil ſe periclitari crederent, in extremam inciderunt calamitatem, iugulati à victore, nullam adſererente iram, vt in prælio, ſed placido iam, & ab inhumaniſſima cæde, ipſo abhorrēte. Luſitani porrò, quòd magnum ex loco præſidium haberent, denuo fuderunt hoſtem, & in hoc ſecundo prælio nemini parcitum eſt: qui poterant, fuga ſibi conſulebant, reliquis omnibus interemptis. deſiderata ſunt ab Hiſpanis *ad ſeptem millia. Pacti deinde (qui principum mos eſt, perpetratis multis & inſignibus malis) de induciis, Luſitanus triumphans Liſbonam inuectus eſt, Hiſpanus militem exauctorauit.*

Sub hoc tempus, à Gallis recuperata ſunt omnia, quæ prædones aliquot, in agro Tholoſano, finitimiſque locis tenebant. Aquitani, quòd magno ſuo emolumento in Galliis bellum facerent, libenter ſub Anglo merebant. Et ſi commodè fuiſſent, honorificéque tractati, non mutaſſent

mutaſſent dominum: ſed Angli filius, nobilitatem penè omnem, quibus neſcio ſuis moribus, à ſe alienauit, ita quidem, vt ipſo deſerto, in Galli fidem ſeſe darent. Adhæc, *ipſius officiarij cõtemptim etiam habere Aquitanos, velut indignos, quibus vllum munus in Repub. committeretur. hinc odium inter eos, & hac occaſione Carolus quintus omnia recuperauit, vt ſuprà diximus.*

Feruentibus etiamnum bellis inter Pontifices, Clementis milites, Vrbanum obſidione cinxerunt in arce quadam Italiæ. & ſi quidem allata pecunia, placatus fuiſſet miles, captus erat ille: ſed Pontificis *ærarium, qui tum erat Auenione, tam fuit exhauſtum, vt viginti frãcorum millia, quæ in militem diſtribuerentur, corradi non poſſent. Hæc nimirum ſimultas & diſſenſio Pontificum, in diuerſa ſtudia rapuit omnes ferè principes &* Reges, *vt memoratum eſt. Hoc malum, & alia multa, quibus aliquando premeretur eccleſiaſticus ordo, Franciſcanus quidam monachus, Innocentij temporibus, prædixerat, coniectus* Auenione *in vincula, hoc nomine, & ni ſcripturæ auctoritate ſua firmaſſet, capitis pœnam luiturus.*

Diximus de Ferdinando Luſitano, qui filiã vnicam reliquit, Beatricem, Hiſpani Regis v-

orem. Atqui narrat auctor, comperiſſe poſtea ſe, fuiſſe illam è Luſitano procreatam, & nobili quadam fœmina, quam ille, fugato marito, rapuit, & ſic natam filiam, Vrbani deinde Pōtificis permiſſu legitimam fecit. Cúmque de cōnubio ageretur inter iſtam & Hiſpanum, in cōtrouerſiam ac deliberationem adductum & hoc fuit. Sed Luſitanus, vt ſolicitudinem omnē eximeret, hoc egit apud nobilitatem & potentiores ciuitates, vt ſanctè promitterent, ab ipſius morte, præter filiam hanc, non aliam ſe Reginā agnituros: neque regno ſucceſſurum alium, quàm eum, qui hanc ſibi matrimonio iunxiſſet. Vt è viuis migrauit, nobiles quidem optare, Hiſpano regnum deferri. Sed ciuitates odio Hiſpanorum, ad ſucceßionem vocarunt eum, de quo iam ſæpe diximus, mortui Regis fratrē illegitimum. Et, quoniam è vita diſcedente Luſitano, raptæ à ſe fœminæ maritus etiamnum erat in viuis, iudicabant plerique natam ex eis prolem, ex adulterio eſſe. Porrò, quinquennium vnà uixerant coniuges iſti, cùm ille impio & inſano accēſus amore, facinus hoc deſignauit, nō principe ſolùm, ſed quouis etiam homine indignum. Miſer, vxore ſpoliatus, ad Hiſpanum ſe contulit: & ab obitu Luſitani, ſecutus amicorū conſilia, ſuadentium grauibus de caußis, vxorē

non

non eſſe recipiendam, rediit Liſbonam: in conflictu poſtea quodam oppreſſus: & veriſimile eſt iniucundam illi fuiſſe vitam, reminiſcenti contumeliam & iniuriam adeò inſignem ſibi factam ab eo, quem ad vindictam expetere non potuit.

Luſitanus, quo tempore Liſbona obſidebatur ab Hiſpanis, *in Angliam miſsis legatis ad Lenclaſtrium, orare & commonefacere illum, vt ſibi in tali neceſsitate poſito ſuccurreret aduerſus hoſtem, qui & regnum poſsideat nullo ſibi iure debitum, & Luſitanicum præterea vi ſtudeat occupare, in quo tantumdem iuris habeat. Accepta legatorum oratione, ſtatutum fuit, vt Lenclaſtrius profectionem illuc ſuſciperet: adeóque inſtructa iam erant & adornata omnia, cùm Galliæ quem vocant, Ammiralius, in Scotiam adducto milite, bellum inde moueret Anglis, vt diximus. Ea res conſilia turbauit. Et feliciter tamen à Luſitanis pugnatum fuit, duobus prælijs hoſte ſuperato, quemadmodum retulimus. Et ab iſta quidem victoria, Rex Liſbonam reuerſus, habita conſultatione, denuò miſit legatos ad Anglum, & Lenclaſtrium, vt ſi vllo vnquam tempore velit in hoſtem aliquid moliri, præſentem non negligeret occaſionem. Bis à ſe fugatum & cæſum illum, trepi-*

dare nunc, & ſuis rebus metuere. facile poſſe fieri, vt præcipitetur, maximè verò, ſi coniunctis armis inuadatur. vix illum, quò ſe vertat, habiturum, adeò futuras omnes illius rationes conſiliáque turbata, & quò vehementiùs agitetur, optimum ſibi videri, vt illico impetus in eum fiat, priuſquam vires colligat, & de periculi mole cogitare incipiat. His, *aliíſque multis, legatorum ſermone expoſitis, placuit, Lenclaſtrium cœptam ferè nuper expeditionem, nunc demum perſequi: itaque cum vxore, & liberis, cum aliquot equitum, & duobus ſagittariorũ millibus, eóque plus, in ditione Vuallenſi (quò Luſitani certiores à legatis facti de rebus omnibus, præmiſerant vigintiquinque triremes) mare conſcendit: & quandoquidem magna videbat indicia turbarum, quibus Anglia turbaretur, tum, quòd inuideri ſibi animaduerteret à multis, quorum apud Regem, nepotem ſuum valebat auctoritas, libenter & iucundè iter hoc ingreſſus eſt. Vt nauigatum aliquãdiu, primum appulit, in portum vrbis Breſtæ: quam cùm* Angli, *Britoniæ Duci reſtituere negarent, coniuncti Britonibus* Galli, *obſidebãt eos, qui ad præſidium loci erant relicti: ſed Lenclaſtrius, militum ſuorum virtute, coegit Britones mouere caſtra. Curſum deinde inſtituit verſus* Co-*loniam,*

loniam, Hiſpaniæ vrbem. Etenim à multa conſultatione, viſum eſt omnibus, fore honorificentius, primùm applicare naues ad hoſtiũ agros, quàm rectà petere amicos. Vrbs autem ſic erat munita, vt illi, fruſtra ſumi laborem, & conatum omnem cùm viderent, illinc ſoluerent. Poſtea Compoſtellam nauigatum eſt, in quod oppidum, verbis vltrò citróque habitis, ab oppidanis, honorificè recepti ſunt.

Hiſpanus, vt accepit de Anglorum aduentu, Gallos aliquot nobiles apud ſe commorãtes, & valde ſibi iuncundos, conſuluit, quid facto putarẽt opus, quídve exiſtimarent incœpturum Anglum. Illi, futurum haud dubiè, vt Luſitanus Lenclaſtrij Ducis filiam vxorem duceret, ideóque ſuppetias à Galliæ Rege flagitaret: hunc & pro ſua pietate, & pro fœderum arctiſsima, vetuſtiſsimáque coniunctione, non defuturum officio ſuo. Magnam eſſe turbam eorum in Gallia: quibus, cùm ocium diſpliceat, euenire nihil poſsit ex voto magis, quàm armorum ſumendorum occaſionem dari. In hanc ſententiam vbi conſuluiſſent, auctores etiam illi fuerunt, vt loca omnia minus firma, item fana deorum, quò ſua bona, propter militum excurſiones, agricolæ deportauerant, iubẽret deiici. Nam defendi illa contra hoſtem non poſſe, à

quo ſi occuparentur, futurum, vt ex eiuſmodi præda, magnum ad eos emolumentum redeat, ſubſidiúmque. Rex, cui conſilium hoc non malum videri, permiſit Gallis conſilij auctoribus, vt pro ſuo iudicio, quæ viderentur, deiicerent: & ſimul omnia, quæ offenderent, ſibi ſumerẽt. Gallus ab Hiſpano ſolicitatus ad ferendam opem, bono eum eſſe animo iuſsit: futurum, vt intra breuiſsimum tempus, vim ſuam omnem in Anglos conuertat: quibus debellatis, in Hiſpaniam ſe miſſurum copias abundè, quarum ſubſidio facile vtriuſque hoſtis impetum non modò cohibeat, ſed frangat etiam. Angli, quo tempore Compoſtellæ hyemabant, factis non ſemel in agrum Hiſpanicum impreſsionibus, oppida quædam ad deditionem cogebant. Luſitanus interim ad Lenclaſtrium ſubinde ſcribere literas amoris, & beneuolentiæ pleniſsimas. Atqui conſultum huic eſt, ne rem longiùs extraheret, néve literis ad Luſitanum ageret. Eſſe peropus, vt poſtquam eò peruaſiſſet, quamprimum agat negotium ſuum. Calliditate plurimùm valere Gallos, in Hiſpanis raram eſſe fidem: fieri poſſe, vt Hiſpanus à Gallis, quorum & conſiliis vtatur, & ope, inductus, cum Luſitano, certis conditionibus tranſigat. Iſta cùm minimè viderentur abſurda, miſsi illico fuerunt,

runt qui dicerent, Lenclaſtrium expetere colloquium. Quod vbi Luſitano placuit, certo loco ventum eſt vnà: poſt multam deinde collocutionem, ſtatutum eſt, vt ille per hyemem Compoſtellæ ſubſiſteret, emiſſo interim ad excurſiones milite, vt in proximum ver ſigna ferrent aduerſus hoſtem, quacunque tandem regni parte commorantem. Adhæc, vt è duabus, alteram Luſitanus vxorem ſibi deligeret. Ille Philippam ſibi ſumpſit, Lenclaſtrij è prima coniuge filiam. His ita peractis, ille ad hyberna rediit. Hiſpanus, Anglico milite vexatus, & agrum depopulante, & ad deditiones oppida cogente, mirari plurimùm, è Gallia nullum mitti præſidium: ſed confirmare illum nobiles Gallici, facientes ſpem, futurum, vt bello in Anglia confecto, magna vis militum illi accederet.

Gallus, quòd miro teneretur deſiderio, in Angliam traiiciendi, contraxit, quàm fieri potuit, validiſſimum exercitum. Cenſebantur ſupra viginti millia virorum nobilium, item mille quingentæ naues, & eò amplius, abundè rebus omnibus, quantumuis minutis, inſtructæ. Et quanquam eiuſmodi erat bellicus apparatus, vt ab hominum memoria non eſſet viſus aut grandior, aut ſumptuoſior, tamen rumore ipſo fuit ſupra modum in Anglia, quod fieri

ſolet, auctus, adeò quidem, vt crebris ibi ſupplicationibus Deum implorarent, vt hoc tam præſens malum auerteret. Muniri præſidiis loca omnia. Colligi infinita penè vis auri, puta, ad vicies centena millia, ſic vt nemo eſſet omnium, qui non perſentiſceret onus hoc tam graue. Boni omnes deplorare præſentem rerum ſtatum. Otioſi, quibus nihil erat reliquum, nō expetere aliud. In Flandriæ quodam portu (Sluſam vocant) inſtructa erant omnia: nec præter Ducis Berriæ aduētum, expectabatur quicquam. Hic nunquam probauit rationem iſtam: adeóque poſtquam aduenit, in cœtu procerum, quando deliberabatur de profectione, magno conatu diſſuaſit, primùm ob hyemis inclementiam (erat autem menſis December) deinde propter teneram ipſius Regis *ætatem, quem minimè omniū putabat, eo tempore mari & ventis exponendum.* Obtinuit *illius ſententia, placuítque in ſubſequens ver, expeditionem differri: cuius apparatus Galliæ cōſtitit plus minus tricies centenis francorum millibus. Ad Luſitanum creber & conſtans fuit allatus rumor, iam in Angliā penetraſſe regium exercitum. Quapropter erāt, qui conſulerent, vt ne in ducenda vxore, nuper veluti deſponſa, nimium properaret. quin exitum belli potius maneret: quo ſi cōtingeret* An-*glum,*

glum, vt veriſimile tum videbatur, ſuperari, parum ipſi fore vtilem Lenclaſtrÿ principis amicitiam. Ille ſuorum ſecutus conſilium, diſsimulare connubium, nec vllam, per aliquot tempus mentionem huius iniicere, ſed literis identidem miſsis, elegantiſsimiſque donis, illum in officio & amore continebat.

Leo Rex Armeniæ, qui à Tartarorum Tyranno ditione ſua pulſus, in Galliam nuper acceſſerat, indignè ferens inter potentiſsimos Re*ges oriri tantum diſsidium, ſponte quadam ſua, & pietate inductus, in Angliam nauigauit, periculum facturus, ſi quid in firmanda concordia poſſet. Anglus illum patienter audire diſſerentem de ſua calamitate & fuga, de Turcarum & Barbarorũ indies augeſcente potentia, ex mutuis Chriſtianorum principum ſimultatibus & bellis. Cúmque per hanc occaſionẽ eò veniret, vt ad amorem & beneuolentiam inhortaretur, Anglus reſpondit, primùm id ageret apud hoſtem, vt is militem omnem dimitteret: quo facto, non ſe futurum adeò iniquum, vt quod rationi conſentaneum ſit & iuri, non velit modis omnibus admittere. Itaque rediit ad Galliæ Regem, qui nihil minus, quàm pacem videbatur expetere.*

TERTII LIBRI
FROSSARDICI HISTO-
riæ omnes memorabiles.

EVenit in Galliis, vt quidam genere nobilis, è familia Comitis Alenconij, per vim ſtupraret alterius cuiuſdam nobilis viri, peregrè profecti, vxorem: quæ, ſimulátque maritus reuertiſſet, lacrymis oppleta, commemorare vim ſibi factam: ille crimen deferre ad Alenconium, alter negare factum pertinaciter. In quem cùm aliquantò eſſet propenſior etiam is, apud quem fuit inſtituta accuſatio: qui iniuriam paſſus erat, ad ſenatum Pariſienſem appellabat. Per annum, & eò plus agitata cauſſa: cùm & vxor intentare crimen, & ille conſtanter negare, ſtatutum eſt, vt monomachia litem finirent. Certo die, quem aut ipſi delegerãt, aut arbitri præſcripſerant, congreßi ſunt, equites primùm, inde pedites. Non hic cæca fortuna, quæ ſolet alioqui in eiuſmodi rebus dominari, ſed æquitas potius & virtus exerere ſuas vires. Nam qui ſuæ coniugis pudicitiam, vita

ſua

ſua cariorem habuit, & in ea propugnanda, capitis periculum non reformidauit, necato aduerſario, palàm faciebat omnibus, eſſe vindicem Deum: qui ſcelerum impunitatem non ferat. Interemptum illum, carnifex pertractum ad patibulum, poſtea ſuſpendit: quem ſi vincere contigiſſet, iam ex decreto ſenatus, illa quidem, propterea quòd falsò credita fuiſſet accuſaſſe, flammis obiecta: maritus autem, eo, quo aduer- 1387.
ſarius, ignominiæ genere, poſt mortem etiam, affectus fuiſſet. Victorem eximiis laudibus efferre omnis nobilium turba, & prædicare in eo virtutem. Quin & Galliæ Rex, honeſtiſſima quadam animi inclinatione, minimè permittẽs, egregiè factis honorem ſuum abeſſe, præmiáq;, & præſenti illum munere non contemnendo, & certis deinde prouentibus, quoad viueret, locupletauit, auxítque. Sub hoc tempus, è viuorum ſodalitio migrauit Arragoniæ Rex, qui ſub exitum vitæ, vocatos ad ſe filios, hortari ad mutuum amorem atque concordiam: cúmque in tanta principum diuerſitate, ſolus ipſe, nec illius Põtificis ſecutus eſſet partes, rogare filios, vt idem facerent, neque ſe factionibus addicerent. Ab eius morte, Clemẽs, & Galliæ Rex, natu maiorem filium Ioannem, ad ſe traduxerunt. Hunc regno conſecrari poſtulantem, po-

pulus non putauit admittendum, niſanctè promitteret, nullam ſe pecuniā aut tributum præter morem imperaturum.

Princeps Vuallorum, quoad vixit, apud pleroſque ob fortunam, & animi magnitudinem, in magna fuit admiratione, & colebāt cum eo multi amicitiam. Hac etiam occaſione fœdus inter eum fuit & Arragonium, ſub eiuſmodi formulis, vt ex Anglia nullo vnquam tempore, bellum huic inferretur: tum, vt Arragonius, *Aquitaniæ Duci, bellicis negotiis implicato, ſubueniret quingentis equis, contra quenuis etiam hoſtem, aut, ſi commodè non poſſet equites, pecuniæ certam ſummam mitteret. Ille per annos decem, nec officium vllum Anglo præſtitit, nec dependit quicquam. Itaque Lenclaſtrius cui in Luſitaniam abituro* Rex *Anglus negotium dedit, ſuper ea re tranſigeret apud confœderatum veterem amicum, iudicans eiuſmodi vim auri magno ſibi futuram vſui, ſcriptis è Luſitania literis, Archiepiſcopum Burdegalenſem ad Arragonium huius rei cauſſa miſit. Ab huius aduentu Rex, qui dudum grauiter laborauit, non diu vixit. Perſequentem deinde mandata Archiepiſcopum Rex nouus in carcerem coniecit Barcelonæ. De quo certior factus* Lenclaſtrius, *iniunxit Anglis, arcem iis*

locis

locis tunc occupãtibus & vnicam & inexpugnabilem (Lordam vocant) vt bello turbarent Arragonios, & damni, quantum poſſent, inferrent. Quod illi quidem, ſuo more cùm facerent, non indiligenter, mercatoribus potiſſimum infeſti, Barcelonij quotidianis vexati ſpoliationibus, & militum expoſiti rapacitati, Regem, interceſſione magnatum, vt captiuum liberaret, impulerunt.

Poſtquam auctoritate Ducis Berriæ, in Angliam inſtitutam expeditionẽ differri placuiſſet, vt paulò ſuprà meminimus, appetente vere, Cõneſtablium Galliæ cum duodecim millibus, qui bellum Anglis facerent, mittendum eſſe, decretum fuit: & præter hoc, in Hiſpaniã quoque traducendas copias, qui laboranti Hiſpano, contra Luſitanos & Anglos auxilium adferrent. His de cauſſis denuo per Galliam imperato tributo, plurimos erat videre, qui, cùm aliud non poſſent, relictis, quos habebant, agris & prædiis, vel in Hannoniam, vel Leodienſem Epiſcopatum abirent: vbi, quæ modum excederent, aut intolerabiles videri poſſent, nullæ tum erant exactiones. In Hiſpaniam mittebantur è Galliis equitũ ſex millia, Duce Borbonio. Meminimus quemadmodum Luſitanus Anglici belli euentum expectãs, callidè omnia diſſimu-

laret. Porrò, cùm liberatam periculo videret Angliam, & regium exercitum dimiſſum, illico miſit, qui Lenclaſtrij filiam, ſuo nomine deſponderet: quam ab aliquot poſtea diebus ad ſe miſſam honorificè, vxorem duxit. A nuptiis denunciauit ſocero, vt quo vellet die, produceret militem: ſe facturum idem, vt coniunctim arma in hoſtem ferrent. Interim Galli pulcherrimè inſtructi venerunt in Hiſpanias. Ibi dum conſultaretur, vtrum iuſta acie pugnandum eſſet, an verò collocandus in præſidia miles, variantibus, vt fieri ſolet, ſententiis: nam Hiſpani ſuadere pugnam, Galli contrà, Rex cuidam è Gallis peritiori, liberam diſcernendi copiam fecit. Ille, quòd Borbonius, cui ſumma rerum credita fuit, necdum aduenißet, minimè cum hoſte confligendum ſuadebat, ſed huc illuc, vbi res flagitaret, diſtribuendum militem: futurum, vt Angli, per omnem regionem oberrãtes, in maximas ægritudines, ob aëris vehementißimum calorem, incidant: etiamſi quædam occupent, non fore tamen illud diuturnum. Ab illorum diſceßione, facillimè recuperari poſſe omnia, præſertim aduentante Borbonio. Cùm hæc ſententia non diſpliceret, illico in Hiſpaniam illã omnem, Luſitaniæ vicinam dimißi fuere milites, qui tuerentur fines regni.

Conne-

Conneſtablius bellum facturus in Anglia, militem habebat inſtructum, & parata omnia in quodam Britoniæ portu. Præterea alij quidã Galliæ proceres ad oppidum Normanniæ (vocant Harflurum) naues erant ingreſſuri, vt certo tempore in Angliam vnà appellerent cum illo. Sed interuenit quiddam repentè, quo turbata fuerunt omnia conſilia. Repetemus autem paulò altiùs, vt meliùs intelligi res poſsit. Narratum eſt ſuprà, quemadmodum Carolus à Bloys, captus ab Anglis*, opem ferentibus Dominæ à Monteforti, liberatus fuit ea conditione, vt Anglo ducenta aureorum millia dependeret quo quidem nomine, filios duos, Ioannem & Gyum obſides dedit. Contigit poſtea* Carolum *in prælio quodam aduerſus* Britonem*, occidi.* Solicitati *deinde à Britoniæ principe* Angli*, maximis copiis, mediam Galliam peruaſerunt. Ideóque metuens Galliæ Rex, ne Brito per hanc occaſionem, in Angli fidem & patrocinium ſeſe daret, pacem cum eo firmauit. Ea re vehementer offenſus* Anglus*, qui per immenſum iter, & ardua pericula in Britoniam acceſsit, vt ad ſuos reuertit, de perfidia Britoniæ* Ducis *grauiter querebatur. Et vt huic viciſsim ægrè facerent, Ioanni, Caroli filio, quem obſidem tenebant paternæ fidei (nam frater vi-*

tam ibi finiit) eiuſmodi propoſuere cõditionem, ſi ab Anglo Britoniæ inaugurationem accipere, ſi fidem polliceri, & ea omnia præſtare vellet, quæ ſolent ex more fieri, futurum, vt liber factus, vxorem duceret Philippam Lenclaſtrij filiam (nondum enim hic in Luſitaniam diſceſſerat) & Anglorum ope mitteretur in illius ditionis poſſeſsionem. Vxorem quidem ille minimè recuſare, ſed vt videri poſsit, Galliarum Regi minus fuiſſe fidus, non ſe admiſurum vnquam. In qua ſententia cùm perſiſteret immotus, in carcerem reductus eſt. Porrò, Conneſtablius (Oliuarium à Cliſſon vocabant) etſi paternam hæreditatem in Britonia retinebat, tamen amare principem non potuit: & hic illum viciſsim, quòd ex mandato Regis, ditionem illã bello turbaſſet, exoſum habebat, vt vix alium magis. Erat illi filia quam dudum cupiebat vxorem dari Ioanni capto in Anglia. nam id ſuæ familiæ iudicabat futurum honorificentiſſimum. Initis igitur rationibus, quibus eum liberare poſſet, cœpit agere tacitè cum Hyberniæ principe, Regi multùm iucundo, & imprimis grato homine: cui, modò perficeret, vt illi cuſtodia expediretur, pactus erat dare centum viginti francorum millia. Conditionem iſte quidem acceptare: ſed quandiu Lenclaſtrius aderat,

rat, propterea quòd ipſius filiæ facta prius eſſet mentio, nihil potuit effectum dare. Poſtquam verò diſceßit ille, Hybernus, auri cupidus, Regem, quo non alius vtebatur familiarius, obſecrare, vt habita ratione laborum, quos in regno ſuſtinuiſſet, donaret ſibi captiuum, pro cuius libertate poßit ingentem auri vim obtinere. Rex, qui totus ab hoc vno pēdebat, ita quidem, vt patruos & negligeret & odiſſet, aſſenſit facilè. Donatum ſibi captiuum ille Bononiam deduxit, acceptis ibi ſexaginta millibus, reliquum accepturus Lutetiæ: vbi Conneſtablius aduentum iuuenis expectans, vt acceßit, & amanter illum excepit, & ſtatim filiam vxorem dedit. Eo facto, quantum fuerit perturbatus Brito, non obſcurè colligat, qui modò circūſtantias norit omnes, & eorum, quæ ſuprà de bello Britonico narrata ſunt, hiſtoriam teneat. videbat nimirum, per hoc connubium, in periculum & calamitatem adduci fortunas omnes ſuas. Vltionem igitur parabat, non alia de re cogitans frequentiùs. Et cùm in ipſius ditione collectum haberet ille exercitum, quem in Angliam traiiceret, vt diximus, nobilitatem omnem Brito conſcripſit, vt certo die apud Venetos rerum agendarum cauſſa, adeſſent: Conneſtablium quoque per literas, vt præſentia ſua

cœtum hunc ornaret, obſecrans: Hic, etſi mutuũ ſciebat intercedere odium, tamen, vt veriſimile eſt, fretus eo, quòd & ſummum à Rege *locũ in ampliſsimo regno teneret, iámque in procinctu tantùm non eſſe, bellum ingens in hoſtem illaturus, venit, quò vocatus erat. Vt agitatum eſt de rebus, quarum gratia conuenerant, princeps in arcem quandam vicinam, nuper ædificari cœptam, velut animi recreandi cauſſa nobiles aliquot præſtantiores, & inter hos, Conneſtablium, inuitat. Quò ſimulátque vẽtum eſt, ille nauiter omnia diſsimulans, &* Conneſtablium, *tanquam officij & honoris cauſſa, huc illuc ipſe adeò deducens: ad turrim deinde quãdam, præ cæteris egregiè ſtructam & elaboratam acceſsit. Orat illum vt diligenter omnem inſpiciat, & ſi quid erroris deprehendiſſet, liberè admoneat. Vt in proximum quoddam cubiculum ingreſſus eſt perluſtrandi gratia, repentè proſiliunt ex inſidiis armati aliquot, à quibus in vincula coniicitur. Aderat carnifex, qui vitam auferret, iubente illo, ſed nobilis cuiuſdam viri, qui ſimul ingreſſus erat, lacrymis, & miſerabili deprecatione, vix emollitus, differri ſupplicium, & arctè illum in vinculis contineri præcipit: ſed ab aliquot horis, animo prorſus æſtuãte ira, & præterquam vindictæ,*

nullius

nullius tum rei cupido, quinetiam ipſa cogitatione, quæ ſolet alioqui moderatiora ſuadere, vehementiùs exulcerato, denuo iubet illum capite plecti. Quãtos hîc iterũ labores, & quãtã ſuſceperit curã, ille, cuius interceßione ſeruatus huc uſque fuit: adhæc, quã varia, quã lugubria, quàm commiſerationis plena dixerit, priuſquã obſtinatißimam mẽtem ad aliquem miſericordiæ ſenſum permouerit, nimirum intelliget is, qui cognoſcet, apud ipſum iamolim nihil fuiſſe deliberatius, quàm vt hunc, quouis etiam modo tolleret è medio: intelliget, qui cognoſcet eum à multis annis, incredibili ſtudio, venatum occaſionem iſtam: intelliget, qui perpendet, vehemẽtißimam fuiſſe illam & immanem quandam iram, quæ cogitatione interiecta, non extincta, ſed inflammata magis atque magis, præter ſanguinem & cædem hominis, per fraudem, & amicitiæ vmbram, in periculum adducti nihil expeteret. Quòd itaque ſeruatus ſit, & funeſtæ illius cupiditati ſubtractus, poſt Deum immortalem, huic vni perpetuas debere gratias, qui ſtatim interceßit, qui non conquieuit, donec ſalutem & vitam amici velut extorſiſſet. Liber autem factus eſt, ea lege, vt centum millia, priuſquam diſcederet, numeraret, ac ſimul tres quaſdam arces in Britonis poteſtatem daret.

Qui poſtquam in iſtarum poſſeßionem miſſus eſt, captum dimiſit: & hic quidem intra biduũ inde venit Lutetiam, periculum, vim, & iniuriam ſibi factam grauiter apud Regem *deplorans: à quo confirmatus, cùm in eandem ſentẽtiam apud patruos* Regis *loqueretur, non modò non effecit eos, verumetiã offendit, iratos: quòd cùm ad expeditionem haberet omnia inſtructiſſima, temporis opportunitate neglecta, diuerterit ad ludicra, temerè habita fide illi, quem & odiſſet, & à quo vitam ſuam peti iamolim ſciret. Ammiralius, & reliqui proceres, qui claſſem habebant in Normannia, rebus intellectis, exercitum dimiſere.* Sic *adeò factum eſt, vt bellum iſtud, communi omnium voluntate & cõſenſu deliberatißimum, non perficeretur. Quin*
1390. *& ſub hoc tempus, à iuniori Geldriæ principe denunciatum eſt bellum in Gallias: nam vt id faceret, Anglus illi penſionem dare, puta quatuor francorum millia. Britoniæ Ducem, ad facinus iam enumeratum inſtigabat, primùm, Conneſtablij odium, deinde, vt hac via reconciliaretur Anglo, quem mirabiliter offendit inito cum Gallis fœdere. Cæterùm nobiles penè omnes inſtigare animum* Regis, *vt ne factũ iſtud Britonis, inultum ſineret. Mißi ad eum legati, qui dicerent, & Regem, & huius patruos, & ſimul*

ſimul omnem nobilium cœtum, vehementer indignari, quòd rationes bellicas impediuiſſet, capto Conneſtablio, quem adeò non humanè tractaſſet. Itaque Regis & cæterorum hanc eſſe mentem atq; voluntatem, vt pecuniã extortam & arces reſtitueret integrè. Quantum ad hoc quòd turbauerit expeditionẽ, vt Lutetiam ipſe veniret, facti ſui rationem redditurus. Ille, poſt acceptam legatorum orationem, & interpoſitã deliberationem modicam, non modò non pœnitere ſe, quòd durius illum tractarit: hoc ſolùm diſplicere, & grauiter quidem, non ſine triſti recordatione, quòd incolumem dimiſerit. Arces verò non ſe redditurum, quando ſemel poſſeſſionem illarum habeat: neque ceſſurum, niſi per Regem *eiiciatur. Pecuniam illam omnem iam diſtributam in eos, quorum opera ſit vſus in tuenda ditione ſua contra* Conneſtablium *quo non alium habeat hoſtem acerbiorem. Vt bellũ interturbaret, nullam ſe talem cogitationem cõcepiſſe: priuatam eſſe cauſſam, & quicquid huius factum ſit, ex odio profectum eſſe, quò illum perſequatur.*

Quo tempore in Anglia timebatur bellum, vt diximus, milite ibi in præſidia diſpoſito, imperata fuit maxima auri vis. Cúmque mutatis conſiliis, Galli nulla re perfecta reuertiſſent,

erant paſsim, qui dicerent iniquè ſeruari pecuniã illam à Regiis, depulſo periculo citra ſumptum vllum aut impenſas grauiores. Hoc murmur aliquandiu ſopitum, poſt aliquod tempus, iis, qui ad locorum præſidia fuerant, ſalaria petentibus, cùm noui tributi fieret mentio, reſuſcitatum eſt. Indignari populus, & incuſare quoſdam grauiter, quorum improbitate atque perfidia, Regni facultates omnes diſsiparentur, & ciuium fortunæ. Pendebat nimirum Rex à quibuſdam obſcuræ conditionis hominibus. Imprimis verò poſsidebat illum Hyberniæ princeps, qui mentem omnem adoleſcenti Regi videbatur excantaſſe. Nam hoc auctore gerebantur omnia, nec erat quicquam adeò vel iniquum vel abſurdum, quod iſto ſuaſore non eſſet crediturus. In odium, atque ſuſpicionem apud eum adduxit patruos, ita quidem, vt ij locum ſuum ægrè tueri poſſent. His adeò diſplicere non potuit vulgi & ciuitatum querimoniæ. Videbãt enim hac occaſione futurum, vt pleraque mutarentur. Itaque ſe dare populo, laudare inſtitutum, & vltrò hortari, vt in eo, quod cœpiſſent, pergerent. Sic euenit, vt certo die, cùm Rex nobilitatem omnem ex more conſcripſiſſet, Londinẽſes grauiter ibi conquererentur de nouis ſubinde tributis & exactionibus: quódque omnium

eſſet

eſſet acerbißimum, non videre ſe, in quos vſus honeſtos atque neceſſarios ea pecunia conuertatur. Exiſtimare ſe, Regem non eſſe conſcium rerum omnium, ideóque poſtulare, vt ad certũ tempus cõſcriptis officiariis, atque quæſtoribus, accepti & impenſi rationes ab illis exigat, quò videri poſſet, qui probè munus geſſerint, qui improbè: vt illis quidem officia continuentur, his autem adimantur. Vt autem in hanc ſententiã loquerentur, præſcripſit eis atq; conſuluit Dux à Cloceſtre, vnus è patruis. Caterùm Rex, ut orationem accepit, tergiuerſari primùm & reijcere in aliud tempus. Contrà populus inſtare, & eò quidem ardentiùs, quòd multis circà nobilibus, ipſorum cauſſa palã ibi probaretur. Itaque placuit, vt à paucißimis diebus audirentur rationes omniũ: & huic quidẽ congnitioni patrui Regis & alij quidã à populo rogati, præfuerunt. In pleriſque ſumma deprehenſa rapacitas atque perfidia, quos omnes capite plectendos, iudicia ſtatuebant. Ab auditis rationibus, continuò Rex, vnà cum eo, quem tantopere colebat, Hyberniæ Duce, abiit in diuerſam Angliæ partem. Vbi, cùm accepiſſet, familiæ ſuæ quoſdam, Londini, ſublatos è medio, vehementer & in populum & in patruos fuit concitatus. Hanc enim opinionem illi velut impreßit

Hybernus, ab illis affectari imperium: adeóque non conquieuit, donec Regem, alioqui ſatis incenſum, ad bellum inferendum inflammaſſet. Ipſe totius negotij à Rege conſtitutus Imperator, contraxit ad quindecim millia. Sed priuſquam educeret copias, quendam è ſuis, genere nobilem, habitu mercatoris indutum, vt de ſingulis diligenter cognoſceret, Londinum, vbi patrui Regis concionem erant habituri, præmiſit. Hic autem, quod minimè ratus erat, malo ſuo fato agnitus, vt in cœtu nobilium, de Rege quædam patefecit, pœna capitis affectus eſt. Et hoc ipſum Regis animum, vt quivis facile coniicit, vehementer auxit. Hybernus autem, vt contrà ſe vidit eductas acies, qui fuit antè ferox, & verbis magnificus, nihil tum minus præſtitit, quàm quòd virum fortem deceat. Habebat enim hoc ſibi perſuaſum, ſi caperetur in prælio, futurum, vt capitis periculum non euaderet. Sic enim erat ipſius meritum. Inſtruxit tamen militem, & poſt principia ſibi cauit ipſe, loci præſidium captās, vt ad fugam eſſet paratior. Milites illato ſubito rumore, fugiſſe Ducem, non collatis ſignis fugerunt & ipſi, paucis quibuſdā in fuga oppreſſis, & captis aliquot nobilioribus, in quos deinde Londini animaduerſum eſt. Hybernus, vno & item altero comitatus, profugit

fugit in Hollandiam, quò omnem ſuum theſaurum curauerat multò antè perferri. Nam etſi Regem habebat ſibi penitus addictum, tamen & metuere & ſuſpectos habere patruos, de quibus ita meritus fuit, vt, niſi hoſtilia omnia, nihil ab eis expectare poſſet. Ad hunc modum ſedatis turbis, cùm de Rege nullus adferretur nuncius, placuit ad eum mitti Archiepiſcopum Cantorbiæ, qui diceret, omnem populum, & patruos vnà cum his vehementer expetere ipſius præſentiam: accederet Londinum, futurum, vt honorificè recipiatur & amicè: Non poſſe fieri, vt regnum habeat trãquillum, niſi ametur. Grauibus de cauſsis, publicè animaduerſum in quoſdam, & eiectos alios, quorum omnium nequitia ferè labefactum eſſet regnum. Bono id communi factum, & præſentem neceſsitatem ita poſtulaſſe, non eſſe, quod ei diſpliceat. Rex, quanquam immoderatiſsimè ferebat res anteactas, tamen his rationibus inductus, Londinum venit: vbi cùm per dies aliquot ſubſtitiſſet, nobiles, quam fuerant antè fidem polliciti patruis, eam tum ipſi Regi, viceſimumprimum annum ingreſſo, (quæ quidem ætas capeſſendæ adminiſtrationi iudicatur non inidonea) præſtabant.

Lenclaſtrius interim in Hiſpaniis expugna-

re oppida plurima, nec Luſitanus etiam in ocio verſari, ſed in alia regni parte multa redigere in generi ſui poteſtatem. Et cùm hoc militiæ genus exercuiſſent aliquandiu, tandem, vt cum hoſte confligerent, copias contraxerunt. Interea Hiſpanus mirari tarditatem atque moram Borbonij, quem vnum adeò, multis iam diebus expectabat. Porrò, conſulti denuo Galli, quorum apud Regem non leuis erat auctoritas, quod nuper ſenſerant, in eo perſtabant etiamnum, exiſtimantes, minimè pugnandum in Anglos, etiamſi quædam occupent, poſſe illa facili manu recipi: futurum, vt quotidianis militandi laboribus, defatigati, interim diffluentes calore nimio, interim hauſto & admiſſo aëre ſoluti, in ægritudines incidant. Nimirum, hoc adeò ſic euenit. Nam è calore, & huic contrario frigore ab ipſis captato, febres & peſtilentiæ cortæ. Adhoc, equi propter pabuli penuriam, maximo numero, inedia peribant. Hinc querimoniæ, & lacrymæ miſerorum, infelicitatem ſuam deplorantium. Luſitanus in his malis à Lenclaſtrio conſultus, putabat propter aëris intemperiem diuertendum in oppida iam occupata bello, & ſoluendum exercitum: ille contrà vereri, ne dimiſſo milite, Borbonius, quem aduentare ſciebat, imparatos opprimeret. Cùm

igitur

igitur moueri caſtra non placeret, perduratum eſt ſub dio: ſed miſerum erat ſpectare Anglos, qui cùm neque feruentiſſimis illis æſtibus, neque firmiſſimo vino potando aſſueuiſſent, morbis correpti, vix animam ægri trahebant. Ibi tum magiſter equitum, qui miſeriam omnem aliquantò propius & audire poterat & contemplari, propterea, quòd ad eum pleraque omnia deferrentur, re omni apud Lenclaſtrium expoſita, præſenti dixit opus eſſe & breui conſilio. placuit igitur militem omnẽ exauctorari. Quo nuncio accepto, magna fuit in exercitu & caſtris lætitia Sed non videbant, qua via redirẽt in Angliam. Longiùs aberant à mari: & plerique ſic erant affecti morbis, vt fluctuum inſaniam ferre non poſſent. Terra non patebat exitus, quòd iter faciendum eſſet per Hiſpaniam, Nauarriam & Arragoniam, regna confœderata. Quid agant? Miſſus eſt ad hoſtem fœcialis, qui nobilibus aliquot Anglicis, veniendi, redeundi, & colloquendi facultatem impetraret. Hiſpanus, quid hoc nouæ rei eſſet admiratus, petitionem admiſit. Ea fuit eiuſmodi, vt quãdoquidem grauiſſimis morbis affligeretur omnis exercitus, memor humanæ miſeriæ, quæ ſit omnibus communis, permitteret, ægrotos diuertere in ſui regni oppida, & ibi commorari, donec

melius haberent. Cæteros verò, qui vellent ad ſuos reuerti, ſineret tutò per Hiſpanias abire, & ſimul apud Arragoniæ, Nauarriæq; Reges, pro ipſis, quo tutum haberent iter, intercederet. Hiſpanus, facta deliberatione, ſe quidem hæc omnia, quæ petiuiſſent, facturum, ſed iis conditionibus, vt, qui vel rectà in patriam ſe conferrent, vel qui poſtea valetudine recuperata eſſent abituri, ſanctè promitterent, ſe neque redituros ad Lenclaſtrium, neque gerendi belli cauſſa, intra ſexennium in Hiſpaniam venturos. Hæc etſi grauia illis erant: tamen ad ſuos redeundi deſiderio, videbantur etiam grauiora ſuſcepturi fuiſſe. Lenclaſtrius, qui obliquè per alios negotium hoc egit, ne quid ab hoſte videretur rogaſſe, Compoſtellam rurſus petebat, infirmioribus in vicos & oppida vicina delatis. Ex iis verò, qui repetebant Angliam, præter popularem multitudinem, interierunt etiam plurimi genere nobiles in via, cùm aduerſus morbos erigere ſe, & ſuſtinere non poſſent. Interim Borbonius, qui longum tempus hæſit in itinere (nã Auenione Clementem ſalutauerat) in Hiſpanias acceßit: & quanquam de ſoluto exercitu accepit, tamen, cùm eouſque promouiſſet, niſi compellato prius Rege, minimè iis locis abire voluit. Hiſpanus vereri, ne Gallicus miles, diu-

tius

tius ibi commoratus, aut ſaltem admiſſus, flagitaret ſtipendia: quæ ſi denegarentur, agrum depopularetur. itaque Borbonio, quem alioqui omni humanitatis, & beneuolentiæ genere proſequebatur, ab aliquot pòſt diebus, quàm eò veniſſet, ex conſilio ſuorum, oſtendit, hoc tempore, cùm hoſtis vltrò diſcederet, externo ſibi milite nihil eſſe opus. Ille dimiſsionem hanc non modò non iniquè tulit, ſed gratum etiam habuit occaſionem ſibi datam inde commigrandi. Lenclaſtrius, ægritudine graui afflictus aliquãdiu Compoſtellæ, recuperatis tandem viribus, vt de Borbonij abitione cognouit, reditum ad ſuos & ipſe cogitabat: cùm propter eas, de quibus diximus, calamitates, ad id, quò volebat, peruenire non poſſet. Acceptis igitur à Luſitano ſociis & claſſe, vela ventis committens, intra pauciſsimas horas, Baionam appulit. Hîc liceat videre, quàm ſint mirabiles, quàm deplorandi humanæ vitæ caſus, quàm incerti cogitationum, actionúmque noſtrarum omnium euẽtus. Nimirum iſte, qui plurimis annis hanc profectionem ardenter à ſe expetitam, impeditus nunc bellorũm tempeſtatibus, nunc ſeditionibus in Anglia coortis, quo voluit tempore, perficere non potuit. Iam poſtquam à Luſitano crebris legationibus vocatus, in regnum hæreditarium

ſuæ coniugis venit, non perfecta re vlla memorabili, & amiſſo milite, ſupplex tacitè factus hoſti, omittere conſilia & rationes omnes, ádq; ſuos redire coactus tandem fuit.

Suprà meminimus Ducis Geldriæ, qui bellum in Gallias denunciauit, ídque ſuperbè & tantum non contumelioſè, præter communem & vſitatum indicendi belli morem. Porrò, vt clariùs accipiantur omnia, res ita habet: Geldriæ Comes, Regnoldus, prodigalitate & luxu, multùm labefecit ditionem ſuam. Cúmque locum, & dignitatis gradum in his anguſtiis ægrè tueri poſſet, adito Colonienſi præſule, cognato, rebus ſuis conſilium optabat. Ille, poſt liberiorem obiurgationem, ſatis, inquit, vides ipſe, & intelligis, non eſſe principem vllum, aut alioqui virum nobilem, quantumuis tenuem, qui filiam ſuam vxorem tibi dare velit, non ſolùm exhauſto & inopi, ſed vehementer etiam obærato. Cæterùm is, quem Bertoldum à Mechlinia vocant, mercator prædiues, filiam habet vnicam, à magnis etiam principibus expetitam, propter ampliſſimam dotem. Non alia via melius tibi conſuli poſſit, quàm ſi prædam iſtam inuoles. Mittendus eſt ad illum igitur legatus, in hanc ſententiam, ſi pecunia ſua redimere velit arces & oppida creditoribus oppignorata,

&

& ſimul debitum, quo tu illi obligatus es, remittere, ducturum te filiam ipſius vxorẽ. Placuit conſilium, & miſſus, qui rem exponeret. Ille, poſtquam orationem accepit, bene ſecum agi reſpondit, & cum familia ſua omni, ſi quidem filia ſua reputetur tali marito nõ indigna: videre ſe rationes, cur Geldrus id faciat, nimirum vt à creditoribus expeditus, liberè ſua poſſideat. Se quidem à propoſitis conditionibus nihil abhorrere, quin potius connubium hoc ratũ habere, ſed ita, vt, ſi quidem ille præmoriatur non relicta ſobole, poſſeſſio rerum omnium ad filiam transferatur, & penes eam ſit, quoad viuat. Si verò contingat ipſam præmori, ſuſceptis è coniuge liberis, vt tum iſti in paternam hæreditatem omnem admittantur, nec illorum fortunæ obſit, etiamſi aliam pòſt ille ducat illuſtriori genere natam, & prolem excitet. Iſta cùm non diſpliceret, Bertholdi filia Maria nupſit: & quartò poſt nuptias anno, cùm maritũ Iſabela filia auxiſſet, è viuis migrauit, Geldrus, ab huius interitu, alteram duxit, Eduardi Regis Angliæ, multò omnium prudentiſſimi, ſororem, Iſabelam, è qua ſuſtulit Regnoldum ſibi cognominem, & Eduardum, item filiam vnã, Ioannam. Euenit, vt Regnoldus tam filius, quã pater vita decederent. Eduardus matrimonio

ſibi iunxit Alberti Bauariæ Ducis filiam. hic in prælio aduerſus Vuenceſlaum Brabantiæ tũ principem, grauiter vulneratus, vitam finiit, nõ relicta ſobole. Succeſsiònem igitur ad ſe pertinere poſt fratrum ſuorum mortem, Ioanna putabat. Iſabela autem, vt quæ priori matrimonio eſſet nata, ſibi iure deberi omnia contendit. hãc Ioannes à Bloys vxorem habuit, cui ſuper hæreditate, magna fuit cum aduerſariis decertatio, futura proculdubio multum acerba, & in bellum exitura, niſi è viuorum illa ſodalitio migraſſet. Itaque morte ipſius extincta ſimultate, Ioanna, quæ Gulielmo, Iuliacorum principi nupſerat, vnica patris hæres abſque controuerſia omni, filium è coniuge ſuſtulit, eiuſdem, quo pater nominis. Hic Alberti Bauari filiam (quæ nupta quidem fuit Eduardo, ſed propter teneritudinem ætatis, puella permanſerat) in vxorem accepit, factus hac ratione Geldriæ Dux. Nam Regnoldus, qui Eduardi Regis ſororem ſibi per connubium adiunxit, ob amicitiam & inita fœdera cum Anglo, multùm erat gratus hoc nomine Ludouico Bauaro, tum Imperatori, adeò quidem, vt is & Geldrum, qui Comes, & Iuliacenſem, qui Marchio dictus antè fuit, in ſublimiorem gradum eueheret, ac Duces vocari, vellet. Cæterùm hic Gulielmus iunior,

Geldriæ princeps, bellum denunciauit Gallo, mirè propenſus in Anglum, & iniquè ferens, Brabantiæ Ducem Vuenceſlaum, quem oderat impensè, Gallis confœderatum eſſe. Cur illum odiſſet, hæc erat cauſſa: Regnoldus, qui Mariã à Mechlinia, & poſt Eduardi ſororem duxit, quòd ſupra modum eſſet prodigus, Comiti cuidam Morſenſi, tres arces, accepta pro his magna pecuniæ vi, oppignorauit. Ille, poſt multum tempus, cùm videret eò redactum debitorem, vt ſua redimere non poſſet, pignori datas arces vendebat Vuenceſlao. A morte Regnoldi, Eduardus filius, datis ad Vuenceſlaum literis, repetere illas, paratus reſoluere pecuniam omnem, quam dependiſſet. Quod cùm iſte recuſaret conſtanter, conſcriptus eſt miles, & ſpectabant omnia ad bellum certiſsimum. Sed Iuliæ Ducis, & Alberti Bauari interceſsione, compoſita tum fuit ſimultas. Hoc anno, Cæſar fratrem ſuum Vuenceſlaum inſtituit velut publicum viarum cuſtodem, vt in prædones atque graſſatores, pro meritis animaduerteret. Euenit autem, vt mercatores aliquot Flandri & Brabanti, negotiorum cauſſa in Germaniam proficiſcentes, in agro Iuliacenſi, quâ faciebant iter rebus ſuis & auro omni ſpoliarentur. Scelerum auctores ferebantur adiuuari & bene

haberi à Iuliæ damino, cui doleret, vt multis aliis, tantum honorem fuiſſe delatum illi. Quibus illatum erat damnum, grauiter apud eum querebantur, cui eiuſmodi facinorum punitio commiſſa fuit. Is ad Iuliacũ miſsis literis, amicè perſcriptis, adeò nihil egit, vt ſatis videre poſſet, eum vltrò bellum affectare. Vuenceſlaus igitur vt ne flagitiorum impunitas contemptũ ſui pareret, militem contrahere. Faciebat idem Iuliacus, adiutus ab Eduardo Geldriæ principe. Pugnatum eſt acerbè in Iulia, ſed cæſis atque fugatis Brabantis, in captiuorum turba fuit & ipſorum Dux. Eduardus autem, acce-
1378. *pto ibi graui vulnere, ſuccubuit. Vt de mariti captiuitate nuncium accepit Brabantiæ Domina, Galliæ Regis conſilium ſecuta, Cæſarem Confluentiæ compellabat: qui fratris infortunio motus, magnis viribus ibat contra Iuliacum, facturus ibi triſtem & inſignem agrorum vaſtitatem, ni principum aliquot Electorum interceſsione, qui mali putabant exempli, ſocium Imperij ſic oppreſſum iri, mitigatus fuiſſet. Cordm igitur adductus princeps, cùm Vuenceſlaũ vltrò ibi ſiſteret liberum, poſt acrem obiurgationem, Cæſari reconciliatus eſt. Ab aliquot inde annis vita functus eſt Vuẽceſlaus. ibi tum Gulielmus Iuliaci filius, materna ſucceſsione, principatum*

principatum Geldriæ nactus, à vidua Brabantiæ Domina repetere arces illas, ab auunculo ſuo Eduardo, cùm viueret, antè repetitas. Quarum reſtitutione denegata, gliſcebat paulatim magis atque magis odium. Et quoniam Brabantia tum erat ratione fœderis coniuncta Galliæ, deinde, quòd Burgundus, Galli frater, viduæ ſucceſſurus erat: Geldrus, qui familiæ huic omni ſtudebat ægrè facere, quò ſuum in Angliam amorem declararet, eò profectus, bellum pòſt denunciauit Gallo, plurimum etiã infeſtus Brabantis: adeò, vt Burgundus à vidua certior factus de quotidianis impreſsionibus, equitum turmam ad finium tuitionem eò mittere cogeretur. 1383.

Lenclaſtrij ſuprà facta eſt mentio, qui febrium & peſtilentiæ crudelitate compulſus, milite dimiſſo, ad Luſitanum ſe contulit. Porrò, Hiſpani & his coniuncti Galli, vt hoſtem viderunt huc illuc diſsipatum, facilè receperunt omnia, reliquis Anglis ad locorum præſidia diſpoſitis, aut vi armorum, aut deditione captis. Regem ſuum, quòd benignitatem fortunæ eſſet expertus, Italorum more, ſummo colebant honore. Luſitanus apud ſe commorantem ſocerũ hortari, vt ex Anglia nouas copias peteret: ſed ille, quòd longiùs abeſſet, quódque turbatam

ſciret, & grauibus negotiis impeditam, collectis rebus. Baionam, vt diximus, nauigauit, crebris inde literis ad Regem miſsis atque fratres, vt ſuppetias ferrent. Sed alienatis à Luſitania Anglorum animis, propter calamitatem ibi acceptam, vix inuentus eſt, qui nomen militiæ daret. Adhoc ſeditiones, turbæ, & ſupplicia, quorum adhuc recens erat memoria, non patiebantur alienis vacare negotiis. Gallus de ſtatu rerum Anglicarum vt accepit, quò calamitatem hoſtis in ſuum vſum traduceret, Hyberniæ principem, nuper eiectum Anglia, magnis pollicitationibus, ex inferiori Germania, in Galliam pertraxit.

Carolus Rex Nauarræ, ſub hoc tempus imperata pecunia populo, ad ducenta francorum millia, ciuitatum primores certo conſcriptos loco, cùm tergiuerſari videret, in aream quãdam, vnde non patebat exitus, incluſit, adiectis interminationibus, vt intra breuiſsimum tempus deliberarent, alioqui ſe tractaturum ipſos pro merito. Sed interuenit mirabile quiddam. Poſtquã iratus ad hunc modum eos reliquit, ſomno ſe dedit. Et, quoniam erat ætate grandi, ſolebant famuli ſuffitum aliquem illi facere, prouocandi ſudoris cauſſa. Porrò, qua neſcio famuli incuria factum eſt eo die, vt ignis aliqua particula in

lectum

ectum delapſa, paulatim auctis viribus, inflãmarit omnia circùm: atque ſolus ille cubans, cùm & per ætatem ipſe iuuare ſe, & linteis, quibus erat inuolutus, expediri facilè non poſſet, antequam ſeruuli accurrerent, miſer iam erat flammis magna ex parte conſumptus. Filium reliquit hæredem eiuſdem nominis.

Galliæ plerique nobiles, quibus vnicè diſplicebat, Regi ſuo bellum indictum à Geldriæ Duce, literis parum modeſtis, præter communem omnium morem, exiſtimabant, ſi quidem hoc illi eſſet impunè, futurum, vt aliquando crimini & opprobrio verteretur iis, quorum tunc conſilio Rex vſus fuiſſet. Erat ipſe quidem Rex in bellum ſatis propenſus: verùm, quòd Britoniæ Dux videretur res nouas moliri, ad commune bellum Anglos ſollicitãs, nõ licebat, quod multi ſummè cupiebant, perficere. Dux Berriæ, ſuo nomine priuatim miſit quendam, qui cum Britone comiter ageret per occaſionem: ſed id fruſtra fuit, eóque magis erant in dubio Gallorum animi. Videbant enim, quanto Galliæ periculo fieret, ſi quidem Rex, quod & ipſe optabat, & plerique tum ſuadebant, in Germaniam accingeretur, quando Britoniæ princeps, non modò affectare pacem, ſed vltrò bellum expetere videbatur. Cùmque diu ſententiæ variaſſent,

hinc exiſtimantibus quibuſdam, in tali regulo non ferendam eiuſmodi contumeliam, & Regem aſſuefaciendum armis. Illinc opponentibus ſe aliis, & propter præſentem rerũ ſtatum, & belli molem, & Germanorum ferociam, tandẽ ita placuit, vt Geldrus, quem adoleſcentiæ feruor magis, quàm iudicium aliquod in hoc impuliſſet, negligeretur. Et ſi bellum præterea inferret, tunc demum honorificentiùs futurum, ſi quidem Rex arma aduerſa ferat. Cum Britone, quouis etiam modo prius tranſigendum: Is enim, vt diximus, non obſcurè de ſuis rebus cũ Anglo videbatur paciſci: & iam Anglicæ aliquot naues tenebant mare inter Normanniam, atque Britoniam. Et quanquam nihil inferre damni in Galliam: tamen quia iis locis cõſidebant, Galli peßima quæque ſuſpicari. Hinc adeò fuere plurimi, qui ſuaderent arma in illũ expedienda propter faſtum. Sed patrui Regis, & alij, quorum in animis erat maior prudentiæ vis, euentum belli plurimùm metuebant. Nec enim difficulter coniicere licuit, futurum, vt per hanc occaſionem, Angli renouarent bellum, in quod mirè ſemper fuit propenſus Brito. Mißi igitur ad eum legati, qui tranſigerent amicè. De quo certior factus ille, priuſquam aduenißent, conſilium à ſuis petebat. Hi grauißimis

mis argumentis eum hortari: vt mutata ſentẽtia, & perdomitis affectibus, daret ſe Galliæ Regi, cuius ea eſſet potentia, vt principes magnos, imò Reges, honori & loco reſtitueret: alios verò, quibus malè cuperet, ditionibus atque finibus exturbaret. Itaque, redderet Cõneſtablio ſua ſponte, quas nuper ademiſſet, arces. Id fore aliquantò honeſtius, quàm ad reſtitutionem cogi. Secutus ille conſilium, reſtituit omnia, ſimul & officiarios, à ſe prius eiectos, locũ quenque ſuum, in quo fuiſſet antè, tueri voluit. Huius rei fama in Galliam illico delata, manauit & ad ipſos legatos, iam Britoniæ vicinos. Qui ſimul atque veniſſent ad principem, quoniam is iam vltrò, quòd alioqui petituri erant ipſi, perfecit: expoſuerunt alteram legationis partem, rogare patruos Regis, vt certo die veniret Bleſium, ad Ligeris ripam ſitum oppidum, habere illos, quod ſeriò cum ipſo agant. Poſtquam eò ventum eſt, illi monere, & obſecrare, vt concordiæ firmandæ gratia, Regem ipſe compellaret, ac ſimul iureiurando fidem illi ſuam daret ex more, quod reliqui adeò omnes, præter ipſum vnum, feciſſent. Brito, vt qui non ignoraret, quàm graues haberet apud Regem aduerſarios, puta Conneſtablium, & Ioannem huius generum, nuper è cuſtodia An-

glica liberatum, excuſare ſe diligenter. Sed accepta fide à patruis, omnia fore ſalua, Lutetiam venit.

Lenclaſtrius, cùm è Baiona crebris in Angliam miſsis literis, auxilium fruſtra peteret, omniúmque animos, ab Hiſpanis videret alienatos, vehemẽter indoluit, cogitatione repetens, quàm firmum, quàm non malè inſtructum exercitum in hoſtem eduxiſſet, captis ibi nõ paucis & oppidis & munitionibus: deinde, quã duriter in ſe fortuna ſæuiiſſet, atq; ſuos, turbatis cõſiliis omnibus, adeò quidẽ, vt acquirendæ hæreditatis & Regni Hiſpanici vix vllam rationẽ ſupereſſe videret. Cõferebat interim hoc ſuum malum atque peſtem cum ea, quam Andegauiæ princeps in Calabria paſſus erat, calamitate, qui magna expectatione, & ampliſsima ſpe concepta, vt in Italiam acceſsit, non modò non peruenit ad eum, quẽ ſperauerat finem, ſed vitam etiam impẽdit. Vna ſolùm re conſolari & ſuſtinere animum, puta quòd filiã haberet è coniuge ſua Conſtantia. Cogitabat futurum, vt aliquis non vulgaris Galliæ princeps hanc expeteret, tum propter generis nobilitatem, tum etim hæreditatem luculentiſsimam. Porrò, Dux Berriæ tum erat viduus, itaq; familiares ipſius interim ducendæ vxoris facta mẽtione, inter cæ-

teras

teras etiam nominare Lenclaſtrij filiã. Ille ſtatim adiecit animum, ac ſimul de voluntate ſua Lenclaſtriũ admonuit: quem vt minimè alienũ à ſua ſententia accepit, denuò miſit legatos, qui porrò tractarent negotium. Interim Anglus, vt erat non imprudens, in omnem tã vicinam quàm longinquam regionem, huius rei famam extendit, miſſis ad amicos in hoc ſubornatos, literis tam ſuis, quã Berriæ Ducis ad ſe: futurũ enim ſciebat, vt Hiſpanus eo nuncio mirabiliter turbaretur. Et hic quidem, vt rem accepit, illico ſecum reputare, quantum ad ſe mali redundare poſſet ex eo connubio, nimirum ita futurum, vt inter vtranque gentem confirmata pace, bellum inferatur Hiſpaniæ, & coniunctis illorum armis, regni poſſeſſio transferatur ad Lenclaſtrij vxorem. Quamobrẽ, accepto à ſuis conſilio, tacitè agebat, vt filio ſuo Henrico, quẽ è filia Regis Arragoniæ ſuſtulit, Lenclaſtrij filia nuberet. Pauci quidam paruo comitatu mittebantur, ne Galli, quorum beneficio regnũ tenebat, reſciſcerent. Anglus attentè illos audire. Gallicæ verò legationi ſpem bonam iniiciebat, hoc tamen ſemper addens, præter aſſenſum atque voluntatem Regis Angli, ſui nepotis, ad quem omnia referret, in his rebus nihil ſe perfecturum. Et ita quidem illos dimiſit. Sed fa-

miliariùs multò ſeſe dare Hiſpanis, inſtigante vxore, quæ filiam ſuam, iſta ratione videbat, citra moleſtiam atque difficultatem omnem, in ampliſsimo regno, cuius adipiſcendi gratia tantos adiit laborès, ordine ſucceſſuram.

Inter Brabantos & Geldros indies magis atque magis inflammari odium. Et illi quidem collectis penè quadraginta millibus, obſidebant Grauiam, Moſæ flumini vicinum oppidum. Geldriæ princeps, tunc Nouiomagi ſubſiſtens, quòd magnam in oppidanis, atque præſidiis ibi relictis fiduciam haberet, non admodum obſidione iſta moueri. Petebat nihilominus ab Anglis auxilia: ſic enim inter eos, quo tempore bellum denunciauit Galliæ, tranſactum fuerat. verùm, qui tunc erat ibi rerum ſtatus, ob domeſticas turbas, & Scotici belli metum, nullæ venerunt ſuppetiæ. Cæterùm Brabanti, cùm fruſtra laborem omnem ſumerent, circiter decem millia emiſerunt ad deprædandum agrum hoſtilem. Geldrus ea de re factus certior, contractis plus minus trecentis equis, tametſi diſſuaderent plerique omnes, hoſtem magnis animis petebat, præſtabilius eſſe iudicans, fortiter pugnando in hoſtium turba mortem oppetere: quã obſidionem perferre. Productos igitur in aciem ſuos, hortari ad virtutem militarem, & egregia

gia

gia facta: poſt, magno impetu concitatis equis, vno agmine confertim in hoſtem inuolans, imperatum, & opinione citiùs oppreſſum, facili manu fudit, cùm reſpirandi vix haberet ocium. Deſiderati ſunt plurimi, cæſis aliis in conflictu, aliis fuga ſe præcipitantibus in Moſam. Elapſi magna celeritate nuncium intulerunt in caſtra eorum, qui Grauiam etiamnum obſidebant. Ibi tantus illico fuit exortus terror, vt rebus & impedimentis omnibus relictis profugerent.

Galliæ Rex, quem mirus inceſſit ardor gerendi belli aduerſus Geldrum, ob literas illas, petulantiæ, contumeliæque plenas, ingentem contraxit exercitum. Inter cæteros, & patrui ab inſtituto dehortari, ſed quoniam cum Britone fuit tranſactum, adeò quidem, vt is extortam quoque pecuniam Cõneſtablio reſtitueret, noluit ille rei gerendi occaſionem prætermittere. Legatos verò ad Cæſarem præmiſit, qui belli futuri cauſſas exponerent: id enim ex officio & pacto faciundum ei fuit. Per Brabantiam ire placuit: & ipſa quidem Domina, facile aſſenſit, verùm cætera turba omnis opponere ſe, parati ditionem ſuam tueri, nec tantam admittere multitudinem, quæ ſemel recepta, non minorem eſſet inductura calamitatem, quàm ſi agrum fuiſſet depopulatus hoſtis. Quinetiam

ipſi Dominæ interminari, ſi Gallis in ea re gratificaretur, aduerſus Geldrum arma ſe nõ ſumpturos vnquam. Illa ſe diligenter excuſare ad Regem, culpam in ſuos transferens, ac ſimul offenſionem deprecans. Itaque per Campaniã ſuſcepto itinere, ad ſyluam Arduennam præmiſsi tria millia, qui viam alioqui inacceſſam aptarent. Porrò, ad Cæſarem miſſum erat exemplar literarum, quas Geldrus voluit in Galliam adferri, bellum indicturus. Harum immodeſtiam, vt Cæſar intellexit, ad eum modum reſpondit legatis, vt ſatis appareret, nihil ſe repugnare, quò minus bellum hoc perficeretur. Per Arduennam igitur facta via, Lutzemburgicã ditionem ingreſsi, cùm eſſent vicini iam agro Leodienſi, qui tum erat loci Epiſcopus, Arnoldus è familia Comitum ab Horn, incitatus à Præſule Colonienſi, apud Regem interceſsit pro Iuliæ principe, cuius quidem ager, belli furorem primus excepiſſet. Gallus interceſsionem non excludere, modò ille coràm, ſuas ipſe rationes quibus excuſari vellet, iuſtas quidem illas & graues, explicaret. Adductus ad Regem, ſe neque filiò ſuo auctorem, denunciandi belli, nec huius rei cõſcium prius fuiſſe, quàm eſſent miſſæ literæ. Et quo plus haberetur fidei: ſe filium inhortaturum, vt coràm diligenter ſe purget,

ac

ac ſimul veniam admiſsi oret. Quod ipſum ſi obtinere non poſsit, omnia ſua oppida patefacturum ſe Regi, vt bellum eò commodiùs perficiat. Placuit conditio, Burgundione potiſsimũ adhortãte. Profectus igitur ad filium pater vnà cum Archiepiſcopo Colonienſi, incredibile eſt, 1388. *quantum laboris & moleſtiæ ſumpſerit in flectendo illius animo. Spirabat meram ferociam & Regis contemptum, cuius impetum & vires, Anglorum ope ſuſtinere ſe poſſe credebat. Vix tãdem, multis & obiurgationibus & minis, &, quæ ſolent his intermiſceri, precibus velut expugnatus, patri ſe dabat. Is præſcribere formulas excuſandi, nimirum, quicquid huius factum eſſet, id auctore & inſtigante Anglo factum. Regis animus conſpecto Duce, & accepta illius oratione, quą neſcio propenſione ſingulari, viſus eſt commoueri. Nam & condonauit factum magna facilitate, & impenſiùs illum amare cœpit, quàm ſi non irritaſſet.*

Scoti, vt acceperunt in Anglia ſubnaſci diſcordiam, & tempore collectis viribus augeri, quò veteres iniurias vlciſcerentur: clam Rege ſuo, quem à re militari iudicabant alienum, ad quadraginta millia contraxerunt. Quin & hoſtem id celare putabant calliditate quadam, ſed fruſtra fuit: factus enim ille certior, defen-

ſionem parare. Collata ſigna: nullo vnquam tempore maioribus inter ipſos pugnatum eſt viribus. Exercitum Scoti in duas alas partiti, non æquo robore in prælium venerunt, quòd eſſent longiùs inuicem diſsipati. Victores nihilominus extiterunt.

Poſt Gallorum abitionem, Geldrus, ocij & quietis impatiens, milite conſcripto, in Pruſiam ibat. Euenit, vt per Germaniam iter faciens, caperetur. Pruſiæ verò magnates, armorum vi rurſus illum eximere, profugiente eo, qui ceperat, ne in hoſtium aduentantium poteſtatem redigeretur. Ille verò, quanquam amicorum præſidio factus erat liber, & belli iure deperditum ſtatū, eadem ratione recuperaſſet: tamen hoſti datam fidem ſeruare volens, vt ad præſcriptum certo tempore locum venit, de libertate cum illo pactus eſt.

Lenclaſtrius in officio & expectatione retinebat Berriæ Ducē, magis interim affectus in Hiſpanum, vt diximus. Nam inter cætera metuebat & hoc, ne ſi Berrius vitam finiret, filia ſua tenuis videri poſſet præ cæteris illius liberis, è priori coniuge natis, omnia dubioprocul occupaturis. Atqui Galliæ Rex, vt accepit ab Hiſpano futurum obſtaculum, mirabiliter fuit offenſus, & cum eo procerum turba, quibus

pulcrè

pulcrè conſtabat, quantorum beneficiorum nomine Galliarum Reges, multis retrò ſeculis deuinctam ſibi haberent Hiſpaniam. *Ope enim Caroli quinti, Henricus parens huius in regni poſſeßionem miſſus, illam ad filium Ioannem à morte ſua tranſmiſit, verùm ita, vt aduerſus Anglos & his coniunctos Luſitanos, ægrè illã tueri iſte, niſi Gallorum auxilio ſubnixus, potuiſſet. Hæc igitur ingratitudo cùm vehementer angeret plurimorum animos: ad Hiſpanum miſſus legatus eſt cum eiuſmodi mandatis: etiã atque etiam videret, quid ageret, quorum ſibi adiungeret amicitiam: vix vnquam de coniugiis pactum fieri, quin & confœderationes intercedant. Extare formulas coniunctionis atque fœderis inter Henricum patrem, illiúſque poſteros, & Galliæ Reges. Ne quid in eas committeret, alioqui* Regem *non iniuria diſceſſurũ ab amicitia, quam omnibus modis retinere ſtudeat & colere, quantum fieri poßit.* Hiſpanus, *nomine ſuo de quibuſdam rebus, cum Lencaſtrio reſpondit actitatum eſſe, verùm id nullo futurum* Galliæ *detrimento. Se, vt in amicitiæ rationes atque fœdera peccaſſe videri poßit, nunquam admiſſurum. Vt in hanc ſententiam locutus, à ſe legatum dimiſit, illico pòſt de connubio tranſegit, adeóque Conſtantia filiam ſuã*

Catharinam, perficiendi negotij cauſſa, in Hiſpanias abduxit, & Regis filio Henrico eam deſpondit. Quo facto, cùm diligenter inquiſiſſet de paternis oſſibus: commõſtrato demum loco, effoſa illa tranſtulit Hiſpalim, ac denuo ſepeliri mandauit.

Studio & induſtria bonorum virorum, agitatum eſt de induciis, inter Galliæ Regem, Anglum, & vtriuſque ſocios, puta, Hiſpaniã, Luſitaniam & Scotiam. Porrò, quòd feliciter in Anglum non ita pridem pugnaſſent Scoti, difficiles admodum huc deſcenderunt, ſed inclinante ad tranquillitatem ipſorum Rege, mutarunt ſententiam & ipſi. Tranſactum eſt igitur de induciis ad annos tres, ita quidem, vt qui contrà quouis etiam modo faceret, perfidus atque ſceleratus haberetur.

Suprà meminimus Hyberniæ Ducis, qui pulſus Anglia, magnis promiſſis, è Germania, vocatus atque perductus nuper in Galliam fuit, vbi cùm eſſet aliquandiu verſatus, perpetuam inuenire ſedem & obtinere non potuit. Nam princeps à Coucy, vir ſummæ apud Gallum auctoritatis, grauiſſimis de cauſſis hunc oderat. Hybernus enim iſtius filiam vxorem ductam, alterius deinde cuiuſdam puellæ captus amore, deſeruit, & hanc ſibi iunxit, Vrbano coniun-

gium

gium habente ratum, vt qui gratificaretur modis omnibus Anglo. Concitatus hoc flagitio, repudiatæ filiæ pater, is quem diximus, non cõquieuit, donec è Galliis hominem non vno ſcelere impurum, deturbaſſet. Hîc *mihi vide humanæ vitæ euripos, vide principum affectus, vide flagitioſorum hominum fortunas.*

Non deerant, qui Gallum inhortarentur, vt regni prouincias lõginquiores inuiſeret. Gratum id fore populo, quem non alia ratione meliùs ſibi conciliare poſſet. Ille per Campaniam, Burgundiam, aliáſque ditiones iter ingreſſus, Auenionem peruenit, & inde, cõpellato prius Pontifice, Monſpeſſulum. Quæ ciuitas, etſi propter negotiationes opulentiſsima ſit, tamen crebris vexata tributis & exactionibus, ægrè potuit reſpirare. Etenim quandiu Carolus Quintus erat in viuis, Andegauiæ princeps, ea loca omnia regebat, non citra magnam locupletationem ſuarum fortunarum. Et cùm ampliora ſecutus, Neapolim proficiſceretur, voluntate procerum adminiſtrationi ſucceſsit Berriæ princeps. Vt autem annum viceſimumprimum Rex attigit, adempta patruis omni functione, rerum ſummam ad ſe tranſtulit. In Prouinciam igitur & finitima loca poſtquam venit, grauiſsimas audire querelas de patruo ſuo, qui ſupra mo-

dum expilatis miſerorum bonis, ad ſummam prope deſperationem eos adegit. Erat videre quotidie ſupplices libellos plurimorum, de fraude, iniuria, vi, proſcriptionibus atque rapinis cõquerentium. Regi vehementer doluit populi miſeria, & ideo exempli ſtatuendi cauſſa, quẽdam Berriæ principis, patrui ſui, quæſtorem, iis locis primum, grauiter ab omnibus accuſatum propter expilationes, viuum exuri præcepit, quantumuis intercedente per literas, & deprecante Berrio. Cæterùm, Rex iſtam profectionem inſtituẽs, noluit adeſſe in comitatu ſuo patruos, hoc nomine plurimum offenſos, maximè verò, quòd in precio viderẽt apud Regem quoſdam tenuis conditionis homines.

Sub hoc tempus è vita diſceſſit Vrbanus. qua de re Clemens, Auenione, decimo die certior factus, Galliæque Regi cauſſam ſuam diligenter commendans, orabat, vt apud Cæſarẽ, item Hungariæ Regem, & reliquos principes, pro ſe auctoritatem ſuam interponeret, quò tãdem omni diſcordia ſublata, eccleſiæ tranquilitas confirmari poſſet Sperabat ille quidem, aduerſario vita defuncto, rei ſummam ad ſe deuolutam. Sed opinione falſus eſt, Cardinalibus Bonifacium Neapolitanum creantibus.

Africani & Barbari, ſubinde in Genuenſes &

ſs & horum ſubiectas imperio ciuitates alias,
ciebant excurſiones. Quod eò poterant faci-
ùs, quoniam ad fines, quà venitur Genua in
ſorum agros, vrbem tenebant lōgè munitiſſi-
am, vocant Africam. Ex ea facillimum ha-
ent curſum atque nauigationem in hoſtem, &
res vrgeat, in eandem, velut in portum tutiſ-
mum, ſe recipiunt. Precibus igitur ſociorum
& lacrymis impulſi Genuenſes, cogitare de-
nſionem. Et quoniam inter Reges aliquot nu-
er tranſactum erat de induciis, ad Galliæ Re-
em qui militem & ſuppetias orarent, legati
int miſſi. Hic vèrò tam inclinare totus in hoc
ellū, vt etiam finitimos ad auxilium ſollicita-
t. Collectūm igitur è Gallia, Britonia, Arte-
a, Flandria, & Anglia non modicum exerci-
ım in Liguriam miſit duce Ludouico Borbo-
io, &, quem huic adiunxit, principe à Coucy, 1390.
i militaris, & ſcientiæ omnis bellicæ peritiſ-
mo. Genuæ conſcenſis nauibus, tandem, aduer-
s fluctibus & tempeſtate ſuperata, in hoſtium
nes appulerūt. Et his quidem, propterea quòd
ceſſione Gallorum & exterarum nationum
rmatis Genuenſium viribus, vrbem ſuam pe-
viderent, & obſidione cinctam iri, deliberan-
bus, quidam ætate grandi, vir nobili genere
atus, in hunc modum conſuluit, non eſſe con-

Q

ſerendas cum hoſte manus ob ingentem illorũ turbam. Sed permittendum, vt poſitis ibi caſtris conſiderent. Vrbem ſatis munitam eſſe, quæ vim & diuturnam patiatur obſidionem. Hoſtem feruore ſolis & æſtu torreri, dum ipſi tectis & vmbris ab aëris intemperie defenſi, bene intus habeant: futurum, vt annona omni cõſumpta paulatim, vexati caloribus & mille aliis incommodis pertæſi, rebus infectis inde cõmigrent. Placuit ſenis conſilium, obſeſſáque vrbe, tam mari, quàm terra, complures erat videre quotidie velitationes, leuioréſque conflictus. Cæterùm, legato miſſo, volentibus congnoſcere Barbaris, qua de cauſſa bello peteretur, Galli reſponderunt, ideo potiſſimum, quòd maiores ipſorum, indigna morte Seruatorem orbis necaſſent: deinde, quòd baptiſmum excluderent, quòd in Deum eſſent impij, quòd de virgine matre irreuerenter ſentirent: his adeò de cauſſis inferri bellum in ipſos, velut communes Chriſtiani nominis hoſtes. Illis reſponſum hoc ridiculum videri, tantum aberat, vt de religione quærendũ putarent. Sicilienſes, aliæque vicinæ regiones, frumentum, vinum, aliáque multa copiosè in obſidentium caſtra aduehere. Sed propter inſitum vini calorem iis locis, tum ob cœli feruentiſſimum æſtum, fieri non potuit, quin plu

rimi

rimi in periculoſiſsimas ægritudines inciderent. Inter hæc mala, Dux Borbonius, importunè admodũ, de grauitate ſua nihil remittere, ſublimis, acer, faſtuoſus, & velut inacceſſus: adeò quidem, vt ipſius culpa, cùm intractabilem ſe præberet, omiſſa fuerint pleraque egregia facinora. Poſt obſidionem bimeſtrem, cùm fruſtra laborem omnem ſuſcepiſſent, propter impendẽtem hyemem, & victus attenuationem, & metum futuræ penuriæ, & excubiarum moleſtias (Barbari enim illos noctu ſubinde adoriri imparatos) & peſtilentiæ velut imminentis ſuſpicionem, plerique volebant exercitum ſolui. Quin & illud verebantur, ne Genuenſes cum hoſte tranſigerent, iámq; per omnia caſtra ſpargebantur eiuſmodi voces. Itaque ſoluta obſidione, quòd Genuenſibus plurimum diſplicebat, Galli inde abitionem parabant. Qua re ferociores facti Barbari concipere ſpes amplas, & magna ſibi deinceps polliceri: quóque maioribus aliquando viribus hoſtem reiicerent, fœdera cum vicinis regibus firmarunt.

Hiſpaniarum Rex Ioannes, biennio, pòſt quàm ipſius filius Lenclaſtrij filiam duxit, è vita migrauit. Huic ſucceſsit Henricus filius. Porrò cùm de matrimonio tranſigeretur, & hoc interuenit pactum, vt Hiſpanus *in ſingulos an-*

nos dependeret Lenclaſtrio, illiúſque vxori cẽtum aureorum millia, datis hypothecæ loco, ne fraus intercederet, quatuor illius regni Comitatibus.

Galeacius, Mediolanenſium Dux, patruũ ſuum Barnabam, ex inſidiis captum, è medio ſuſtulit. huius Barnabæ filius, Comitis Armignaci ſororem duxit coniugem. Galeacÿ filiam Valentinam, Ludouicus Caroli ſexti frater, dux Aurelianẽſis vxorem habebat. Cæterùm, Comes Armignaci ſubinde & continenter à ſorore ſua rogatus, exercitu in Galliis contracto
1391. *ex prædonibus, ac in Italiam adducto, cinxit Alexandriam, ditionis Mediolanenſis oppidum. Galeacius, qui tum Papiæ commorabatur, circiter quingentos equites in præſidium illuc miſit. Nec enim ea tum fuit hoſtium multitudo, vt omnem vrbem obſiderent. Eorum, qui mittebantur, equitum præfectus, diſciplinæ militaris peritiſſimus, cùm aliquandiu ſubſtitiſſet Alexandriæ, certo quodam die, comitatus trecentis equis, vt hoſtem ex inſidiis caperet, progreſſus eſt. Futurum enim ſciebat, vt illi velitatione aliqua in oppidanos inuehentur. Itaque diſcedens, mandauit, vt inter pugnandum, cederent vrgenti hoſti, donec ad inſidiarum locũ deduxiſſent. Non aberrauit opinione. Etenim dum*

dum ex more conſligerent, & oppidani retrocedere: & ſimulátque ventum eſt ad inſidias, illi præter expectationem illico circundati, fortiter quidem pugnare, ſed defatigati labore, & ſolis æſtu languidi, recentis hoſtis impetum atque robur ferre non poterant. Et ipſe adeò Comes, vt reſpiraret, è prælio diſcedens, cùm ex amni, quem inuenit non procul inde, cupidè potaſſet, & abundè, morbo repente collecto, & loquendi facultatem amiſit, & ab aliquot horis, morte vitam commutauit. Milites, hac ratione deiecti, fugam ex Italia ſpectabāt, ſed interceptis ibi plurimis, & oppreſſis, reliqui cùm ad Galliæ fines veniſſent, acceſſu prohibiti ſunt, ex mandato Regis.

Britoniæ Dux, qui Galliæ Regem nuper Lutetiæ compellauerat, & fidem ex more promiſit, mutare ingenij ſui naturam impotens, cũ non ſemel eſſet Gallo reconciliatus, non poterat tamen non odiſſe illum, & amare Anglum. Quo tempore Lutetiæ tranſigebatur cum eo, polliceri, Clementinum ſe fore deinceps. Verùm vt in ditionem ſuam rediit, nihil minus præſtare, Quinetiam Regis officiarios ad ſe miſſos, nõ admittere ad colloquium: & ita omnino ſe cõparabat, non obſcurè, vt bellum videretur expetere. Plerique Regem ad arma hortari, propter

intolerabilem hominis faſtum. Sed patrui, imprimis verò Burgundus (vt cuius vxor Britonis eſſet cognata) id operam dabant, vt collocutioni certus dies aßignaretur. Turoni ſimul ventũ eſt: ibi recitata quædam, in quibus ille videretur dignitatem regiam contemnere. Brito ſingulis reſpondere diligenter, & ſatis acriter, haud obliquè perſtringens in Regis familia quoſdã obſcuræ conditionis homines, à quorum auctoritate & conſilio Rex pendebat. Altercationibus multùm agitata res, videbatur, niſi armis, finiri non poſſe. Verùm inuenta eſt ratio, qua fœdus, & amicitia firmarentur. Galliæ Rex filiam ſuam, Britonis filio vxorem dabat: præterea, Ioannis à Bloÿs, qui Conneſtablij gener erat, filius, Britonis filiam vxorem duxit. Nimirum, in eiuſmodi comicos exitus, principũ ſimultates ferè deſinunt.

Gyus, Comes à Bloys, amplißimam quidẽ hæreditatem obtinebat in Galliis aliiſque locis, verùm à morte ſui filij Ludouici, qui pueribus annis obiit, non vnum aliquem certum habebat hæredem, ſed varios diuerſis locis, propter bona, locorum ſpatiis interiectis, hîc illic dißipata. Porrò, Dux Turonenſis, Galli frater, maximam vim auri collectam habebat, vxore ducta Galeacij, Mediolanenſium Ducis filia. Et vt

hanc

hanc vtiliter impenderet,non conquieuit,donec Comitis animum ad venditionem omnis agri Bleſenſis impuliſſet. Difficilem ille quidem ſe præbere,neç iniuria,ſed ab vxore Berriæ Ducis filia,velut expugnatus, (hanc enim Galliæ Rex *ſubornauit) cùm liberorum ſpem nullam haberet,*Comitatum *illum ducentis francorum millibus vendidit.*

Gaſcon Comes *à Foix,cuius & prudentiã ſingularem, & liberalitatem auctor ſubinde prædicat,certo die,cùm è venatu rediiſſet, lotis manibus,vt pranderet ſubitò mortuus concidit. Filius illius vnicus,quo perierit fato,ſuprà diximus: Ex nothis porro filiis alterum ſic amabat, vt apud Galliæ Regem ſuper illius legitimatione & ſuccedendi iure diligenter ageret. Et,niſi mors repentina præoccupaſſet,forſan,quod volebat, perfeciſſet. Ad hæreditatem illius proximè veniebat Vicecomes à Caſtillone, ſed hũc ſemper quoad vixit oderat, vtque negotium illi faceret, præter id quòd filium nothum ad ſucceßionem venire ſtudebat, mutuatus etiam eſt à Galliæ Rege, cùm nihil opus haberet, quinquaginta francorum millia,quò hæredem futurum grauaret. Ab illius morte non deerant, qui Regem inhortarentur, vt quandoquidem ille non relictis liberis deceßiſſet, & tantam*

prǽterea pecuniam ex mutuo deberet, ditionē illam omnem ad ſe transferret. Variè agitata re, tandem, interceßione Ducis Berriæ, Comitatum Rex Vicecomiti ceßit, his legibus, vt ſexaginta millia, ſibi, deinde viginti millia frācorum dependeret iis, quorum in hac cauſa ſtudium & labor enituiſſet: poſtremò, vt ex arbitrio bonorum virorum, amicè paciſceretur & æquabiliter cum duobus, qui ſupererant, filiis illegitimis.

Poſtquam ex Barbaria rediiſſent Galli rebus infectis, commemoratione plurimorum, quæ vidiſſent, facta, Regem inceßit in ea loca penetrandi, Barbaróſque ſubigendi mira cupiditas: quam & alij crebris inſtigationibus augebant, vt quæ tanto principe digna eſſet. Verùm eccleſiæ trāquillitatem ſtabiliendam prius, quàm expeditionem hanc ſuſciperet, putabant. Id autem, niſi oppreſſo, quem Romæ nuper elegerāt, Pontifice, fieri non poſſe. Quod conſilium vt nō diſplicuit, illico poſt in omni Gallia denunciatum eſt, Regem *ſub proximum ver, ad militiā accingi. Porrò, cùm nihil eſſet deliberatius hoc ipſo, & certum magis, en tibi legatos Angliæ, ſignificantes Regem ſuum ad pacem inclinare, & illam ſummè cupere. Nuncius hic Regem Galliæ mirabiliter recreauit, adeóque ſtatutū*

eſt,

eſt, vt Ambiani conueniretur. Anglus eò miſit duos è patruis; & eum, qui pacem habebat exoſam, apud ſe manere voluit in oppido quodam maritimo, Douram appellant. Gallus ipſe rebus agendis intererat. Angli repetere Aqui- 1391.
taniam omnem, à Ioanne Rege, belli iure ceſſam. Ad hoc, quater & decies centena francorum millia, quæ reſtabant etiamnum pendẽda pro libertate eiuſdem Regis. O*fferebant illis aliquam Aquitaniæ partem Galli, puta illam ipſam, qua potirentur, & Epiſcopatus nouem. Ad pecuniam reſoluendam, trium annorum ſpatium ſibi dari petebant, & Caletum æquari ſolo.* R*epudiatæ ſunt vtrinque conditiones. Nam Angli, quanquam ad pacem mirè inclinabant, tamen abſque voluntate Regis nihil tranſigebant, id quod abeuntibus iniunctum erat. Præterquam Caleti demolitionem, reliqua non admodum improbauit Anglus, referentibus legatis. Verùm Dux a Cloceſtre, nimirum is, qui pacẽ perpetuò turbabat, durus & aſper, opponere ſe vehementer, affirmans, non poſſe vllas, quæ quidem Angliæ ſint vtiles & honeſtæ futuræ, cum Gallis iniri amicitiæ rationes. Et quoniam ſuper his rebus, adeò non leuibus, ab vno Rege, vt maximè omnia probaſſet, & rata habuiſſet, ſtatui non poterat, niſi*

trium, quos vocant, Ordinum interueniēte auctoritate, triennalibus illis induciis, quarum ſuprà facta mentio, alter adiectus eſt annus, vt & cogitandi & agendi ſpatium ſuppeteret. Atqui diſcedenti Lenclaſtrio, Rex Gallus animum patefaciens, oſtendit, quanto paci deſiderio teneretur, vt hac via, potentiam & robur ſuum omne poſſet in Barbaros expedire, qui nuper & Armeniæ Regem eieciſſent, & in Hungariam magna crudelitate penetraſſent. Lenclaſtrius, cùm ſua ſponte ſatis incitatus, tum verò humaniſsima Regis oratione, & ſermone honeſto commotus, ad hæc, operam, fidem, & induſtriam illi ſuam pollicitus, non ſe conquieturum prius affirmauit, quàm ad eum quem & Rex imprimis, & boni omnes expeterent finem, negotio perducto.

Gallus, permutatione facta cum fratre Ludouico, Turonenſem ab eo ditionem accepit, & viciſsim Aurelianenſem illi ceſsit, ampliorem multò: ſed ea lege, vt omnis ipſius poſteritas, inaugurationem, à Gallorum Regibus peterent.

E familia Regis, quidam genere nobilis, Petrus à Craone, gratia plurimùm valebat apud Aurelianenſem: qui præter coniugem ſuam deperibat quandam eleganti forma puellam, & id quidem non ignotum erat ei, quem diximus,

mus, præ cæteris, hero multùm familiari. Contigit vxorem reſciſcere de amoribus mariti ſui. Puellam igitur ad ſe vocatam, acriter obiurgat: quæ proximo colloquio cum principe, perditam ſe vocat & miſeram, quòd vxorem nihil fugeret eorum, quæ maximè vellet operta, & tacita. Ille, quibus neſcio blanditiis, è coniuge reſciuit, auctorem patefacti ſui amoris. Nimirũ is erat Craonius, quem hac ratione apud ſe vocatum in odium aulæ tandem eiiecit. Hic igitur cùm in Gallia ſedem quietam habere non poſſet, ad Britonem ſe contulit, qui irreconciliabili odio Conneſtablij flagrans, hoc egit, vt profugus iſte crederet, illius delationibus factum, quòd Galliis exularet. Initis igitur hîc apud ſe, quibus iniuriam hanc vlciſceretur, rationibus, familiæ ſuæ quoſdam, diuerſis temporibus Lutetiam præmiſit, iniungens, vt diſsimulanter vrbem ingreſsi continerent ſe domo, quam ibi poſſidebat. Ipſe non multò pòſt inſequitur. Vt certo die, per exploratores de Conneſtablio reſciuit, noctu redeuntem illum à Rege, & paucis quibuſdam comitatũ adortus, grauiſsimè vulnerat, & deturbatum ex equo, cùm interemptũ putaret, reliquit. Nũcius ad Regẽ illico delatus eſt. Ille, præter id, quod ſic afflictum, nulla interpoſita mora, ſub intempeſtam noctem in-

uiſit, mandauit etiam præfecto ſcelerum, vt quanta poſſet celeritate, & aſtu, facinoris auctorem inueſtigaret. Sed id fruſtrà fuit. Nam ille, poſt admiſſum facinus, ad Britonem illico profugit, viam, quæ diui Antonij, Lutetiæ vocatur, ingreſſus, patentibus tum vrbis portis. Ad Britonem miſſus eſt, à Rege, qui nefarium hominem & facinoroſum ſiſti iuberet, eo, quem Rex vellet, loco. Ille pertinaciter negare præſentiam. Regi minimè id fieri veriſimile. Et cũ propter ſceleris magnitudinem (indicabat enim hoc ad ſe pertinere propriè) tum verò, quòd illũ videret, multis nominibus Galliæ moleſtum, copiis contractis, in Britoniam contendit. Patrui, odio Conneſtablij, Regem ab incœpto dehortati, cùm nihil efficerent, arma ſumpſerunt & ipſi. Vt propè ventum eſt in agrum hoſtilem, Rex, & leuioribus quibuſdam ægritudinibus antè, & nũc etiam intolerabili calore vexatus, ac neſcio quibus præterea moleſtiis æger, inter equitandum ſubitò priuatus omni facultate & vi intelligendi, non ſecus, ac ſi in conuertiſſima hoſtium turba verſaretur, exempto gladio, in nobilium, & eorum, qui circùm erant, cohortẽ ſeſe præcipitat: fratrem germanum & multos alios ad magnum loci ſpatium ita inſequitur, equis atque ſellis deturbat. Tandem à tergo cõprehenſus,

rebenſus, detractis armis, in vicinum oppidum adductus eſt, & inde pòſt in Galliam Lutetiæ propinquiorem. Quo facto, cùm deliberaretur, an Regis fratri, adminiſtratio rerum eſſet committenda, placuit eam eſſe penes patruos, quòd ille per ætatem non ſatis prouideret. Rege ad hunc modum decumbente, patrui facultatem & occaſionem adepti, malè tractandi eos, quorum conſilia Regem ad quæuis impellebant, Conneſtablium Galliis eiciunt, alios vinculis, & carcere cohibent. Conneſtablius quidem, vi non fuit exturbatus, verùm, quòd acerbiſſima oratione eſſet exceptus à Burgundo, tempore ſibi de fuga proſpexit. Dolebat inimicis illum ſic euaſiſſe: qui vt viderentur agere nõ ini- 1391.
quis rationibus (nam & Borbonius & Aurelianenſis bene cupiebant homini) citarunt profugum in ſenatum Pariſienſem. Quò cùm non veniret die præſcripto, peculatus & proditionis damnatus eſt. Etenim, quo tempore grauiter ex vulnere laborabat, teſtamento facto, reperta ſunt in ipſius bonis, quæ mobilia vocant, circiter decies & ſepties centena francorum millia: quam pecuniæ molem, plerique dicebant eum iniquiſſimis modis collegiſſe. Reliqui verò, qui vinculis coërcebantur, exuti facultatibus & rebus omnibus, in magno capitis

periculo verſari. Inter hos vnus & item alter, quòd innocentiam ſuam, ad hunc modum periclitari viderent, cogitatione rerum anteactarũ, & vitæ ſplendoris in quo vixiſſent, impulſi, lacrymis & mœrore ſe penè exocularunt ipſi.

QVARTI LIBRI

FROSSARDICI HISTORIÆ

riæ omnes cognitione & lectu non indignæ.

TAm Angliæ, quàm Galliæ Regis patrui, vt pax tandem coiret, plurimùm ſudabant. Scriptis vtrinque res agebatur, vt per ocium relegi ſingula diligenter & expendi poſſent. Anglis, præſertim verò Duci à Cloceſtre, videri, Gallos aliquot voces vſurpare callidè, quas occaſione pòſt data, in quam vellent partem, interpretarentur. Itaque ſingula maiori ſtudio diſcutere, & vbicunque dubia oriri, vel ambigua locutio, percunctari. Plerique omnes, quorum fortunæ, pacis tempore multùm erant acciſæ,

acciſæ,& tenues,affectare bellum, ſed vterque Rex ad concordiam propendere mirum in modum. In primis verò Gallus, propterea eam, quæ ſuprà enumerata eſt, cauſam. Adhæc, Armeniæ Rex profugus, facta commemoratione, quã impotenti cupiditate, quantíſque viribus, Barbaræ nationes inhiarent non ſolùm Hungariæ, ſed vniuerſo propemodum orbi Chriſtiano, plurimum, ad hoc quod agebatur, momenti adferebat. Tranſactum eſt ſuper induciis, ad 1383.
annos quatuor, & terra & mari: præterea, vt ditiones aliquot certæ, reſtituerentur, hinc Anglis, illinc Gallis, eiecto milite omni prædone. Galliæ Rex, qui medici cuiuſdam opera nuper & intelligendi, & loquendi vim recepit, hoc tempore in morbum recidit.

Clementi Pontifici, qui aduerſarium habuit Vrbanum, & ab hoc Bonifacium, nuper electum, Auenione mortuo, Cardinales Benedictũm ſurrogarunt, ea lege, vt ſi Galliæ Rex creationem non probaret, alius eligeretur. Vtriuſque Pontificis ad ſe miſſos legatos patienter ille quidem audire, ſed Theologorum ſecutus conſilium, nec huic, nec illi ſe dare: quin potius cogitabat rationem, qua poſſet eccleſiæ cõſuli, diſſenſionis materia omni ſublata. Miſſis igitur ad Cæſarem, cuius in ea re prima debet

eſſe auctoritas, fides, atque ſtudium, legatis, itē ad Bohemum, Hungarum & Anglum, obteſtari illos, vt ne publicæ tranquillitati & bono deeſſent.

Anglus, hoc tempore, Lenclaſtrio, & illius hæredibus, ordinum aſſenſu & voluntate, Aquitaniam omnem prorſus & liberè donauit. Inſtructis igitur & collectis rebus, vt Burdegalam venit, donationem ſibi factam oſtendit. Illi, non ſe quidem ipſius præſentiam & aduentum iniquè ferre, ſed, vt imperium accipiant, & dominum agnoſcant, id ſe non poſſe ſtatuere. Paciſceretur & ageret cum reliquis ciuitatibus: quæ ſi ratum habeant Angliæ Regis factum, nec ſe defuturos officio. Reſponſum eſt à Baionenſibus ad eundem planè modum. Porrò, dum ſingulorum animi perquirerentur, nobilium & optimatum, qui certo conuenerāt loco, hæc erat ſententia, vt dicerent, donationē iſtam, propterea quòd Aquitani ſic eſſent adiūcti, & velut inſiti Anglis, vt nullo pacto ſeparari poſſent, aut in alterius dominium transferri, vanam & inutilem eſſe. Tandem placuit mitti legatos qui corā ipſo Rege cauſſam agerent. Poſtquàm eò ventum eſt, illi conſtanter tueri ius ſuum, puta, ditionem illam, neque donationis, neque connubij, neque tranſactionis,

neque omnino cuiuſuis rei cauſſa poſſe alienari. Angliæ Reges, *hoc ipſum, ex more, dum Imperio conſecrantur, multis retrò ſeculis, fide & iureiurando præſlito, ſolitos polliceri, & ipſum adeò* Regem *præſentem idem feciſſe (ac ſimul eius rei literas proferebant). Omnium maximè intereſſe regni, vt ne violetur iſta, prudentum auctoritate recepta, & temporis longinquitate firmata conſuetudo. Lenclaſtrium hoc quidē tempore, cum Anglis firmam & certam amicitiam colere, ſed fieri poſſe tamen, vt non ſemper eadem ſit ratio: futurum, vt cum Gallis, cū Britone, cum Burgundo, cum aliis, vtvt tempora ferent, & rationes ipſius, fœdera ſuſcipiat, & de matrimoniis tranſigat: futurum vt Aquitania, quæ ſuo quodam peculiari iure ſit aſſignata ſceptro Angliæ, traducatur in dominatum alterius, neque cum veteri & ſocio regno, quicquam deinceps habeat coniunctionis. Ad eum modum locuti, bonam partem, vt idē ſentirent, permouerunt. Sed opponere ſe vehementi ſpiritu & animi contentione Dux à Cloceſtre, non tam amore fratris, quàm quòd optaret illum hac ratione longiùs ab Anglia ſemotum, vt, quod vellet, commodiùs ipſe perficeret. A multa diſceptatione, placuit legatorum oratio: & ſimul Lenclaſtrio, ne cœptum*

vrgeret, aut donationi inſiſteret, denunciatum eſt. Dum hic in Aquitaniam abiret, Anglus exercitu conſcripto, ad triginta millia ſagitariorum, & quatuor equitum millia penetrauit in Hyberniam, pro cuius recuperatione, maiores ipſius, magna ſæpe bella geſſerunt. Nono, poſtquàm eò venit, menſe, in deditionem illos accepit, captis quatuor illorum regulis, in quorum ingeniis erudiendis excolendiſque, nullam prætermittebat operam: ſed ægrè poterat animus Barbarus, & fera natura, ciuiliori vitæ aſſueſcere.

1394. *Poſtquàm Anna Caroli Cæſaris filia, vitam finiit, Anglus, quòd liberos nullos haberet, de repetendo coniugio meditari. Galliæ verò, præ cæteris omnibus nationibus, optabat firmiſſima pace adiungi. Cœpit ambire filiam Regis Iſabelam, quæ Britonis filio nuper apud Turonum deſponſa fuerat. Diſplicebat ea res mirum in modum Clóceſtrio Duci, præter bellum nihil expetenti. E Gallis plerique exiſtimabant, niſi firmata pace, nihil in hoc eſſe ſtatuendum.*

Henricus Hungariæ Rex, frater Germanus Caroli Cæſaris, denunciato ſibi bello, à potentiſſimo Turcarum principe, Baſam, auxiliũ & copias è Gallia petebat. Miſſi circiter duo nobilium iuuenum millia. Ioannes, Philippi Burgundio-

Burgundionum Ducis filius annorum viginti-duorũ, & huic veluti moderator adiũctus, princeps à Coucy, vir bello ſtrenuus, exercitui omni præerãt. Poſtquàm è Galliis in Auſtriam, & inde Budam Hungariæ ventum eſt, de hoſte, quãquã denunciauerat certo ſe die conflicturũ, nihil quicquam audiri. Viſum eſt igitur non inconſultum, ſi Danubio traiecto, illum in ſuis finibus vltrò laceſſerent. Vt in agrum Turcicũ deuentum eſt, (ad centum millia virorum ſurgebant copiæ, magna ex parte equeſtres) expugnatis aliquot oppidis, Nicopolim, iis locis potentiſsimam vrbem obſidione cingunt. Quæ cũ eſſet diuturnior, & ocÿ plus, quàm militari virtuti conueniat, haberet, princeps à Coucy gloriæ cupidus, & illuſtrandi nominis magis atque magis, in comitatum ſuum aſcitis mille circiter equitibus haſtatis, & ſagittariis, in vicinos agros aliquantò longiùs procurrit, vt ſi quam hoſtium cohortem obuiam haberet, fortunam periclitaretur. Id quod ſectabatur, euenit. Hoſtis enim de excurſionibus certior factus, ad viginti millia contractis copiis, rectà illum petebat. quem vt animaduerterunt Galli, conſilio pro tempore non malo, ſyluam vicinam ingreſsi, centum plus minus equites, qui hoſtem in præſidio loci commorantem laceſſerent, &

prouocarent, emittunt. Illi, cùm ante oculos omnem exercitum hoſtilem eſſe putarent, irruũt: Galli in fugam, ex compoſito, abeunt, donec ad ſyluam, è qua repentè ſe proferebant inſidiæ, ventum eſſet. Ad hunc modum, Turcæ tam ab his, qui inſequebantur, quàm ab aliis, qui fugam ſimulauerant, intercepti, ad quindecim millia cæſi ſunt. Reliqui fuga ſalutem quærebant. Baſam Rex, *quanquam videri tardior, explorata habebat tamen omnia, certior factus per Galeacium Mediolani principem, quicum magnam habebat cõiunctionem non vitæ quidem, ſed amicitiæ.* Conſcripſit *igitur ingentem numerum, miſsis à* Soldano *Babyloniæ, à Medis, & Rege Perſarum, auxiliis.*

Quantum ad Mediolani Ducem attinet, res ita habet: Tres fuerunt aliquando fratres, Maufretus, Galeacius, *& Barnabas. Horum patruus, Archiepiſcopatum Mediolanenſem tenebat. Ludouicus Bauarus, Cæſar electus, cũ approbationem Pontificis obtinere non poſſet,* Romam *contendit: vbi creato ſua auctoritate alio Pontifice, & Cardinalibus aliquot, Imperio conſecratus, militi, vt Vrbem deprædaretur, permiſit. Aduerſus Ludouicum, Cæſar creatus erat Carolus Bohemiæ* Rex, *Henrici à Lutzẽburgo filius: quem quidem Carolum in Italiam*

Aquiſgrani

Aquiſgrani primùm accepta conſecratione, venientem, hic de quo diximus, Archiepiſcopus Mediolani benigniſsimè excepit, & officiorum omni genere proſecutus eſt, mutuo etiam data pecunia, puta, centum aureorum millibus. Cæſar, vt viciſsim animi gratitudinem declararet, cõſtituit eum Vicecomitem Mediolani & poſt eum, nepotes, ita quidem, vt ditionem illam omnem tenerent, donec Cæſar eam, reſoluta, quã mutuo cepiſſet pecunia, reuocaret ad ſe. Poſt Epiſcopi mortem, natu grandior nepos, Mauſretus, voluntate Cæſaris, muneri ſucceſsit. Hũc ex inuidia fratres aliquantò tenuiores, è medio tulerunt, cogitatione ſuſcepta occupandæ ditionis, ac deinde ſuas vires per connubia firmandi, Poſtquàm ille ſublatus, æquabili inter ſe partitione facta, potenter regnabant. Galeacio, quòd ætate præcederet, decem, alteri verò nouem obuenerunt oppida. Mediolanum, alternis annis, interim huic, interim illi cedebat. Pecuniam & vectigalia ſubinde ſuis imperabant inquiſsimis rationibus. Quæ quiſque loca tenebat, ea diligẽter munire, omnium, præterquam Italorum, quibus diffidebant, nationum præſidiis. Populũ vi & aſperitate retinebant in timore maximo, de his, qui ſe opponerent, atrocia ſtatuentes, & indigna exempla. Principum amicitias magna

vi pecuniæ redimebant. Galeacius, Comiti Sabaudiæ, cuius ſororem duxit, aureorum centum millia dependit. Filium habebat eiuſdem nominis, qui Regis Ioannis filiam, vxorem habuit, depenſis francorum ſexcentis millibus, pro liberatione ſoceri ſui, Anglis obligati. Iunioris Galeacij filia Valentina, Caroli ſexti fratri germano, Ludouico, Duci Aurelianenſi nupſit, verũ non prius, quàm ille futuro genero, decies centena francorum millia numeraſſet, ingentem ſanè vim auri: cuius aliqua parte, Comitatus Bleſenſis deinde emptus eſt, vt antè diximus. Inter fratres ipſos non malè, quandiu pariter vixerunt, conueniebat. Sed à morte patris, Galeacius, patruum ſuum Barnabam, ex inſidiis captum, necauit. Altera huius Barnabæ filia nupſit Stephano Bauariæ Duci, filiámque ſuſtulit Iſabelam, Caroli Galliarum Regis vxorẽ, vt ſuprà meminimus. Ille verò non contentus, indigna morte peremiſſe patruum, nepotes etiam & cognatos omnes perſequi, ditiones & quicquid erat bonorum ad ſe transferens. Populum crebris, & ſubinde nouis affligebat exactionibus. Adhæc, impiè & irreuerenter ſentiebat de potentia Dei. Quocunque modò diteſceret, potentiámque ſuam augeret, nihi pẽſi habebat. Locupletiores ordinis eccleſiaſtici

ſpoliare

ſpoliare ſuis prouentibus, vix modica parte, quæ tuendæ vitæ ſatis eſſet, relicta. Sic erat inſtitutus, & hanc opinionem, inter cætera morum, & diſciplinæ præcepta, veluti per manus, à ſuis accepit maioribus, qui & Pontificis auctoritatem planè deſpectam habebant, & cùm diſſenſionem eccleſiæ viderent, mirabiliter hoc ipſo recreari. Porrò, Ducis Aurelianẽſis vxor, multùm ambitioſa mulier, nihil æquè optabat, atque maritum ad regij ſceptri faſtigium, qualibet etiam arte, peruenire. Plerique adeò de illa ſuſpicari, quòd ipſius veneficiis mera eſſet excantata Regi. *Suſpicionis origo fuit eiuſmodi: Filium ſuſtulit è coniuge formoſum, & æqualem regio. Dum vterque puer in cubiculo ex more colluderent, abiectum eſt pomum veneno tinctum in eam partem vbi Regius erat: ſed puer, quod mirum videri poßit, abſtinuit: & alter poſtea, cùm non obſeruaretur, arreptũ illud vbi deguſtaſſet, paulò pòſt expirauit. Huius rei fama ſtatim peruaſit omnem regiam, & loca vicina. Suſpicionẽ augebat & illud, quòd* Rex *in ægritudine decumbens, præter ipſam, vix vllum admitteret. His rebus inflammatis hominum animis, ob periculi præſentiam, in quod incidiſſet, in arcem quandam Lutetiæ vicinam, è qua non erat integrum illi diſcedere,*

abducta eſt. Quin & interitu filij, maritum grauiter offendit. Galeacius pater, vt de filia comperit, vehementer concitatus, ad Gallum miſit legatos: qui cùm minus patienter eſſent auditi, ille ſub idem tempus, quo in Hungariã expeditio fieri cœpit, bellum denunciauit in in Galliam. Et vt hoſti faceret ægrè: cum Rege Baſam fœdere inito, de ſuis rationibus, & Galliæ ſtatu illum edocebat.

Albertus Hannoniæ *princeps, Gulielmũ filium, ad expeditionem Turcicam volentem proficiſci, non deſinebat hortari, vt Phriſonibus bellum inferret potius, qui præter omne ius, perpetuam rebellionem pararent. Ille patris auctoritatem ſecutus, è Gallia, viciniſque locis, item ex Anglia petitum militem, apud Hollandos conſcenſo mari, in Phriſiam adduxit. Egreſſos è nauibus, & ab aliquot diebus, aggeres atque foſſas, quibus ea regio munitur, ſuperare conantes, indomita gens, de hoſtis aduentu certior antè facta, nauiter repulit: ſed à multo cõflictu, equitum & ſagittariorum virtute, qui ſe per viam occultiorem propiùs inſinuauerant, velut ex inopinato ſunt oppreſſi, cæſis plurimis. Ob impendentem hyemem nihil tunc actum eſt præterea. Sed biennio deinde poſt, rurſus ibi moto bello, ſublimes illi &*

feroces

feroces ſpiritus, agnoſcere dominum, & ſubmittere ſe illius, quem ſemper aſpernati fuerãt, imperio coacti ſunt.

Anglo mirè ſolicitante nuptias, & plurimis vtrobique miſsis legatis, placuit, vt intra Galliæ fines, & Caletum, medio quodam oppido, conuenirent vterque Rex. Id adeò ratum fuit, & Gallus ipſe filiam illi ſuam, præſens præſenti per manum tradidit. Sed priuſquam res eò deduceretur: Anglo neceſſe fuit, patruũ ſuum Cloceſtrium, & muneribus, & magnificis placare promiſsis. Nam is pacem oderat, vt ſi quis alius, ingenio tam prauo & ſuperbo, vt Rex magnopere timeret, per hunc aduerſus ſe concitatum iri populum: itaque deliniendus erat. Ab his nuptiis, Galliæ Rex illico cœpit cogitare de bello in agrum Mediolanenſem inferendo: iámque pactus erat Anglus, in eam rem ſuppeditaturũ ſe, ad ſex millia ſagittariorum, ſed interuenit aliud, quod nouam deliberationem, & grauem quidẽ illam, requirebat. 1396.

Hungari, & his adiuncti Galli, magnis viribus obſidebant Nicopolim, bona ſpe concepta, breui ſe dominos vrbis futuros. Interim Rex Baſam, ex omni ſua, & vicinorum principum ditione coëgit circiter ducenta millia. Velitum præmiſit octo ferè millia, reliquo exercitu in

duas partes diuiſo. Noſtri, vt procurrentes illos animaduerterunt, ſtatim ad arma, feſtinatione ſumma. Porrò, qui explorandi cauſſa miſsi fuerant, cùm dicerent, modicam eſſe hoſtilem turbam, (nec enim præter velites quenquam vederunt) Galli repentè magnis animis ad pugnam properare. Sic inſtructis, Hungariæ Rex denũciauit, ne quid præcipitanter agerent, vereri ſe, vt exploratores omnem exercitum probè contemplati ſint. Alios iam quoſdam à ſe miſſos, locorum & regionis maximè gnaros, qui intra pauciſsimas horas, dubioprocul certiora ſint allaturi. Conſilium hoc multis viſum vtile, & ſequendum per omnia. Sed Conneſtablius, *quòd prior ipſe ſententiam rogatus non eſſet, bene ſapientérque à Rege dictum, interpretari ſuperbè & malignè, puta, Hungarum in animo ſtatutum habere, vt Gallis in acie diſpoſitis, ipſe victoriæ laudem ferat. In hanc ſententiam ineptè quidem ille plurima, non, quòd ita ſentiret, aut Hungari conſilium iudicio reprehenderet, ſed quòd inuideret principi à Coucy, nuper parua manu fuſis hoſtilibus copiis atq; profligatis, auctiori facto. Se verò, quo non alius in* Gallia, *poſt* Regem, *amplior ſit, atque ſublimior, vlli poſtpoſitum iri, nimirum id iniquiſſimè ferre: & ſuam potius auctoritatem in re-*

bus

bus gerendis primam eſſe debere, & præ cæteris valere plurimùm, exiſtimabat. Itaque reiecta, quam cæteri probabant, Hungari *ſentẽtia, minimè cunctandum ratus, & non expectato ſociorum auxilio, in hoſtem progreſſus eſt. quo facto reliquos etiam quantumuis inuitos adegit, niſi deſertores haberi vellent, iungere copias. Vide, quorſum inducant inuidia, & animi ſuperbia. Iam hoſtes imminebant, & Galli ſic erant vndequaque intercepti, circunfuſa illorum turba, vt quà dilaberentur, non viderent. Et quanquam erãt pauciſsimi ad illum numerum, tamen in his anguſtiis poſiti, ſtrenuè ſupra modum ſeſe dare, ſed oppreſsi multitudine, calamitoſum exitum, vt euitarent, fieri non potuit. Proceres ferè omnes, ob armorum ornatũ atque ſplendorem capti ſunt, Barbaris magnum ab eis emolumentum expectantibus. A victoria, Rex Baſam, cùm, ex ipſius mandato, cæſorum numero perluſtrato, è ſuis multò plures interemptos audiſſet, ira vehementiori percitus, crudeliſsimæ morti ſubiecit circiter trecentos nobiles, tam Gallos, quàm Hungaros, atque Germanos. Hungariæ Rex, vt vidit Gallos, nõ expectata occaſione, temerè pugnare, multùm indoluit: cúmque paſsim cerneret omnes in fugam præcipites, impulſus conſilio ſuorum fugit*

& ipſe, tranſmiſſo Danubio. Nimirũ faſtus & æmulatio noſtrorum hominum, eo die victoriã hoſti peperit. Et hic quidem vt de ſtatu captiuorum intellexit, eorum puta, quos præ cæteris eminere iudicabat, in vitam & capita illorum nihil ſtatuit, miſſo in Galliam legato, qui cladem acceptam denunciaret. Burgundiæ Dux Philippus, cui filij calamitas intimè dolebat, egit apud Gallum, vt tyranno Barbaro, quædam eximia dona, quò clementiùs haberet captiuã turbam, mitterentur. Omnium impatientiſſimè tulit hoc infortunium, princeps à Coucy, qui cùm in rationibus bellicis mirè ſemper fortunatus fuiſſet, dolore concepto, quòd à potentiſſimo Rege, ſumma rerum ſibi commiſſa, propter inuidiam aduerſarij, locum ſuum & munus tueri non potuiſſet, ínque capitis periculum aliena temeritate adductus eſſet apud nationem Barbaram, cæſis magno numero ſociis, vitam ibi finiit. Idem fuit exitus illius, qui ſtultitiâ ſua, tot hominum millia, tot inſignes viros, in perniciẽ & extremam miſeriam pertraxit. Burgundus,
1397. *quò filium, & captos cum eo ſocios, Barbarorum manibus eriperet, egit per Venetos mercatores, qui negotiorum cauſſa nullam non orbis partem accedunt, vt aliis quibuſdam, à Galliæ Rege miſſis legatis adiuncti, cum hoſte tranſigerent.*

gerent. Pactio fuit eiuſmodi, vt circiter viginti-quinque nobiles captiui, pro libertate ſua depẽderent ducenta aureorum millia. Fidem ſuam interponebant mercatores. Ab eo tempore Rex Baſam familiariùs habere Gallos, & conuerſus ad Burgundi filium, Satis, inquit, animaduerto, magnis & illuſtribus te procreatum eſſe parentibus, & in ſumma nominis expectatione viuere: cúmque ſis in hoc ætatis flore, non parũ dolere tibi poßit, quòd in iſtud malum incideris, ad cuius infamiam, & triſtem recordationem abolendam, fieri poteſt, vt aliquando rurſus in me arma capias. Et quanquam belli iure mihi ſit integrum, obſtringere te, ſociόſque tuos, vt hoc vobis non liceat, nunquam tamen id fecero, quin potius permitto, non tibi ſolùm, ſed quibuſuis aliis, vt domum reuerſi, quolibet tempore, collectis viribus, denuo mihi bellum inferatis. Eo nanque ſum animo, & mentis robore, tũ ea fortuna, vt aduerſa arma non exhorreſcam: hoc adeò licebit, tuis meo nomine liberè dicas. Galli poſtea cum Venetis appulerunt Rhodum, & inde magnis itineribus, non ſine moleſtia, & difficultate, Venetiã. Hic illis commorantibus, Hungariæ Rex, miſſo legato nunciauit, gaudere ſe plurimùm, quòd hoſtium poteſtatem euaſiſſent. Non dubium eſſe, quin

pro liberatione ſui, maximam vim auri dependerint. Se modis omnibus optare, eam eſſe fortunam ſuam, & ita ſecum agi, vt nummorum præſidio, liberaliter eos iuuare poßit. Nunc autem ex aduerſo prælio, nuper commiſſo, magnã ſe feciſſe iacturam, annuis prouentibus non mediocriter attenuatis. Cæterùm à Republica Veneta deberi ſibi quotannis, aureorum ſeptem millia. Negotium ſe dediſſe iam ſuis, vt ex eiuſmodi cenſibus diuenditis collecta pecunia, in ipſorum adeò neceßitatem & vſus impendatur. Galli beneficiũ hoc minimè recuſare, ſed Veneti dißimulanter ad omnia, & callidè reſpondere: nec deerant, qui ſuſpicarentur, inter ipſos & Hungari legatos, rem ex compoſito geri. Burgundus amicè imperata ſuis pecunia, non citra munificentiam Regis, fidem ſuam apud mercatores liberauit. Filius ipſius in Galliam reuerſus, de ſtatu rerum omnium, quas comperiſſet toto expeditionis tempore, multa cum Rege colloqui. Tandem & illud adiecit, non ignotum eſſe Barbaris, quemadmodum inteſtina Pontificum diſſenſione, tranquillitas non ſolùm eccleſiæ, verùm & orbis Chriſtiani perturbaretur: nihilque adeò mirum illis videri, quàm principes & reges hanc tantam vnius & alterius effrenem ambitionem atque licentiam perferre.

perferre. Nemo credat, quantum hæ voces, animum Regis accenderint. Nam ſi quando aliàs, ab hoc tempore nimirum de firmanda cõcordia, magis atque magis cogitare cœpit.

Dux à Clioceſtre, quòd ingenio planè intractabili & ſeditioſo eſſet, indignari ſecum, & fremere, plurimorũ annorum inducias eſſe conſtitutas inter vtrumque Regem, ita per cõnubium inuicem coniunctos, vt de conciliandа pace vix vllus dubitaret. Spargebat hinc inde voces multùm virulentas & ſeditionis plenas, ipſiq́ue Regi periculoſas, quem deturbare loco, & imperio exuere iam cogitabat. Apud Lõdinenſes plurimùm valebat auctoritate & gratia. his auctor fuit, ne ſuperioribus aliquot annis propter belli molem imperata tributa, nunc, omni tempeſtate ſublata, & cum hoſte inito fœdere, dependerent. Iniquiſſimam eſſe omnem hanc exigendi rationem. Populus in concione rem propoſuit: ac deinde poſt aliquot tempus, in cœtu omnium ordinum, Lenclaſtrius illis voluntatem Regis declarauit, ad eum modum, vt ſine turba tum diſcederent. Aliquantò pòſt, Sancti Pauli Comes, à Galliæ Rege miſſus, nuper nuptæ Reginæ viſendæ cauſſa, in Angliam acceſſit. qui poſtquam de flagitioſis Clioceſtrij Ducis rationibus audiſſet, Regem inhor-

tari, vt tempore medicinam adhiberet. Ab huius abitione, paſſim natus eſt rumor, velle Regem Gallis reſtituere Caletum, & ſuper ea re tranſegiſſe cum eo, quem Gallus miſiſſet, legato. Non aliud vehementiùs potuiſſet omnem Angliam aduerſus Regem concitaſſe. Et ſuadebat ſeditioſus ille populo, vt eo nomine cum Rege expoſtularent, audituri, quid ſentiret. Rex ita reſpondit, vt qui ſano eſſent iudicio, nec cupidè huc illuc impellerentur, facilè colligerent, ex odio & animi malitia rumorem hunc emanaſſe. In his quotidianis delationibus, Rex vt accepit patruum affectare ſceptrum, & porrò cogitare, quomodo ad faſtigium illud euaderet, non ſine deploratione præſentis Reipublicæ ſtatus, conſuluit Lenclaſtrium & alios, quorũ ingeniis non diffidebat, quid factoputarẽt opus. Illi quantũ licebat, conſolari & erigere animũ Regis, fidem & ſtudium quiſque ſuum polliciti. Sed eò turbarum ventum eſt, vt qui Regi eſſent familiares, cùm faſtum & impotentiam hominis factioſi minimè tolerarent (oderat enim Regios omnes) abſque diſſimulatione dicerent, ſe in eo rerum ſtatu, quandoquidem aduerſa omnia metuere cogerentur, diutius ibi ſubſiſtere non poſſe. Videre tum erat pleroſque viros non ignobiles, qui relicta aula, ſe conferebant

bant in ſua prædia. Nec enim obſcurè colligere licebat, quorſum eſſent exitura omnia. Breuiter, his vocibus, & indiciis adeò claris incitatus Rex, poſt multam cogitationẽ, calliditate quadam adhibita, produxit patruum, vt oblectandi animi cauſſa ſimul ad venationem iret. Vt in planiciem & campos deuentum eſt, ibi magiſter equitum, ex inſidiis repentè proſiliens, captum illum in arcem Caleti, quàm potuit tacitè perduxit. Vbi cùm aliquãdiu ſeruatus eſſet, dubius atque ſuſpenſus, quid de ſe ſtatueretur, certo die, cùm in aulam ſumendi prandij cauſſa ingrederetur, iuſſu Regis, à quatuor robuſto corpore viris, linteo, quod diuerſi trahebant, vt vehementiùs arctarent, ſtrangulatus eſt: ac deinde veſtibus detractis, impoſitus lecto, quaſi repentino morbo perculſus, loquendi, ſimul & ſentiendi vim omnem amiſiſſet. Biduo pòſt, vt conſtaret ſibi commentum, de morte ipſius editum eſt, quam nec in Galliis, nec in Anglia quiſquam magnopere lugebat. Sic enim erat illius meritum, vt propter animum turbis concitandis natum, peſſimè iamolim audiret. Sed Londinenſes tamẽ immoderatè ferre illius ruinam, & patrui, maximè verò Lenclaſtrius, qui ſortem hanc germani ſui fratris cupidè quidẽ vlturus erat, ſed quòd Regis potentiam, nouo

connubio videret auctam, nihil audebat. Ab illius nece, de magnis quibuſdam viris, ex mandato Regis, quòd in eodem fuiſſent crimine, & conſpiratione, Londini ſumptum eſt ſuppliciũ. Beruici Comitem, iis locis præpotentem, idem manebat exitus, verùm intercedentibus amicis, flexo, & mitigato Regis animo, deportatus eſt in inſulam. Clioceſtre filium reliquit minorem, ideóque Rex omnem hæreditatem ad ſe recepit, & matrem huius, nouæ Reginæ adiunxit. Angliæ hic mos eſt, vt Reges nobilium pupillorum bona tueantur, donec viceſimumprimum annũ attigerint. Rex, vt qui compertum haberet, quàm grauiter offendiſſet patruos, interempto fratre, cum ſuſpecta iam haberet omnia, voluit duo ſagittariorum millia, qui ſui corporis rationem & curam haberẽt, perpetuò ſecum eſſe.

Lenclaſtrij filius, multùm popularis, vulgo dictus, Comes Derbius, in familiari & priuato colloquio cum magiſtro equitum, in Regem fortè quædam liberiùs effudit. Hic, vt gratum Regi faceret in cœtu procerum patefecit omnẽ illam collocutionem, proditionis crimen alteri intentans, & ſimul monomachiam deferens. Ille viciſſim proditionis notam regerere, & acceptare prouocationem pugnæ. Rex, cuius in aſpectu dicebantur hæc omnia, mirabiliter incenſus

cenſus derelicto conceſſu, recipere ſe intus. Bona pars incuſare illum & reprehēdere, quòd rem ad manus venire permitteret (nam illi magnũ ſumptum ad ſe comparandum faciebant) exiſtimantes, ipſius eſſe proprium munus, in eiuſmodi ſimultatibus, quæ maximas deinde turbas queant excitare, ſuam auctoritatem interponere. Quas voces vt Rex cognouit, iniecta quoque mentione, quàm indignè hoc ferrent omnes ob eximium amorem in eum, qui prouocatus eſſet: vt populum placaret atque nobiles, qui magiſtrum equitum habebant exoſum, ita conſtituit, vt Lenclaſtrij filius ad annos decem, alter verò exul eſſet perpetuò. Comiti diſceſſuro, quatuor annos Rex ipſe remiſit ſua ſponte. Et hic quidem patris conſilium ſecutus, ad Galliæ Regem ſe contulit, à quo perquam humaniter acceptus eſt. Londinenſes magno luctu & lacrymis abitionem illius proſequi: & iam inde ab eo tempore, ſpectabant ibi omnia ad cruentum & calamitoſum exitum.

Poſtquàm à Turcarum poteſtate redempti Galliæ nobiles in patriam reuertiſſent, oratione Burgundionum Ducis filij, inflāmatus Rex, vt eccleſiæ concordia ſtabiliri poſſet, illico ſcripſit ad Cæſarem, vehementer orans, vt hic ſuũ munus faceret. Vtriuſque voluntate dictus eſt

dies, quo conuenirentur apud Remos. Excogitatæ ſunt aliæ cauſſæ, propter quas eò veniſſe dicerentur, vt ne vera comitiorum ratio, quam tacitam eſſe volebant aliquandiu, proderetur. Ibi poſt multam deliberationem placuit, Epiſcopum Cameracenſem, ad Bonifacium Romæ commorantem proficiſci, quem hortaretur, vt confirmandæ in eccleſia tranquillitatis gratia, munus & honorem Pontificium abdicaret, non quidem perpetuò, ſed tantiſper, donec Regum, & doctorum hominum ſententia, quid ſequendum eſſet, ſtatueretur. Placidè reſpondit ille, ſe Cardinalium in ea re conſilium adhibiturum. Interim populus Romanus, qui legationis cauſſam accepit, vidēs id luculento ſuo damno futurum, hortari illum, vt ne in vllius regis aut principis gratiam eò ſe dimitteret, ſed ius ſuum potius defenderet. Proxima igitur cum legato collocutione, ſe quidem (inquit) non grauatè, quod vterque Rex peterēt facturum, modò idem faceret aduerſarius. Regum hic erat animus, vt depoſita, vel in hunc vel in illum inclinatione & ſtudio, rem componerent. Legatus, Confluentiæ Cæſarem offendit: vbi cùm expoſuiſſet mandata, in Gallias rediit. Theologi conſulti, iudicabant idem eſſe denunciandum Benedicto, quod Bonifacio. Miſſus igitur A-

uenionem

uenionem à Rege, idem Epiſcopus, quæ principum mens atque voluntas eſſet, Pontifici oſtendit. Ille nihil horum ſe facturum reſpondit. Cōſultis tamen Cardinalibus, variabant ſententiæ, ita vt quiſque cupiditatem & affectum attuliſſet. Cúmque certi nihil propter ſtudiorum diuerſitatem ſtatuerent, diſceſſum eſt. Legatus ad Pontificem conuerſus, vrgere, quod referret, certum aliquid. Ibi tum ille ſatis proteruè, ſe legitimè ad culmen illud ſacrum, & ritè promotū eſſe, quod minimè ſit, quoad viuat, deſerturus, nec vllum eſſe mortalem adeò ſibi carum, in cuius gratiam, iure ſuo velit cedere, tantum abeſſe, vt potentiam & vim vllius hîc reformidet. Cùm aliud obtineri non poſſet, legatus inde profectus, in itinere diuertit ad magiſtrum equitum, vnà miſſum à Rege cum copiis: qui ſimulátque Pontificis obſtinatam mētem audiuit, Auenionem properans, omnem vicinum agrum depopulari, & militem huc illuc partiri, ne quis omnino commeatus adferretur. Vrbem obſidione cinxit, crudelia minitans oppidanis, ni deditionem facerent. Qui cùm & in Pontifice nihil præſidij poſitum viderent, & Regis potentiam non ignorarent, inito cū quibuſdam Gallis Cardinalibus conſilio, patefecerunt vrbem. Benedictus obſideri ſe paſſus eſt in

curia, ſuppetias ab Arragoniæ Rege cognato ſuo ſperans: verùm is prudentior erat, quàm qui tantum Regem offendere vellet in gratiam illius, à quo, rebus afflictis, parum eſſet habiturus præſidij. E Cardinalibus plurimi hortari, vt ſe gereret ſummiſsiùs: at ille tumoris atq; ſuperbiæ plenus, in ſententia perſtabat immotus, ac velut ſecurus, aut minimè ſollicitus, quid tandē de ſe ſtatueretur. Præterquam lignis, abūdabat rebus omnibus. hæc eum neceſsitas, cùm à Cardinalibus, diu multúmque rogatus eſſet, vt deditionem loci faceret, impulit. Magiſter equitū, accepta fide, ne prius è curia diſcederet, quàm in quietem atque concordiam eſſet reducta eccleſia, illum obſtrinxit: ac ſimul cuſtodes adhibuit, & fideiuſſores, ne fucum faceret, exegit. Gallus ad Cæſarē re omni perſcripta, ſollicitabat Anglum, vt ad tempus, donec apponeretur remedium, factionem à ſe reiiceret. Facilè quidem ille, vt ſocero gratificaretur, impelli potuiſſet. Verùm, vt ad ordines relatum eſt, non ſolùm nihil impetrauit, ſed grauiùs etiam omnes in ſe concitauit, indigniſsimè ferentes, illum ſic addictum eſſe Gallis, vt in ipſorum gratiam quiduis etiam facturus videretur. Se nimirum etiamſi maximè voluiſſent deponere ſtudium huius aut illius, tamen, quòd videant Gallum

id tantoperè affectare, minimè facturos, quod peteret: neque velle admittere, vt ille religionis atque fidei formulas in Anglia præſcribat.

Mortem Ducis à Lenclaſtre, qui ſub hoc tempus è viuorum contubernio migrauit, viri prudentiſsimi, Rex Anglus in Galliam ſatis hilariter, velut rem exoptatam, nunciabat. Filium autem illius, qui tunc apud Gallum ſubſiſtebat, vt antè diximus, non modò non reuocare ad ſucceſsionem, ſed hæreditatem etiam omnẽ ad ſe transferre, iudicans eam ad ſe pertinere, totum illud tempus, quo filio ex neceſsitate foris erat commorandum. Nec iſto contentus, è bonis Lenclaſtrij, quædã diſtribuere in homines, præterquam ſibi, nulli caros. Comitem Derbium, Gallus, ob generoſam indolem, & animum honeſtum, amore non vulgari complectebatur. Et quoniam prædiues etiam erat, agitatum eſt de connubio inter ipſum, & Berriæ Ducis filiam, viduam. Quod vbi reſciuit Anglus, miſſo repentè legato, qui rem cœptam impediret, nunciauit ſocero ſuo, & patruis, hunc, qui cum de nuptiis agerent, proditorem eſſe nefandum, & id genus plurima. Derbius, rerũ omnium ignarus, vt quid egiſſet legatus, cognoſceret (nam ſuſpicari malè, quòd ſe inſalutato abiiſſet) repetere colloquium & mentionem matrimonij. Per

hanc occaſionem, cùm amici non putarent animum & cogitationem illius in dubio retinendam, quid de ſe narratum eſſet, intellexit. Ea res quantum illi attulerit moleſtiæ, & acris ſollicitudinis, è ſuo quiuis ingenio facilè reputauerit. Hanc ipſius indigniſſimam ſortem, & accuſationem, omnis penè Anglica nobilitas, & præter hanc, populus Londinenſis, implacatiſſimè ferebant, quòd ex militia profectam, & odio, compertum haberent. Anglus tum rurſus arma parabat in Hyberniam, *adiunctis, præter equites, decem ſagittariorũ millibus. Quo tempore, duos magni nominis principes viros, qui militiam detrectabant, exulare iuſſit. nam iſti quòd parum amicè & reuerenter eſſent quædam de Rege locuti, cùm id illi non ignotum eſſe per amicos accepiſſent, vim, & occaſionem periculi declinabant. Et vt paucis dicã, plurimæ ſimul cauſſæ in vnum tempus concurrere, quæ populi odium in Regem, mirificè exagitabant. Et hac ratione freti quidam impuri, cùm viderent illum & militiæ occupatum, & irreconciliabili plurimorum odio preſſum, deprædari colonos, exuere fortũnis huc illuc commeantes mercatores, ac per omnem agrum finitimum graſſari, ita quidem, vt non pauci, quò rapacitatem ſceleratorum effugerent, Londinum, &*

in loca

in loca munitiora ſe conferrent.

In extremum odium adducto Rege, Cantorbienſis Archiepiſcopus ordinum voluntate miſſus eſt ad Comitem Derbium, vt iniecta ſpe certiſſima capeſſendi regni, in Angliam illum reuocaret. Legationem autem hanc adeo ſuſcepit tacitè, & ſimul obibat, vt & abitionẽ illius nemo reſciſceret, præter eos, quorum intererat, & cùm in Galliam veniſſet, nemo cauſſam aduentus diuinare poſſet. Derbius, rem omnem prudenter diſſimulans, à Galliæ Rege petita diſcedendi copia, quaſi in Britoniam eſſet oblectandi ſui gratia profecturus, poſt aliquot dierum itinera, in Angliam peruenit. Ob Archiepiſcopi præſentiam patebant omnes viæ. Cùm eſſent Londino iam vicinores, in vrbem miſſo nunciò, qui ſalua omnia diceret, oppidani ſumma repentè lætitia perfuſi, & magno numero portis egreſſi, venientem Comitem exceperunt, iam inde paciſcentes cum eo de regni adminiſtratione. Poſt hæc placuit, vt inſtructi ad certum aliquem numerum, Regem comprehenſum in cuſtodiam abducerent. Id adeò factum eſt. Regij nonnulli, de Londinenſium aduentu certiores facti, dominum illico mutarunt. Anglus principiò quidem vim atque defenſionem parabat, ſed ex conſilio ſuorum, in arcem

quandam profugit. Ad quam vbi Derbius peruenit, comitatus circiter ducentis, reliquo ſubſequente exercitu, cùm priuatim ſibi loquendū ad Regem diceret, intromiſſus eſt, & cum eo non plures duodecim. Vt Regem vidit, citra vllam honoris delationem, Opus, inquit eſt, vt hodie Londinum venias, flagitante id populo. Quid agat miſer? Deſtitutus præſidio ſuorum, & hoſtiles copias ante oculos conſpiciens, vt populi furorem effugeret, dedere ſe in fidē Comitis. Dum abduceretur Londinum, hoc vnum impensè deprecari, ne per vrbem iter eſſet. Impetrauit, multùm indignante populo. Cùm eò ventum, in carcerem deductus eſt. Reginæ dati ſunt noui quæſtores, officiarij & pediſſequæ, Gallis omnibus loco ſummotis, & in patriam redire iuſſis. Ad hunc modum peractis rebus, non multò pòſt, Derbius ab exilio reuocauit Comitem à Beruico, & præter hūc alios quoſdam relegatos. Deinde, ex captiui Regis familia, quatuor potiores, quorum conſiliis inductum ſe ille fateri quiduis perpetraſſe, capite puniuit ad arcem, vt Anglus omnino videret. Reliqua nobilium turba, qui cum illo, carcere continebātur, deplorare infortunia ſua, quin & ipſe Rex, cogitatione rerum omnium, copioſam lacrymarum vim profundens, & alta ſuſpiria

penitus

penitus educens, horam natalem execrari. Socij malorum ſuadebant, vt ad mitigandum aduerſarij animum, quo ſuam, ipſorumque vitam ſeruaret, regni moderationem, & poteſtatem omnẽ abdicaret. Petiit igitur Comitem ad colloquium. cui, vt ſententiam ſuam aperuit, ille, propter admiſſa ſcelera, duriter incuſare hominem, & ſimul generis turpitudinem obiicere. Nam bona pars illum è ſacrifico natum affirmabant. Poſt aliquot inde dies, in conſpectu omnis populi, ritibus ex more ſeruatis, & adhibitis, regni gubernaculum ad Comitem tranſtulit, in ordinem ſe redigens ipſe, & vitæ dubius, cùm annos vigintiduos regnaſſet. Hic rerũ Anglicarum ſtatus, adeò commouit Gallum, vt in morbum relaberetur. Ad Reginam illius filiam mittebãtur, qui de ipſius fortuna cognoſcerẽt. In agrum Burdegalenſem quoque miſſi legati, quam ditionem omnem, Galli, poſtquàm Richardus, quem iis locis mirè colebant, in hanc calamitatem incidiſſet, conabantur ad ſe reducere. Sed ciuitatum primores, vt ad populum retulerunt, nihil obtinere poterant. Extimeſcebant enim ia nolim crebras illas exactiones. Angliæ nobiles aliquot minimè obſcuri, aduerſus nouum Regem Henricum tacitè conſpirauerant. Inter hos erat quidam è familia 1399.

Spenſiorum. Detecta fraude, animaduerſum eſt in omnes.

Galliæ Rex conſcripto exercitu ſtatuit impugnare Anglos. Euenit autem ſub hoc tempus, vt Richardus Londini vitam finiret. Scribit auctor, de mortis genere ſibi non conſtare, niſi quòd Henricus nuper factus Rex, non ſemel à populo fuerit interpellatus, vt illum è medio tolleret, alioqui non defuturam diſcordiarum materiam, atque bellorum. Sed addit, Regem, quòd fidem illi dediſſet futuræ incolumitatis, non potuiſſe ad hoc impelli. Cùm igitur ad triſtem exitum res inter Gallos & Anglos

1400. *viderentur ſpectare, bonorum hominum interceßione, tranſactum eſt de induciis. Vt autem huc inclinarent Galli, in cauſſa fuit Regis aduerſa valetudo. Benedictus Pōtifex, quòd principum voluntati morem non geßiſſet, toties rogatus, honore & dignitate motus eſt.*

FINIS EORVM, QVÆ ſunt apud Froſſardum, in toto opere memorabilia, & cognitione digna.

INDEX

INDEX EORVM, QVAE SVNT IN *Hiſtoria Froſſardi memorabilia.*

A.

ANgli maximo numero in Britoniam appellunt Fol. 8
Angli plurima recuperant in Aquitania 9
Angli Normanniam bello vexant 11
Angli, poſt repudiatas à Gallis cõditiones pacis, ingentem exercitum in Gallias adducunt 21
Angli caſi à Scotis 42
Angli Britoniæ ducẽ iuuant contra Gallos. 56
Angli à Britoniæ Duce illuſi 58
Angli in Luſitaniam appellunt 54
Angli à Rege Luſitano falſi 65
Angli obſeſſi à Gallis in quodam Flandriæ oppido 74
Angli Luſitano opem ferunt contra Hiſpanum 83
Angli Compoſtellam tenent 87
Angli morbis in Hiſpania vexati, coguntur in patriam redire 98
Aquitaniæ nobiles Anglo minus parent 32
Aquitania recuperatur à Gallis 42
Aquitani recuſant ab Anglia ſeparari 117

Armignaci Comes bellum mouet Mediolanum 111

B.

Bellum Britonicũ, Caroli Bleſenſis morte finitum 26

Bellum inter principes, propter Pontifices 74

Bellum Hiſpanicum *&* *Luſitanicum* 82

Bellum Pontificium 85

Bellum inter Brabantos & Iuliacos 101

Bella ferè deſinunt in nuptias 112

Benedictus Pontifex creatus 117

Benedictus arroganter reſpondet principum legato 128

Benedictus obſidetur Auenione, & deditionẽ facit 128

Benedictus à munere Pontificio depellitur 132

Bleſenſis ditio vendita duci Aurelianenſi 113

Bonifacius, Pontifex creatus 110

Britoniæ Ducatus, & in eo ſuccedendi ius bellum mouet 6

Britoniæ domina, virilem animum præſtat 7

Britonia, feudi ratione Galliæ ſubiecta 26

Britoniæ dux in Angliam profugit 40

Brito reuocatus à ſuis 51

Brito reconciliatus Galliæ Regi 58. 103

Britoniæ dux, Galliæ Regem iuuat contra Anglos 74

C.

Cæſar & Galliæ Rex conueniunt Remis 127
Caletum deditione captum ab Anglis 15
Cameracum ab Anglis obſeſſum 2
Caritas omnium rerum in Gallia 20
Carolus Quintus, Philippum fratrem conſtituit Burgundiæ Ducem 25
Caroli Bleſenſis interitus 25
Carolus Quintus moritur ex veneficio 55
Caroli Quinti laus 54
Carolus Sextus, Bauariæ Ducis filiam vxorem ducit 77
Carolus Cæſar, Iuliæ Ducem bello petit 101
Carolus Rex Nauarræ, flãmis abſumptus 102
Carolus Sextus, intelligendi vim perdit 115
Carolus Bohemiæ Rex, Cæſar factus aduerſus Ludouicum Bauarum 120
Clemens, Pontifex creatus aduerſus Vrbanum Sextum 47

D.

Dauid Scotiæ Rex, Lutetiam venit 2
Diſceptatio & bellum propter Neapolim 65
Diuerſa Regum ſtudia propter Pontifices 46
Donatio facta à Regina Neapolitana 49
Don Pietro Hiſpaniæ tyrannus, è Regno fugatus 27
Don Pietro confoſſus à fratre illegitimo 32

Durenũ Angliæ oppidũ à Scotis direptũ 7
Dux Andegauorum in Italiam profectus moritur 76

E.

Eduardus Geldriæ princips cæſus 101
Eduardus ſecundus Angliæ Rex, inutilis regno 1
Eduardus Tertius coronatus Rex 1
Eduardus Tertius inſignia Galliæ & titulum ſibi ſumit 3
Eduardus Tertius moritur 41
Expeditio Gallica in Angliam ſuſcepta differtur 88
& rurſus à Britoniæ Duce impeditur 92
Expeditio Gallorum aduerſus Turcam 119

F.

Flandri ſui principis arcẽ quãdã exurunt 50
Flandri nobilium ædes demoliuntur 52
Flandri cæſi à ſuo principe 55
Flandri feliciter pugnant in Comitẽ ſuum 68
Flandriæ princeps à Galliæ Rege opem implorat 69
Flandri cæſi à Gallis 71
Flãdriæ Comitis exercitus cæſus ab Anglis. 74
Flandriæ Comes Ludouicus vitam finit 75
Fides militaris, auctore Pontifice violata 28
Fœdus inter Anglum & Flandros 3

Fœdus Brabãtorũ & Flandrorũ inter ſe 4
Fœdus inter Gallum & Hiſpanum 38
Franciſcanus perturbationem eccleſiæ prædicit 21. 58
Froſſardus Regũ et Principũ aulas ſecutus. 79
G.
Galli, Carolo Bleſenſi, in recuperanda Britonia opem ferunt 7
Galli ex inopinato cæſi ab Anglis 10
Galliæ Rex Henrico Hiſpaniæ Regi opem fert aduerſus Anglos 29
Galli multa recuperant in Aquitania 33
Galli in Scotiam profecti, bellum mouent Anglis 77. 79
Galli Hiſpano ſubueniunt aduerſus Luſitanũs 83. & 91
Galli in Luſitania cæſi ab Anglis 84
Galli captiui, miſerè occiduntur 84
Galliæ Rex in Geldriã expeditionẽ facit. 106
Galliæ remotioris expilationes 109
Galli coniuncti Genuenſibus in Barbaria bellũm gerunt 110
Galliæ rex laborat ꝓ trãquillitate eccleſiæ. 117
Galli feliciter pugnant in Turcas 119
Galli circumuenti à Turcis & cæſi 123
Gandauum obſeſſum à Flandro 56. 63
Geldriæ Ducum genealogia 99

Geldriæ Dux bellum indicit Gallo 94. 99.
Geldriæ dux parua manu fūdit Brabātos. 106
Geldriæ Dux, Galliæ Regi reconciliatus 106
Gregorius vndecimus, Pontifex 37

H.

Hannoniæ Comes bellum mouet Gallo 4
Hannoniæ princeps, occumbit in Phriſia 11
Hannoniæ Comitum genealogia 76
Henricus Hiſpaniæ Rex moritur 45
Henricus, Hungariæ Rex factus per vim 78
Henricus Hiſpani filius, Lenclaſtrij Angli filiam vxorem ducit 108
Henricus Hiſpaniæ Rex factus 111
Hiſpani prælio victi ab Anglis 30
Hiſpanus à Luſitano deuictus prælio 84
Hybernorum feritas 118

I.

Iacobus Arteuillanus, homo obſcurus, in ſummo precio habitus 3
Iacobus Arteuillanus Gandaui oppreſſus 10
Iacob⁹ Borboni⁹, à milite prædone occiſus 23
Illegitimus à Pontifice legitimatus & Hiſpaniarum Rex factus. 27
Illegitimus quidam Luſitaniæ Rex factus 67
Induciæ inter Anglos & Scotos 8
Induciæ inter Anglum & Gallum, ex occaſione calumniæ, non ſeruatæ 9

Induciæ

Induciæ inter Gallũ, Hiſpanũ, & Anglũ. 75
Induciæ inter aliquot Reges, & ipſorum confœderatos 108
Innocentius Sextus, Pontifex 17
Ioannes Galliæ Rex captus 18
Ioannes Rex in Anglia moritur 24
Ioannes Hiſpaniæ Rex creatus 45
Ioannes Hiſpaniæ Rex Luſitani filiam vxorem ducit 67

L.

Lemouicum ſolo æquatum 36
Lenclaſtrius in Luſitaniam nauigat 86
Lenclaſtrius Angli filius, tyranni Hiſpani filiam vxorem ducit 38
Leo Rex Armeniæ profug⁹ in Galliã venit. 89
Legatorum Galliæ & Angliæ cõuentus 113
Liberatio Regis Ioannis 22
Liſbona obſidetur ab Hiſpano 83
Liſbonenſium auctoritas in creando Rege 83
Ludouicus Bauarus, Anglum Imperij vicariũ conſtituit 2
Ludouicus Flandriæ Comes illudit Anglo in tractatione connubij 14
Lutetia muris cincta 20
Ludouicus Bauarus Cæſar, Romam deprædatur 119

M.

Maioricæ Rex ab Arragoniæ Rege pulſus 28
Maioricæ Rex moritur in Hiſpaniis 37
Matrimonia inter Flandros & Hãnoniæ principes 76
Matrimonium per vim 78
Mediolani Ducum aliquot improbitas 120
Milites exauctorati Gallũ & Pontificem turbant 23
Milites prædones in Hiſpaniã traducti 26
Monomachia propter ſtuprum 89
Mors repentina 119

N.

Nauarræ Rex à Ioãne Galliæ Rege captus 17
Nauarrij milites ſubducunt ſe hoſti callidè 20
Naurrius toxicũ adornat Carolo Quinto 41
Nauarrius opẽ ab Anglo petit cõtra Gallũ 44
Nauarrius bello vexatur ab Hiſpano 44
Nauarrius filio venenum dat, vt patrem interimat 80

O.

Obſides à Ioanne Galliæ Rege dati 22
Obſides diuerſis rationibus liberati 33
Occaſio belli Flandrici 49
Occaſio turbarũ in Anglia, aduerſus Regẽ 95
Occaſio noui belli contra Britonem 115
Oratio Caroli Quinti ad fratres 54
Oratio nobilium quorundã Britonum ad principem

cipem ſuum 57

P.

Pariſienſes armati Regem excipiunt 72
Pariſienſes tumultuantur 64
Patris, ad filios, honeſtum præceptum 90
Pax à Gandauis violata 52. 63
Pax inter Flandros, ipſorûmque Comitem. 51
Pax inter Gandauos & Philippum Burgundiæ Ducem 79
Pax inter Gallos & Anglos 22
Pax minimè ſeruata 33
Permutatio Ducatuum in Gallia 114
Philippus Valeſius Rex electus 1
Põtifices parũ obſequẽtes Cæſari et Gallo 128
Prælium inter Gallos & Anglos in Picardiæ finibus 9
Præliũ nauale inter Anglos & Hiſpanos 38
Phriſones ab Hannoniæ Comite ſuperati 121

R.

Rex Cypri in Galliam venit 24
Richardus Angliæ rex factus 41
Richardus è Germania vxorem ducit 65
Richard⁹ rex militẽ aduerſ⁹ patruos educit. 96
Richardus Hyberniam ſubigit 118
Richard⁹ Galliæ Regis filiã vxorẽ ducit 122
Richardus in odiũ vocatus apud vulgus 125
Richardus in carcerem abductus 130

Richardus, abdicato regno, vitam finit 131
Robertus Siciliæ Rex, *Gallum dehortatur à bello* 4
Romani tumultuantur ob electionem Pontificis 43
Ruſticorum tumultus in Anglia 61
Ruſticorum tumultus in Gallia 19

S.

Scotiæ Rex *in prælio captus ab Anglis* 13
Scotus, ab Anglis, pactione facta dimiſſus. 18
Scotorum in Gallos inhumanitas 78

T.

Tornacum obſeſſum ab Eduardo Tertio 5
Triſtis & miſerabilis euentus inter patrem, & filium 80

V.

Valẽtinæ Mediolanẽſis ambitioſus anim⁹. 120
Vrbanus ſextus, Pontifex electus, volente populo Romano 43
Vrbanus ad emungendam pecuniam, arte vtitur 72
Vuenceſlaus Brabantiæ Dux captus 101

Illuſtriores, & veluti communes aliquot loci, per totum opuſculum ſparſi.

Calumnia quid poſſit 9
Commiſeratio in hoſte 25

Cupiditatem

Cupiditatem nimiam eſſe odioſam. 54
Crudelitas militaris 8.36
Delatoris improbitas punita 127
Fortunam dominari plurimum in bello 18
Gratitudo 74
Hoſtem aliquando nulla vi armorum ſuperari 97.110
Hoſtium calamitas in vſum noſtrum eſt vertenda 32.106
Hoſtem debilitatum atque nutantem eſſe perſequendum 38
Humanitatis & clementiæ exemplum in hoſtem 98
Inclementiam erga miſeros vix vnquam bene cedere 68
Incerti rerum humanarum euentus 68.76
Imperitæ et timidæ ſuperbiæ exemplũ 74.97
Innocentiam nõ ſemper eſſe tutam 82
Impotentes principum affectus 85
Importuna grauitas 111
Laus ab hoſte profecta 41
Militum crudelitas à Duce punita 8
Magnitudine exercitus non ſemper nitendũ. 18
Magiſtratus eſſe neceſſarios 19
Miſeria vitæ humanæ 131
Pacta ſeruanda 23
Priuati cõmodi gratia violari amicitiã. 87.108

Proditionem interim diſsimulandam 15
Quantum obſit è ſucceſſu aliquo bono orta negligentia 14
Quàm ſit periculoſum de principibus malè loqui 17
Quanta ſit virtus lenitas erga ſubiectos 35
Quàm non ſit tutum fidere quibuſlibet 44
Quæ ſoleant euenire incõmoda finito bello 23
Quid poßit inuidia 34. 85. 123
Quid mali afferat temeritas 56. 84
Quid proſint moderata conſilia 45
Rara fides 131
Rempub. adminiſtrare, ſæpe periculoſiſsimum 116
Seditioſus vnus, magnum in Rep. *malũ* 71
Seditioſorum exitus 11. 19. 51. 63. 71. 96. 126
Scelerum vltorem eſſe Deum. 90. 109
Tyrannorum exitus 32. 102
Victorem decet clementia 14
Vulgi affectus immoderatiſsimi. 59. 69
Vulgo non eſſe fidendum 79

FINIS.

A01 M.43056